

प्रधान कार्यालय स्तरीय राजभाषा कार्यावियन समिति की तिमाही बैठक

18 फरवरी 2022 को मार्च 2022 को समाप्त होने वाली तिमाही के लिए प्रधान कार्यालय स्तरीय राजभाषा कार्यावियन समिति की तिमाही बैठक का आयोजन माननीय कार्यकारी निदेशक महोदय की अध्यक्षता में संपन्न हुआ। बैठक में राजभाषा हिंदी के प्रगामी प्रयोग से संबंधित विभिन्न पहलुओं पर विचार-विमर्श किया गया तथा बैंक की हिंदी तिमाही गृह-पत्रिका 'राजभाषा अंकुर' के दिसंबर 2021 अंक का विमोचन किया गया। इस दौरान दिल्ली बैंक नराकास से बैंक को प्रदत्त पुरस्कारों का अनावरण भी किया गया।

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਗਲਿਆ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

(ਕੇਵਲ ਆਂਤਰਿਕ ਵਿਤਰਣ ਹੈਤੁ)

ਬੈਂਕ ਹਾਊਸ, ਪ੍ਰਥਮ ਤਲ, 21, ਰਾਜੋਬਕ ਪਲੇਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ - 110008

ਮਾਰਚ 2022

ਮੁਖਾਂ ਸਂਕਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਏ. ਕੌਰਾਨ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਏਵਾਂ ਮੁਖਾਂ ਕਾਰਗਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਸਂਕਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਕੋਲੇਗਲ ਵੀ ਰਾਘਵੇਂਕ

ਕਾਰਗਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ

ਡਾਕਾਂ ਰਾਮਜਨਸ ਯਾਦਵ

ਕਾਰਗਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ

ਮੁਖਾਂ ਸਂਪਾਦਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਮੇਸ਼ ਸੌਟੀ

ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਹ ਮੁਖਾਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਸਂਪਾਦਕ ਏਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਨਿਖਿਲ ਸ਼ਰ्म

ਵਰਿ਷ਠ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ)

ਸਂਪਾਦਕ ਮੰਡਲ

ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵੇਂਕ ਕੁਮਾਰ, ਵਰਿ਷ਠ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੋਨਿਕਾ ਗੁਪਤਾ, ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ)

ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਈ-ਮੈਲ : hindipatrika@psb.co.in

ਪੰਜੀਕਰਣ ਸੰ.: ਏਫ.2(25) ਪ੍ਰੈਸ. 91

(ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤਿਥਿ : 15 / 04 / 2022)

'ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ' ਮੈਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਮਗੀ ਮੈਂ ਦਿਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਕੇ ਅਪਨੇ ਹੈਂ। ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਹਮਤ ਹੋਨਾ ਜ਼ਲ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਮਗੀ ਕੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਏਵਾਂ ਕੌਪੀ ਰਾਫ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਂ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਭੀ ਲੇਖਕ ਦੁਧਾਂ ਤੁਤਦਾਦੀ ਹੈ।

ਮੁਦ्रਕ : ਜੈਨਾ ਑ਫਸੈਟ ਪ੍ਰਿੰਟਸ

ਏ 33 / 2, ਸਾਇਟ-4, ਸਾਹਿਬਾਬਾਦ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਯਲ ਏਰਿਆ,

ਗ਼ਾਜ਼ਿਯਾਬਾਦ, ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਫੋਨ ਨੰ. : 98112 69844

ਈ-ਮੈਲ: jainaoffsetprinters@gmail.com

ਵਿ਷ਯ ਸੂਚੀ

ਕ੍ਰ. ਸੰ.	ਵਿਵਰਣ	ਪ੃ਛ ਸੰ.
1.	ਸਾਂਪਾਦਕ ਮੰਡਲ/ਵਿ਷ਯ-ਸੂਚੀ	1
2.	ਆਪਕੀ ਕਲਮ ਦੇ	2
3.	ਸਾਂਪਾਦਕੀਯ	3
4.	ਸਾਪਣੇ	4-5
5.	ਕਾਟੂਨ-ਕੋਨਾ	5
6.	ਨਾਗੀ : ਅਤੀਤ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤਕ	6-9
7.	ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੀ ਪਛਾਨ ਹੈ.....ਗਰ ਯਾਦ ਹੋ	10-12
8.	ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਗਲਿਆ ਕਾ ਵਿਤ ਮੰਤ੍ਰਾਲਾਯ, ਵਿਤੀਧੀ ਸੇਵਾਏ ਵਿਭਾਗ ਦ੍ਰਾਗ ਨਿਰੀਕਾਣ	13
9.	ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ	14-17
10.	ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਰਗਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ	18-19
11.	ਮਿਯਾਦੀ ਮਾਰਚ	20-21
12.	ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਗਲਿਆ ਮੈਂ ਅੰਤਰਾਲੀਅ ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ 2022	22-23
13.	ਮੈਸੂਰ ਯਾਤਰਾ	24-25
14.	ਕਹਾਨੀ - ਚਲੋ , ਅਥ ਲੈਂਡ ਚਲੋ!	26-28
15.	ਗਾਹਕ ਕੇ ਮੁਖ ਦੇ	29
16.	ਕਾਵਿ-ਮੰਜੂਸ਼ਾ	30-31
17.	ਮੇਏ ਪਿਧ ਕਵਿ- ਨਿਵਾਲਾ	32-33
18.	ਪੀਏਸ਼ਬੀ-ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਰੇਖਾ	34-35
19.	ਜਾਦਾ ਸੀਓਚਿਏ!	35
20.	ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਅੰਚਲ ਕਾਰਗਲਿਆਂ ਮੈਂ ਅੰਤਰਾਲੀਅ ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ	36-37
21.	ਮੂਲ ਸੰਥਾਲੀ ਲੇਖ ਔਰਾਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ	38-41
22.	ਪ੍ਰਾਤ ਦੇ ਪੀਏਚ.ਡੀ. ਤਕ	42-43
23.	ਕਹਾਨੀ - ਪ੍ਰਣੋਤਾ	44

आपकी कलम से

आपके कुशल निर्देशन व मार्गदर्शन में प्रकाशित की जा रही बैंक पत्रिका राजभाषा अंकुर का नवीनतम दिसंबर-2021 का अंक प्राप्त हुआ। सर्वप्रथम पत्रिका के सफल प्रकाशन हेतु हार्दिक बधाई एवं शुभकामनाएं स्वीकार करें। पत्रिका के कलेवर को रोचक, सारगर्भित, प्रेरक और उपयोगी बनाना पत्रिका के प्रति सार्थक सोच को दर्शाता है जो पत्रिका के इस अंक में दिखाई दे रही है। बैंक पत्रिका में बैंक नराकास द्वारा संचालित गतिविधियों व बैंक की उपलब्धियों को भी छायाचित्र के माध्यम से बख्बाही दर्शाया है। साथ ही विभिन्न विषयों के संदर्भ में भी मेरे बैंक साथियों ने अपने लेख द्वारा जानकारी दी है वह बहुत रुचिकर व ज्ञानवर्धक है। संक्षेपतः हिंदी के प्रति सम्मान व प्रचार-प्रसार तथा इसके उन्नुक्त प्रयोग में इस पत्रिका का योगदान काफी सराहनीय है। इस प्रकार के समसामयिक प्रकाशन के लिए राजभाषा विभाग के संपादक-मंडल को हार्दिक बधाई एवं आगामी अंकों के प्रकाशन हेतु अनंत शुभकामनाएं!

शिव कृमार गृप्ता

सेवानिवृत्त वरिष्ठ प्रबंधक (राजभाषा)

हमारे बैंक की राजभाषा अंकुर पत्रिका का दिसंबर 2021 का अंक प्राप्त हुआ। सर्वप्रथम बैंक के अंचल कार्यालय भोपाल को वर्ष 2017–18 में राजभाषा नीति के श्रेष्ठ निष्पादन के लिए भारत सरकार, गृह मंत्रालय, राजभाषा विभाग द्वारा द्वितीय पुरस्कार प्राप्त करने के लिए बहुत—बहुत बधाई। संचारः अवरोध व निवारण, आत्मनिर्भर भारत के निर्माण में हिंदी और क्षेत्रीय भाषाएं, कुरुक्षेत्र : अनुपम पर्यटन स्थल आदि जैसे बेहद रोचक एवं ज्ञानवर्धक आलेखों ने इस पत्रिका की खूबसूरती में चार—चाँद लगा दिए हैं। इस पत्रिका के लिए संपादक मंडल की पूरी टीम को बधाई एवं पत्रिका के उज्ज्वल भविष्य की शभकामनाएँ।

ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਹ

सहायक महाप्रबंधक, अंचल कार्यालय फरीदकोट

प्रत्येक तिमाही की भाँति इस बार भी अंकुर के दिसंबर-2021 अंक से रु-ब-रु होने का मौका मिला। इस बार की प्रत्येक रचना रोचक और सारगर्भित है। इसमें विविध विषयों पर प्रकाश डाला गया है। कुरुक्षेत्र – अनुपम पर्यटन स्थल, मनमोहक रचना है, इसमें कुरुक्षेत्र के दृश्य को जीवंत रूप दिया गया है। अन्य रचनाएँ – आत्मनिर्भर भारत के निर्माण में हिंदी एवं क्षेत्रीय भाषाएं, ज़रा सोचिए आदि रचनाएं भी काबिले तारीफ हैं। अंत में, नोएडा अंचल के नराकास पुरस्कार प्राप्त वाले दृश्य के स्थान देने के लिए संपादक महोदय के प्रति आभार।

विनोद कुमार पांडेय

उप महाप्रबंधक, अंचल कार्यालय नोएडा

हिंदी पत्रिका पी.एण्ड एस. बैंक 'राजभाषा अंकुर' का दिसंबर 2021 का अंक प्राप्त हुआ। राजभाषा विभाग द्वारा अन्य विभागों की रचनाओं को सम्मिलित करना एक सराहनीय कदम है और हमें यकीन है कि यह और भी उन्नति की ओर बढ़ेगी। पत्रिका बेहद ही रुचिकर एवं ज्ञानवर्धक है तथा मूल तमिल लेख बीमा एक उत्तम विश्वास का अनुबंधन है एवं उसके हिंदी अनुवाद के होने से पत्रिका अपनी विविधताओं को भी समेटे हए है।

ਸਾਡੇ ਸੁਖ

उप महाप्रबंधक, अंचल कार्यालय पटियाला

बैंक की हिंदी पत्रिका 'राजभाषा अंकुर' का नवीनतम दिसंबर-2021 अंक प्राप्त हुआ जिसके लिए आपका आभार। सभी लेखकों ने जिस तरह से जटिल विषय को सहज एवं सरलतापूर्वक सबके समक्ष प्रस्तुत किया है वह 'गांगर में सागर' भरने के समान है। राजभाषा अंकुर की विशिष्ट शैली, विषयों के प्रति पृथक दृष्टिकोण अत्यंत महत्व के साथ उभरा कर आया है। मुझे विश्वास है कि 'राजभाषा अंकुर' नित नए विषयों को समाहित करती हुए बैंक के राजभाषा कार्यान्वयन और बैंक कार्मिकों की लेखन प्रतिभा को नया आयाम देगी। शभकामनाओं सहित!

ਮਨੋਜ ਸਿੰਘ

अंचल प्रबंधक, अंचल कार्यालय भोपाल

रांपादकीय

प्रिय पाठकगण,

बैंक की गृह-पत्रिका 'राजभाषा अंकुर' के नूतन अंक मार्च-2022 के माध्यम से आपसे संवाद करते हुए मुझे अत्यंत प्रसन्नता हो रही है। पत्रिका ज्ञानवर्धन और बैंक के आंतरिक गतिविधियों को प्रचारित करने के साथ-साथ बैंक कार्मिकों की लेखन प्रतिभा को निखारने का कार्य भी करती है। हमारा सदैव प्रयास रहता है कि पत्रिका को पाठकों की अपेक्षा के अनुरूप बनाने के साथ इसमें विविध साहित्यिक विधाओं को समाहित किया जाए।

पत्रिका के इस अंक में अंतरराष्ट्रीय महिला दिवस के महेनजर अनेक लेख, काव्य—मंजूषा में नारी संबंधी कविताओं को प्रमुख रूप से स्थान दिया गया है। इसके साथ ही बैंक के प्रधान कार्यालय तथा अंचल कार्यालयों में आयोजित अंतरराष्ट्रीय महिला दिवस—2022 के छायाचित्रों को भी पत्रिका में प्रकाशित किया गया है। अंतरराष्ट्रीय महिला दिवस को ध्यान में रखते हुए प्रत्येक पृष्ठ के नीचे दी गई सूक्तियाँ भारतीय समाज में महिलाओं के महत्व को रेखांकित करती हैं। क्षेत्रीय भाषा की रचना के क्रम में संथाली भाषा के लेख को उसके हिंदी रूपांतरण सहित लिया गया है। विशेष स्तंभ ‘जरा सोचिए’ तथा ‘कार्टून—कोना’ वर्तमान परिदृश्य में प्रासांगिक नजर आते हैं। वित्तीय वर्ष के अंतिम माह मार्च का अपना विशेष महत्व होता है, इससे संबंधित लेख मनोरंजक तथा प्रभावपूर्ण है। बैंक के साथ कार्मिकों के करिपय संस्मरण भी पत्रिका के इस अंक को शोभाएमान किए हुए हैं। काव्य—मंजूषा में गजतें मन को प्रफुल्लित करने वाली हैं।

मुझे पूर्ण विश्वास है कि पत्रिका का यह अंक हमेशा की भाँति आपको पसंद आएगा तथापि अपनी अपेक्षाओं व पत्रिका के विषय में अपने सुझावों से हमें अवगत कराना न भूलें। पत्रिका के विगत अंक के लिए आपकी ओर से भेजी गई प्रतिक्रियाओं के लिए आपका आभार।

मानविकी
(कामेश सेठी)
महाप्रबंधक सहा
नख्य राजभाषा अधिकारी

ਕਾਮੇਸ਼ ਸੇਠੀ

ਸਾਪਨੇ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਏਕ ਪਰੀ ਅਪਨੀ ਪੀਠ ਪਰ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਕਾ ਬੋਝ ਲਿਏ ਆੱਖਿਆਂ ਮੌਜੂਦ ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੇ ਸਾਪਨੋਂ ਕੋ ਸੱਜੋਏ ਸ਼ਕੂਲ ਮੌਜੂਦ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਤੀ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਉਸਕੋ ਦੇਖਤਾ ਰਹਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਤਕ ਕਿ ਵਹ ਮੇਰੀ ਆੱਖਿਆਂ ਦੇ ਓੜਾਂ ਹੋਕਰ ਸ਼ਕੂਲ ਦੇ ਅਨ੍ਯ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਬੀਚ ਮੌਜੂਦ ਖੋ ਜਾਏ। ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਤੁਸੀਤ ਦੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਬੋਝ ਭੀ ਬਢਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਚਲਾ ਕਿ ਵਹ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਕੂਲ ਦੇ ਕਥਾ ਮੌਜੂਦ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਯਹ ਕਹਾਨੀ ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਨਿਰਾਨਤਰ ਤਬਾਦਲਿਆਂ ਦੇ ਦਬਾਵ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਹੱਿ ਭੀ ਉਸਕੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਕਿਰੀਬ ਦੇ ਬਢਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਪਾਂਦਾ। ਮੇਰੀ ਬਹੁਤ ਇਚਛਾ ਥੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਸਕੋ ਬਿਨਾ ਬਤਾਏ ਪੂਰਾ 1 ਦਿਨ ਉਸਕੀ ਬਾਲਪਨ ਦੀ ਹਫ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਦੇਖ ਸਕੁੰ। ਉਸਕਾ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਕਹਾਂ ਹੈ, ਕਿਸ ਸੀਟ ਪਰ ਵਹ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਕਿਨ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵਹ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਲੰਚ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਖੇਲਦੀ ਹੈ, ਕਿਆ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਪਨੇ ਸੀਨੀਯਰ ਦੇ ਕੋਈ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਯਹ ਮੇਰਾ ਸਾਪਨਾ ਅਧੂਰਾ ਰਹ ਗਿਆ।

ਬੇਟੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਖਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਬੈਂਕ ਦੀ ਛੁਫ਼ੀ ਲੇਨਾ ਸ਼ਾਯਦ ਕਿਸੀ ਕੋ ਭੀ ਸ਼ੀਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ ਔਰ ਏਕ ਦਿਨ ਦੱਸਿਆਂ ਦੀ ਰਿਜ਼ਲਟ ਭੀ ਆ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਸੀਬੀਏਸਈ ਦੀ ਦੱਸਿਆਂ ਦੀ ਪਰਿਕਿਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਯਾ ਜਿਸਦੇ ਇਸ ਬਾਰ ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਸ਼ਕੂਲ ਦੇ ਸੰਵਰਾਏ ਬਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਕੂਲ ਦੇ ਦੱਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਵਰਾਏ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਪਰਿਵਰਤੀ ਮੌਜੂਦ ਉਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਾ। ਪਿਤਾ ਹੋਣੇ ਦੀ ਨਾਤੇ ਉਸਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮੇਰਾ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਬਢ਼ਾ ਗਿਆ ਔਰ ਸ਼ਾਮ ਕੋ ਜਾਬ ਮੈਂ ਉਸਕੇ ਸਾਥ ਬੈਠਾ ਥਾਂ ਤਬ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਉਸਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਇਸ ਬਾਰ ਆਈਆਈਟੀ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲਨਾ ਚਾਹਿਏ, ਬਿਟਿਆ ਅਪਨੀ ਪੂਰੀ ਜਾਨ ਲਗਾ ਦੇ।” ਮੇਰੀ ਬੇਟੀ ਸੁਰਾਮਿ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਪਾਪਾ ਅਪਨੇ ਸਾਪਨੇ ਮੈਰੇ ਆੱਖਿਆਂ ਦੇ ਮਤ ਦੇਖੋ” ਉਸਦੇ ਵੋ ਵਾਕਿਆਂ ਮੈਂ ਆਜ ਭੀ ਗੁੰਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਛੋਟੀ ਸੀ ਤੁਸੀਤ ਵਿੱਚ ਉਸਕੀ

ਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਰਿਪਕਵਤਾ ਮੁੜੇ ਦਿਖਾਈ ਦੀ ਉਸਨੇ ਮੁੜੇ ਉਸਕੇ ਭੀਤਰ ਏਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਇੱਕ ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਇੱਕ ਵੈਡਾਨਿਕ ਹੋਣੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ। ਮੈਂ ਉਸਕੀ ਇਨ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਸੁਣ ਕਰ ਹੈਰਾਨ ਰਹ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਉਸਕੀ ਬੁਦ਼ਿਮਤਾ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸਾਥ ਹੀ ਅਪਨੇ ਬੁਦ਼ਿਮਾਨ ਦੋਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੋ ਦਿਸਾਈਨ ਹੋਕਰ ਸੰਵਰਾਏ ਕੀ ਓਰ ਜਾਤੇ ਹੋਏ ਦੇਖਦਾ ਤੋਂ ਚਿੰਤਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਇਸਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਦੇ ਸਾਡੀ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਆਗੇ ਬਢਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਤਾ ਹਾਂ। ਆਈਆਈਟੀ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋਣੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਤੁਸੇਹ ਮੁੜੇ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦ ਹੈ ਬਿਟਿਆ”। ਏਕ ਪਿਤਾ ਅਪਨਾ ਬਚਪਨ ਅਪਨੇ ਬਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰਿਵਰਤੀ ਆਗੇ ਬਢਨੇ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਮੈਂਨੇ ਉਸਕੋ ਅਪਨੀ ਉਮੀਦਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਦਾ ਕਰ ਉਸਕਾ ਬਚਪਨ ਛੀਨ ਲਿਆ, ਯੁਵਾਪਨ ਦੀ ਉਮੰਗ ਖਤਮ ਕਰ ਦੀ ਲੇਕਿਨ ਦਿਲ ਦੇ ਏਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਆਜ ਭੀ ਉਸਦੇ ਵਾਕਿਆਂ “ਪਾਪਾ ਅਪਨੇ ਸਾਪਨੇ ਮੈਰੇ ਆੱਖਿਆਂ ਦੇ ਮਤ ਦੇਖੋ” ਗੁੰਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰਿਵਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ “ਭਾਗ ਸੁਰਾਮਿ ਭਾਗ, ਤੁਸੇਹ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਤਨਾ ਹੈ ਸਥ ਸੇ ਆਗੇ ਰਹਨਾ ਹੈ, ਯਹ ਦੌੜ ਅਮੀ ਬਾਕੀ ਹੈ" ਵਹ ਮੁੜਸੇ ਕਹਤੀ ਹੈ "ਪਾਪਾ ਆਪ ਮੁੜਸੇ ਇਤਨੀ ਉਮੀਦੋਂ ਕਿਧੋ ਕਰਤੇ ਹੈ?" ਮੈਂ ਕਹਤਾ "ਮੁੜੋ ਤੁਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਦਿਖਤਾ ਹੈ ਬੇਟੀ।"

ਸੰਘਰਥ ਕੇ ਇਸ ਦੌਰ ਮੈਂ ਅਚਾਨਕ ਉਸਕਾ ਏਕ ਦਿਨ ਡੀਆਰਡੀਆਂ ਬਾਲਾਸੋਰ ਮੈਂ ਚਧਨ ਹੋ ਗਿਆ ਔਰ ਵਹ ਰਿਸਰਚ ਕੇ ਸਾਗਰ ਮੈਂ ਖੋ ਗਈ। ਉਸਕਾ ਗਿੰਭੀਰ ਸ਼ਬਦ ਰਿਸਰਚ ਕੇ ਪੇਸ਼ੇ ਸੇ ਕਾਫੀ ਮਿਲਤਾ—ਜੁਲਤਾ ਹੈ। ਵਹ ਕਈ ਸ਼ਹਰ ਸੇ ਦੂਰ ਅਪਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੇ ਬਿਨਾ ਅਕੇਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਪਰਿਤੁ ਅਕੇਲੇ ਬਾਲਾਸੋਰ ਕੇ ਛੋਟੇ ਸੇ ਕਰਬੇ ਮੈਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੀ ਦਰਦ ਔਰ ਅਕੇਲੇਪੇਨ ਕੋ ਉਜਾਗਰ ਕਿਏ ਬਿਨਾ ਲਗਭਗ ਦੋ ਸਾਲ ਰਹੀ ਮੈਂ ਜਬ ਭੀ ਉਸਦੇ ਫੋਨ ਪਰ ਬਾਤ ਕਰਤਾ, ਵਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੁਸਕੁਰਾ ਦੇਤੀ ਔਰ ਕਹਤੀ ਮੈਂ ਧਹੱਹੋਂ ਪਰ ਬਹੁਤ ਅਚਛੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਹ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਦਰਸਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਏਕ ਜੁਨ੍ਨੀ ਲਡਕੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸਦੇ ਲਗਨ ਕੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸਕੀ ਮੱਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸੇ ਵਿਵਾਹ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਤੀ ਔਰ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸੇ ਆਗੇ ਬਢਨੇ ਔਰ ਜਾਂਗ ਜੀਤਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰਤਾ ਔਰ ਵਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹਤੀ "ਪਾਪਾ ਅਪਨੇ ਸਪਨੇ ਮੇਰੀ ਆੱਖਾਂ ਦੇ ਮਤ ਦੇਖੋ।" ਉਸਕਾ ਅਕੇਲੇ ਕਾ ਸੰਘਰਥ ਬਿਨਾ ਦਰਦ

ਜਾਹਿਰ ਕਿਏ ਤਥਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿਏ ਜੁਨੂਨ ਕੇ ਸਾਥ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਰਘ ਕਰਤੇ ਰਹਨਾ ਅਨ੍ਯ ਕਥਾਵਾਂ ਮੈਂ ਕਾਰਘਰਤ ਸਹਿਲਾਓਂ ਕੋ ਹਿੱਸਤ ਭੀ ਦੇਤਾ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਕਈ ਬਾਰ ਉਸਕਾ ਉਦਾਹਰਣ ਅਪਨੇ ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਕਾਰਘਰਤ ਸਹਿਲਾਓਂ ਕੋ ਭੀ ਦੇਤਾ ਰਹਾ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲੀ, ਮੁੰਬਈ, ਕੋਲਕਾਤਾ ਜੈਸੇ ਬੜੇ ਸ਼ਹਰਾਂ ਮੈਂ ਭੀ ਰਹਕਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਅਸਹਾਧ ਬਤਾਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਘਰਥ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਮੈਂ ਸਹਿਲਾਓਂ ਔਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਕੇ ਸੰਘਰਥ ਕਾ ਤਰੀਕਾ ਲਗਭਗ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਅਪਨੀ ਮਹਿਲ ਪਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਜੀ—ਜਾਨ ਸੇ ਸੰਘਰਥ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਤਤਾਰੂ ਹੈਂ।

ਅਪਨੇ ਦਾਇਤਿਵਾਂ ਏਵਾਂ ਤਬਾਦਲਾਂ ਕੇ ਚਕਕਰ ਮੈਂ, ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਬੇਟੀ ਕੀ ਦੌੜ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਏਕ ਸੂਕ ਦਰਸ਼ਕ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਔਰ ਕੁਛ ਨਾ ਕਰ ਸਕਾ, ਉਸਕਾ ਏਕ ਅਚਛਾ ਕੋਚ ਨ ਬਨ ਸਕਾ। ਆਜ ਤਕ ਉਸਦੇ ਯਹੀ ਕਹਤਾ ਰਹਾ ਦੌੜ ਬੇਟੀ ਦੌੜ, ਜੀਤਨਾ ਹੈ ਤੁੜੇ ਔਰ ਵਹ ਮੁੜਸੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹਤੀ ਰਹੀ "ਪਾਪਾ ਅਪਨੇ ਸਪਨੇ ਮੇਰੀ ਆੱਖਾਂ ਦੇ ਮਤ ਦੇਖੋ।"

ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਗਤਾਤ

ਕਾਰਟੂਨ ਕੋਨਾ

दर्वि यादव

ਨਾਰੀ : ਅਤੀਤ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤਕ

ਸਤ੍ਰੀ ਕੋ ਸੁਜਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤਿ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ् ਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹੀ ਮਾਨਵ ਜਾਤਿ ਦਾ ਅਵਸਥਾ ਮਾਨਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਜਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ ਕੋ ਵਿਕਸਿਤ-ਪਰਿ਷ਕਤ ਕਰ ਉਸੇ ਸਾਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਨਾਨਾ ਵਿਚਾਰ, ਵਿਅਕਾਸ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਪਾਸਨਾ ਦੀ ਸ਼ਵਤੰਤਰਤਾ, ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸੁਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤਿਕਰਣ ਦਾ ਆਸਥਾ ਹੈ। ਮਹਿਲਾਏਂ ਅਥਵਾ ਹਰ ਕ੍਷ੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਗੇ ਆਨੇ ਲਗੀ ਹਨ। ਆਜ ਦੀ ਨਾਰੀ ਜਾਗਰੂਤ ਅਤੇ ਸਕਾਰੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ।

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਵਿਵੇਕਾਨਨਦ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ - "ਨਾਰੀ ਜਿਥੇ ਅਪਨੇ ਊਪਰ ਥੋਪੀ ਹੁੰਦੀ ਬੋਡਿਆਂ ਏਂ ਕਡਿਆਂ ਕੋ ਤੋਡਨੇ ਲਗੇਗੀ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤਿ ਉਸੇ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਪਾਯੇਗੀ।" ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ ਨੇ ਰੁਢਿਆਦੀ ਬੋਡਿਆਂ ਕੋ ਤੋਡਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਇੱਕ ਸੁਖਦ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਸੌਚ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਭੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਭੀ ਪ੍ਰਯਾਸ ਅਪੇਕ਼ਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੃ਥੀ ਪਰ ਮਨੁ਷ਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹਜਾਰਾਂ ਵਰ੍਷ਾਂ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹਜਾਰਾਂ ਵਰ੍਷ਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁ਷ਾਂ ਨੇ ਵਿਕਾਸ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਿਦਧਾਂਤ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪ੃ਥੀ ਪਰ ਮਨੁ਷ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਜਾਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ ਅਸੰਖਾਂ ਪ੍ਰਜਾਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁ਷ਾਂ ਸ਼ਬਦ ਬੁਝਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪ੍ਰਜਾਤਿ ਮਾਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਜਾਨ ਏਂ ਪ੃ਥੀ ਪਰ ਫੈਲੇ ਵਿਭਿੰਨ ਧਰਮਾਂ ਏਂ ਉਨਕੇ ਗ੍ਰਥਾਂ ਯਥਾ ਗੀਤਾ, ਬਾਇਬਲ, ਕੁਰਾਨ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਯਹ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੃ਥੀ ਪਰ ਮਨੁ਷ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਈ ਯੁਗਾਂ ਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਮਨੇ ਸਾਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਤਮਾਚਾਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਰੂਪ

ਮੈਂ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ ਦੀ ਦਮਨ ਏਂ ਸ਼ੋ਷ਣ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਯਦਿ ਭਾਰਤੀਯ ਪਰਿਪੇਕਧ ਵਿੱਚ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਤਾਂ ਨਾਰੀ ਕੋ ਕਿਸੀ ਸ਼੍ਰਦਧਾ ਦੀ ਸਾਥ ਪੂਜਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤਾਂ ਦਾਸਤਾ ਕੇ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਜਕੜਕਰ ਪਥਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਨਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਥਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਾਰਿਵਰਤਨ ਹੋਤਾ ਰਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਹਿਲਾਓਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਨ ਕਿਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਵਰਾਤ੍ਰੀ ਦੀ ਦਮਨ ਏਂ ਸ਼ੋ਷ਣ ਬੀਤਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਿਲਾਓਂ ਦੀ ਸਿਥਤਿ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੌਰਾਣਿਕ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਮਹਿਲਾਓਂ ਦੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸਿਥਤਿ ਅਚੂਨੀ ਥੀ। ਮਨੁਸਮੂਤੀ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ ਦੀ ਗੁਰੂਤਰ ਮਾਨਤੇ ਹੋਏ ਯਹਾਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ - "ਧਰਮ ਨਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾਰੀ ਦੇ ਦੇਵਤਾ।" ਅਰਥਾਤ् ਜਹਾਂ ਨਾਰੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋਤੀ ਹੈ ਵਹਾਂ ਦੇਵਤਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਰਾਮਪਰਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ

ਦੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕੀ ਪਲੀ ਔਰ ਮਾਤਾ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮੌਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੋ ਕੀ ਗੱਈ ਹੈ ਕਿਨ੍ਤੁ ਮਾਨਵੀਅ ਰੂਪ ਦੇ ਉਦੇ ਸਦੈਵ ਦੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੋਏ ਸਮਝਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵੈਦਿਕ ਯੁਗ ਮੌਂ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਾਫੀ ਬੇਹਤਰ ਥੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਕਾ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਥਾ। ਸਮਾਜ ਮੌਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਥਾ। ਵੇ ਕਈ ਤਰਹ ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਅਨੁ਷ਠਾਨਾਂ ਮੌਂ ਭਾਗ ਲੇ ਸਕਤੀ ਥੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਮਾਜਿਕ, ਬੌਦ্ধਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਥਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨਸਾਥੀ ਚੁਨਨੇ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਥਾ ਪਰਿਤੁ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਮੌਂ ਭੀ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਕੀ ਹੋਏ ਕੀ ਦ੃ਸ਼ਟ ਦੇ ਦੇਖਾ ਜਾਤਾ ਥਾ। ਋ਗਵੇਦ, ਮੈਤ੍ਰਧੀ ਸਹਿਤਾ ਮੌਂ ਇਸਕੇ ਸਪਣ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਸਮੇ ਨਾਰੀ ਕੀ ਝੂਠ ਕਾ ਅਵਤਾਰ ਤਥਾ ਮੈਡਿਯਾ ਕੀ ਸੰਝਾ ਦੀ ਗੱਈ। ਉਤਰ ਵੈਦਿਕ ਯੁਗ ਮੌਂ ਨਾਰੀ ਕੀ ਦਸ਼ਾ ਮੌਂ ਅਤੇ ਗਿਰਾਵਟ ਆਈ। ਉਤਰ ਵੈਦਿਕ ਯੁਗ ਪੁਰੁ਷ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਥਾ। ਇਸੀ ਯੁਗ ਮੌਂ ਪੁਰੁ਷ ਤਤਵਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਬਢਾਈ ਗੱਈ। ਇਸ ਯੁਗ ਮੌਂ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਕੀ ਸਮਾਨਾਤ: ਨਿਸ਼ ਦਰਜ ਦਿਇਆ ਜਾਨੇ ਲਗਾ। ਮਧਕਾਲ ਆਤੇ-ਆਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜਾਤਿ ਕੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭੀ ਦਿਨੀਅ ਹੋ ਗੱਈ। ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਦ੃ਸ਼ਟਿਕੋਣ ਦੇ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਤਥਾ ਯਹ ਨਿਸਦੇਹ ਰੂਪ ਦੇ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਧਕਾਲ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਕੀ ਲਿਏ ਕਾਲਾਅਗ ਯਾ ਅਂਧਕਾਰ ਯੁਗ ਥਾ। ਮੇਟਸਨ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਾਂਕੁਤੀ ਮੌਂ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਕੀ ਦਿਨੀਅ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਲਿਏ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਜਾਤਿ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਾਂਕੁਤ ਪਰਿਵਾਰ, ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਾਸਨ ਤਥਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਉਪਨਿਵੇਸ਼ਵਾਦ ਇਨ ਪੱਚ ਕਾਰਕਾਂ ਕੀ ਉਤਰਦਾਈ ਠਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਕੀ ਆਦਰਣਾਂ ਕੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਖਾਂ ਕੀ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਟ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਵ ਪੁਰਖਾਂ ਕੀ ਮਿਨ-ਮਿਨ ਭੂਮਿਕਾਏਂ ਨਿਭਾਨੀ ਚਾਹਿਏ। ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਵ ਗ੍ਰਹਣੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾਓਂ ਅਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਭੂਮਿਕਾਓਂ ਕੀ ਆਸਾ ਕੀ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਯੁਗ ਮੌਂ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਸਾਥ ਸਾਬਦੇ ਅਧਿਕ ਅਤਿਆਚਾਰ ਹੁਏ। ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਸਤਾਪੂਰਣ ਪ੍ਰਵਰਤੀ ਨੇ ਜਹਾਂ ਇਕ ਓਰ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਕੀ ਵਸਤੂ ਮੌਂ ਬਦਲ ਦਿਇਆ ਵਹੀ ਦੂਸਰੀ ਓਰ ਬਾਲ-ਵਿਵਾਹ, ਪੰਡ ਪ੍ਰਥਾ, ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਮਿਨ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤਿਯਾਂ

ਨੇ ਮਹਿਲਾ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਬਦਲ ਦੇ ਬਦਲ ਕਰ ਦਿਇਆ। ਪੰਡ-ਪ੍ਰਥਾ ਨੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਘਰ ਕੀ ਚਾਰ ਦਿਵਾਰੀ ਮੌਂ ਰਹਨੇ ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿਇਆ। ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਅਸਿਤਤਵ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿਨ੍ਹ ਲਗਾ ਦਿਇਆ। ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ, ਪਤਿਗਰ ਧਰਮ ਜਾਂ ਸੀ ਅਮਾਨਵੀਅ ਕੁਰੀਤਿਯਾਂ ਨੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਅਸਿਤਤਵ ਪਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿਨ੍ਹ ਲਗਾ ਦਿਇਆ। ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ, ਪਤਿਗਰ ਧਰਮ ਜਾਂ ਸੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਖਡਾਂ ਕੀ ਕਡਾਈ ਦੇ ਪਾਲਨ ਇਸ ਕਾਲ ਮੌਂ ਕਿਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਾਲ ਮੌਂ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਅਭਲਾ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਥਾ, ਜਿਸਕਾ ਜਿਕਰ ਕਵਿ ਮੈਥਲੀਸ਼ਾਰਣ ਗੁਪਤ ਜੀ ਭੀ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਮੌਂ ਕਰਤੇ ਹਨ— “ਅਭਲਾ ਜੀਵਨ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਯਹੀ ਕਹਾਨੀ, ਆੱਚਲ ਮੌਂ ਹੈ ਦੂਬ ਔਰ ਆੱਖਾਂ ਮੌਂ ਪਾਨੀ।” ਮਧਕਾਲ ਮੌਂ ਸ਼ਿਤ੍ਰਧਾਂ ਕੀ ਸਮਾਨ, ਵਿਕਾਸ, ਔਰ ਸ਼ਸ਼ਕਿਕਰਣ ਮੌਂ ਕਮੀ ਆਈ ਤਥਾ ਇਸਕਾ ਕਾਰਣ ਮਧਕਾਲੀਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਹਾਸਿਏ ਪਰ ਰਖਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਹਾਂ ਕਹੀਂ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਚੱਚਾ ਹੁਈ ਵਹਾਂ ਉਨ੍ਹੇ ਯਾ ਤੇ ਤਾਡਨ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਹਾ ਗਿਆ ਯਾ ਤੇ ਉਸਕੀ ਪਰਛਾਈ ਦੇ ਦੂਰ ਰਹਨੇ ਕੀ ਸਾਬਦੇ ਦਿਇਆ ਗਿਆ। ਮਧਕਾਲੀਨ ਕਾਵਿ ਮੌਂ ਸੀਰਾ ਕੀ ਛੋਡ ਬਾਕੀ ਸਾਮੀ ਕਵਿਯਾਂ ਨੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਪਰ ਪੁਰੁ਷ ਵਰਚੰਖ ਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀ ਥੋਪਾ। ਨਾਰੀ ਕੀ ਹਕ ਕੀ ਲਡਾਈ ਕੀ ਆਵਾਜ ਸਰਵਪ੍ਰਥਮ ਸੀਰਾ ਕੀ ਕਾਵਿ ਮੌਂ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕੀ ਚੱਚਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕੀ ਸ਼ੋਤ ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੈ। ਸਨ 1730 ਕੀ ਆਸਪਾਸ ਤੰਜਾਵੂਰ ਕੀ ਵਿਵਾਹ ਕਾਲ ਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤਿਯਾਂ ਕੀ ਸੁਲਭ ਆਚਾਰਣ ਸਾਬਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਕੀ ਸਂਕਲਿਤ ਕਿਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਮੁਖਡਾ ਛਂਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਮੁਖਾਂ ਵਰ्ग: ਸਮੱਤਿਸੁ ਵਿਹਿਤੋ ਭਾਰਤ੍ਯਸੁ ਸ਼ੁਸ਼ਾਨਮ ਹਿ:

ਧਰਥਾ

ਲੀ ਕਾ ਮੁਖਾਂ ਕਰਤਵ ਤਥਕੇ ਪਤਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲੇ ਜੁੜਾ ਹੁਆ ਹੈ।

ਜਹਾਂ ਸੁਸ਼ੂਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥਾਤ् "ਸੁਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ" ਮੈਂ ਈਸ਼ਵਰ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਭਕਤੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਏਕ ਦਾਸ ਕੀ ਨਿ਷ਾਪੂਰਕ ਸੇਵਾ ਤਕ ਕਈ ਤਰਹ ਕੇ ਅਰਥ ਸਮਾਹਿਤ ਹੈ।

ਕੁਲ ਮਿਲਾਕਰ ਦੇਖੋ ਤੋਂ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲ ਸੇ ਮਧਕਾਲ ਤਕ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਮੈਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਤਤਾਰ-ਚੜਾਵ ਆਏ। ਕਈ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਦੇਵੀ ਕਹਕਰ ਪ੍ਰਯਾ ਗਿਆ ਤੋਂ ਕਈ ਉਸੇ ਅਥਲਾ, ਰਮਣੀ ਕਹ ਕਰ ਭੋਗਵਿਲਾਸ ਕੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝਾ ਗਿਆ ਤੋਂ ਕਈ ਉਸੇ ਸਹਧਰਮਿਣੀ, ਆਰਧਾਂਗਿਨੀ ਆਦਿ ਨਾਮਾਂ ਸੇ ਪੁਕਾਰਾ ਗਿਆ ਤੋਂ ਕਈ ਪੁਰਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਉਸੇ ਤਥਕੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਸੇ ਹੀ ਵਚਿਤ ਰਖਾ। ਨਾਰੀ ਮਨੁ਷ ਵਰਗ ਕੀ ਅਭਿਨਨ ਅੰਗ ਹੈ। ਤਥਕੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਸਮਾਜ ਪਰ ਔਰ ਸਮਾਜ ਕੀ ਤਥਕੀ ਸਥਿਤੀ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੱਤਨਾ ਸ਼ਵਾਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨਿਮਾਰਾਂ ਮੈਂ ਮਾਤਰ ਪੁਰਖ ਹੀ ਭਾਗ ਲੇ ਔਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਘਰ ਕੇ ਪਿੰਜਰੇ ਮੈਂ ਹੀ ਕੈਦ ਰਖਾ ਜਾਏ, ਯਹ ਅਨੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸਮੈਂ ਨਾਰੀ ਵਰਗ ਕੀ ਔਰ ਸਮਾਜ ਕੀ ਤੋਂ ਹਾਨਿ ਹੈ ਹੀ, ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਲਗਾਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਭੀ ਤਥਕੀ ਹਾਨਿ ਸੇ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਤੇ।

ਧਰਥਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੀ ਸਾਕਾਂ ਮਾਨਾ ਜਾਏ ਤੋਂ ਮਧਕਾਲ ਕੀ ਬਾਦ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਪੁਨਰੋਤਥਾਨ ਕੀ ਕਾਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲ ਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਕੀ 200 ਵਰ੍਷ਾਂ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਮੈਂ ਸਾਮਾਜਿਕ ਏਵਾਂ ਆਰਥਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਕਈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁਏ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼

ਕਾਲ ਮੈਂ ਹੀ ਸਤੀ ਸਿਖਿਆ, ਸਤੀ ਔਰ ਪੁਰਖ ਮੈਂ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਏਵਾਂ ਬਾਲ-ਵਿਵਾਹ ਪਰ ਰੋਕ ਆਦਿ ਕਈ ਸਾਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀ ਅਲਾਵਾ ਔਦ੍ਯੋਗਿਕ ਜੈਸੇ ਆਰਥਿਕ ਬਦਲਾਵ ਸੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਸੁਧਾਰ ਹੁਏ।

ਉਨੀਸਾਰੀ ਸਦੀ ਕੀ ਪੂਰਵਾਂਦੀ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਕੀ ਕੁਛ ਸਮਾਜ ਸੇਵਿਯਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਆਰਥਿਕ ਸਮਾਜ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮਾਜ ਏਵਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਮਾਜ ਨੇ ਸਿਤ੍ਰਿਆਂ ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ, ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਏਵਾਂ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤਿਆਂ ਕੀ ਸਬਜੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਿਯਾ। ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਮੋਹਨ ਰਾਯ, ਸ਼ਵਾਸੀ ਦਿਧਾਨਨਦ

ਸਰਸ਼ਤੀ, ਵਿਧਾਸਾਗਰ, ਕੇਸ਼ਵ ਚੰਦ ਸੇਨ ਆਦਿ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਨੇ ਬਾਲ ਵਿਵਾਹ ਪਰ ਰੋਕ, ਸਤੀ ਸਿਖਿਆ ਕੀ ਅਨਿਵਾਰਤਾ, ਦਹੇਜ ਪ੍ਰਥਾ, ਵਿਧਵਾ ਪੁਨਰਿਵਾਹ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਈ ਸਾਮਾਜਿਕ ਆਂਦੋਲਨ ਚਲਾਏ। ਪਾਰਿਣਾਮਸਵਰੂਪ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨਿ਷ੇਧ ਅਧਿਨਿਧਿ 1829, 1856 ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਵਿਧਵਾ ਪੁਨਰਿਵਾਹ ਅਧਿਨਿਧਿ, 1891 ਮੈਂ ਏਜ ਑ਫ ਕਨਸਟੇਨ ਬਿਲ, 1891 ਮੈਂ ਬਹੁ-ਵਿਵਾਹ ਰੋਕਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਵਿਟਿਵ ਮੈਰਿਜ ਏਕਟ ਪਾਸ ਹੁਏ। ਇਸ ਸਭੀ ਕੀ ਅਲਾਵਾ ਸਮਾਜ ਮੈਂ ਕਈ ਤਰਹ ਕੀ ਮਹਿਲਾ ਸੰਗਠਨ ਕਾ ਭੀ ਪ੍ਰਾਦੁਰਭਾਵ ਹੁਏ। ਇਨ ਸਭੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਆਂਦੋਲਨਾਂ ਏਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਦਲਾਵ ਨੇ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਕੀ ਸੁਧਾਰਨੇ ਮੈਂ ਅਗ੍ਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਆਜਾਦੀ ਕੀ ਬਾਦ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਮੈਂ ਠੋਸ ਸੁਧਾਰ ਹੁਏ। ਆਜ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਪੁਰਖਾਂ ਕੇ ਬਾਰਾਬਰ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲਤਾ ਹੈ। ਆਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵੇਂ ਸਭੀ ਕਾਰਘ ਕਰ ਸਕਤੀ ਹੈ ਜਿਨਸੇ ਤਹਿੰਦੇ ਪਹਲੇ ਵਚਿਤ ਰਖਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਭਾਰਤ ਕੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀਯ ਧਰੋਹਰ ਹੈ। 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਕਾ ਦਿਨ ਭਾਰਤੀਯ ਇਤਿਹਾਸ ਮੈਂ ਸ਼ਵਰਾਕਾਂ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕੀ ਅਨੰਤਗਤ ਮਹਿਲਾਓਂ ਕੀ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿਏ ਗਏ ਜਿਨਸੇ ਅਨੁਚਛੇਦ 15 ਸਮਤਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਸਿਤ੍ਰਿਆਂ ਕੀ ਲਿਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਨੁਚਛੇਦ 16 ਲੋਕਸੇਵਾਓਂ ਮੈਂ ਅਵਸਰ ਕੀ ਸਮਾਨਤਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਨੁਚਛੇਦ 23 ਸਿਤ੍ਰਿਆਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿ ਮਾਨਵ ਦੁਰਵਹਾਰ, ਬੇਗਾਰ, ਬਲਾਤ, ਸ਼੍ਰਮ ਆਦਿ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਸੇਧ, ਅਨੁਚਛੇਦ 39 ਮੈਂ ਸਿਤ੍ਰਿਆਂ ਕੀ ਸਮਾਨ ਕਾਰਘ ਕੀ ਸਮਾਨ ਕਾਰਘ ਕੀ ਲਿਏ ਪੁਰਖਾਂ ਕੇ ਬਾਰਾਬਰ ਵੇਤਨ, ਸਿਤ੍ਰਿਆਂ ਕੀ ਸ਼ੋ਷ਣ ਸੇ ਰਖਾ, ਅਨੁਚਛੇਦ 42 ਸਤੀ ਸੇ ਕਠੋਰ ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਵਾਲਾ ਕਾਮ ਨ ਲੇਨਾ,

खतरनाक मशीनों पर काम न करवाना आदि एवं अनुच्छेद 15 ऐसी प्रथाओं पर रोक लगाती है जो स्त्रियों के सम्मान के विरुद्ध है। अनुच्छेद 243 में महिलाओं के लिए पंचायतों के अंतर्गत कलिपय स्थान आरक्षित किए गए। इन सभी के अलावा महिलाओं की रक्षा के लिए कई तरह के कानून बनाए गए हैं। स्वतंत्रता प्राप्ति के बाद से सरकार द्वारा महिलाओं की आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक और राजनीतिक रिस्थिति में सुधार लाने तथा उन्हें विकास की मुख्य धारा में समाहित करने हेतु अनेक कल्याणकारी योजनाओं और विकासात्मक कार्यक्रमों का संचालन किया गया है। 9 मार्च 2010 को राज्यसभा ने महिला आरक्षण बिल को पारित कर दिया जिसमें संसद और राज्य की विधान सभाओं में महिलाओं के लिए 33 प्रतिशत आरक्षण की व्यवस्था है। आज महिलाएं आत्मनिर्भर, आत्मविश्वासी बनी हैं जिसने हर क्षेत्र में पुरुषों से अधिक बढ़—चढ़ कर न केवल भाग लिया बल्कि उन्होंने हर क्षेत्र में अपनी श्रेष्ठता भी सिद्ध की। आज महिलाएं राजनीतिक, खेल, शिक्षा, चिकित्सा, अंतरिक्ष, प्रशासन, विज्ञान, अनुसंधान, साहित्य आदि हर क्षेत्र में अपनी अग्रणी भूमिका निभा रही हैं। इंदिरा गांधी, प्रतिभा देवी पाटिल, शीला दीक्षित, मीरा कुमारी, पीटी उषा, आशा भोसले, सानिया मिर्जा, मैरीकॉम, साइना नेहवाल, सवित्रीबाई फुले, कल्पना चावला, किरण बेंटी, अरुंधति रौय आदि इसके स्पष्ट उदाहरण हैं।

यदि 'महिला सशक्तिकरण' को सचमुच समझना चाहते हैं तो इसे 'थेरीगाथा' से उद्धृत निम्न कविता से समझा जा सकता है:

“एक पूर्ण मुक्तवादी! मैं कितनी मुक्त
कितने आश्चर्यजनक रूप से मुक्त
रसोई के खट्टाग से मुक्त
ठनठनाते खाने के बरतनों से मुक्त
मुक्त उस बेझ्मान आदमी से ।”

आज महिलाएं घर हो या बाहर हर जगह पुरुषों के समान ही अपनी भागीदारी सुनिश्चित कर रही है। आज महिलाएं जल, थल, वायु सभी सेनाओं में भाग लेकर देश की रक्षा कर रही हैं। अपने अस्तित्व को बचाये रखने के लिए संघर्ष करती हुई स्त्रियों ने लम्बा रास्ता तय कर लिया है परंतु आज भी महिलाओं का एक बड़ा हिस्सा सदियों से सामाजिक अन्याय का शिकार हो रही है। आज भी समाज में महिलाएं दहेज प्रथा, भ्रूण हत्या, लिंग भेद, बलात्कार, घरेलू हिंसा, बाल विवाह, यौन उत्पीड़न, तीन तलाक जैसी कई बुराइयों को शिकार हो रही हैं। हालांकि महिलाओं के खिलाफ हो रहे इन अपराधों के खिलाफ भारत सरकार ने बड़ी संख्या में कानून बनाए जिनका अगर सही से पालन होता तो भारत में स्त्रियों के साथ अत्याचार बहुत पहले खत्म हो जाता परंतु पुरुषवादी मानसिकता के कारण ऐसा नहीं हो पा रहा है।

बेहतर समाज के निर्माण में महिला सशक्तिकरण की आवश्यकता को महसूस करते हुए विश्व पटल पर नारी शक्ति को जागृत करने के लिए हर वर्ष दुनिया भर में 8 मार्च का दिन अंतर्राष्ट्रीय महिला दिवस के रूप में मनाया जाता है। नारी जागरण को समर्पित इस दिवस पर एक थीम तय की जाती है। यह थीम हर साल अलग-अलग सखी जाती है।

जब तक हम अपने मन में स्त्रियों के प्रति सम्मान का भाव नहीं लाते तब तक महिलाओं को इसी तरह अपनी अस्मिता की रक्षा करने के लिए संघर्ष करना पड़ेगा। युगनायक एवं राष्ट्र निर्माता स्वामी विवेकानन्द ने कहा था कि जो जातियाँ नारियों का सम्मान करना नहीं जानती, वह न तो अतीत में उन्नति कर सकी, न आगे उन्नति कर सकेंगी। नारियाँ देश एवं समाज का अभिन्न अंग हैं।

महिला सशक्तिकरण के बिना देश व समाज में नारी को असली आजादी हासिल नहीं हो सकती। वह सदियों पुरानी मूढ़ताओं और दुष्टताओं से लोहा नहीं ले सकती। बंधनों से मुक्त होकर अपने निर्णय खुद नहीं ले सकती। स्त्री सशक्तिकरण के अभाव में वह इस योग्य नहीं बन सकती कि स्वयं अपनी निजी स्वतंत्रता और अपने फैसलों पर अधिकार पा सके। अतः आज के समय में महिलाओं के सहयोग के बिना किसी देश का विकास नहीं हो सकता। जरूरत है कि महिलाओं के उत्थान के लिए सरकार द्वारा चलाई जा रही नीतियों में पर्ण रूप से अपना सहयोग देकर इसे सफल बनाएं।

अंचल कार्यालय मंबर्ड

ਭਾਰਤੀ

ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੀ ਪਹਚਾਨ ਹੈ ...ਗਰ ਯਾਦ ਰਹੇ

(ਏਕ ਸੁਹੀਲੇ ਯੁਗ ਕਾ ਅੰਤ)

ਗਾਧਨ ਮਾਨਵ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਾਯ: ਉਤਨਾ ਹੀ ਸ਼ਵਾਭਾਵਿਕ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਵਾਕ। ਕਥ ਸੇ ਮਨੁ਷ ਨੇ ਗਾਨਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਿਯਾ, ਯਹ ਬਤਲਾਨਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਥ ਸੇ ਉਸਨੇ ਬੋਲਨਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਦੇਖੋ ਤੋਂ ਸਾਬਕੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਭਿਤਾਓਂ ਕੇ ਅਵਸ਼ੇ਷, ਮੂਰਤਿਆਂ, ਮੁਦ੍ਰਾਆਂ ਵ ਮਿਤੀਚਿਤ੍ਰਾਂ ਸੇ ਜਾਹਿਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ්਷ ਪੂਰ੍ਵ ਲੋਗ ਸੰਗੀਤ ਸੇ ਪਰਿਚਿਤ ਥੇ। ਸੰਗੀਤ ਮਨੁ਷ ਮੈਂ ਉਰਜਾ ਕਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਮਨੁ਷ ਸੁਖੀ ਹੋ ਯਾ ਦੁਖੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਮੈਂ ਹੋ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਵਿਰਕਤ ਹੁਆ ਹੋ, ਉਸਕੇ ਜਹਨ ਮੈਂ ਸੰਗੀਤ ਉਤਰ ਹੀ ਆਤਾ ਹੈ। ਮਨੁ਷ ਕੇ ਭਾਵਾਂ ਕੋ ਸੰਗੀਤ, ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਔਰ ਗੀਤਕਾਰ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਬਾਰ ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਸੇ ਗੁਜਰਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸੰਗੀਤ ਸੁਨਨੇ ਪਰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਵਹ ਗੀਤ ਹਮਾਰੇ ਲਿਏ ਹੀ ਬਨਾ ਹੋ! ਗੀਤਕਾਰ ਕੇ ਗੀਤਾਂ ਕੇ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਕੋ ਗਾਧਕ ਅਪਨੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੇ ਜੀਵਿਤ ਕਰ ਉਠਤਾ ਹੈ।

ਗਾਧਨ, ਵਾਦਨ ਵ ਨ੃ਤ ਤੀਨਾਂ ਕੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕੋ ਸੰਗੀਤ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। ਸੰਗੀਤ ਨਾਮ ਇਨ ਤੀਨਾਂ ਕੇ ਏਕ ਸਾਥ ਵਿਵਹਾਰ ਸੇ ਪੱਧਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਮੈਂ ਭਾਵ ਕਾ ਹੋਨਾ ਅਨਿਵਾਰ੍ਯ ਹੈ। ਭਾਵ ਕੇ ਅਭਾਵ ਮੈਂ ਸੰਗੀਤ ਅਪਨਾ ਉਦੇਸ਼ ਖੋ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕਾ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਨਾਂ ਕੋ ਅਚਛਾ ਲਗਨਾ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਕਾਮ ਏਕ ਗਾਧਕ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਅਪਨੇ ਰਾਗ, ਆਲਾਪ, ਸ਼ਵਰ ਸੇ ਗੀਤ ਜੀਵਨ ਵੱਡੀ ਹੋ ਉਠਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਅਨਸੋਲ ਪਾਂਧਰਾ ਕੋ ਆਧੁਨਿਕ ਕਾਲ ਮੈਂ ਕਈ ਸੰਗੀਤ ਸਾਧਿਕਾਓਂ ਨੇ ਅਪਨੀ ਧੋਗਤਾ ਔਰ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੇ ਉਚਚ ਸਥਾਨ ਪਰ ਪਹੁੰਚਾਯਾ ਹੈ। ਉਨਮੈਂ ਸੇ ਏਕ ਹੈਂ ਸੁਰ ਸਮਾਜੀ ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ!

ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਪਦਮ ਵਿਭੂ਷ਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਗਾਧਕ ਪੱਡਿਤ ਕੁਮਾਰ ਗੰਧਰਵ ਅਪਨਾ ਅਨੁਭਵ ਸਾਜ਼ਿਆਂ ਕਰਾਂਦੇ ਹੈਂ “ਬਦਾਸ਼ਾਂ ਪਹਲੇ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੀਮਾਰ ਥਾ। ਤਉ ਬੀਮਾਰੀ ਮੈਂ ਏਕ ਦਿਨ ਮੈਨੇ ਸਹਜ ਹੀ ਐਡਿਟੋ ਲਗਾਯਾ ਔਰ ਅਚਾਨਕ ਏਕ ਅਦ੍ਰਿਤੀਯ ਸ਼ਵਰ ਮੇਡੇ ਕਾਨਾਂ ਮੈਂ ਪੱਧਾ। ਸ਼ਵਰ ਸੁਨਨੇ ਹੀ ਮੈਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਿਯਾ ਕਿ ਯਹ ਸ਼ਵਰ ਕੁਛ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਹੈ, ਰੋਜ਼ ਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਹ ਸ਼ਵਰ ਸੀਥੇ ਮੇਡੇ ਕਲੇਜੇ ਦੇ ਜਾ ਬਿਡਾ। ਮੈਂ ਤੋਂ ਹੈਣਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁੜ੍ਹੇ ਸਮਝ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹਾ ਥਾ ਕਿ ਯਹ ਸ਼ਵਰ ਕਿਸਕਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਸੁਨਨਾ ਹੀ ਰਹਾ। ਗਾਨਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣੇ ਹੀ ਗਾਧਿਕਾ ਕਾ ਨਾਮ ਘੋ਷ਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ-ਲਤਾ ਮਨੁਗੇਤਕ। ਨਾਮ ਸੁਨਨੇ ਹੀ ਮੈਂ ਚਕਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਨ-ਹੀ-ਮਨ ਏਕ ਸੰਗਤਿ ਪਾਣੇ ਕਾ ਭੀ ਅਨੁਭਵ ਹੁਆ। ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਧਕ ਦੀਨਾਨਾਥ ਮਨੁਗੇਤਕ ਕੀ ਅਜਾਬ ਗਾਧਿਕੀ ਏਕ ਦੂਸ਼ਰਾ ਸ਼ਵਲਪ ਲਿਏ ਤੱਫ਼ੀ ਕੀ ਕੋਮਲ ਆਵਾਜ਼ ਮੈਂ ਸੁਨਨੇ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਆ।” ਇਤਨੇ ਬਡੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਗਾਧਕ ਜਬ ਉਨਕੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਨਕਰ ਮੰਤ੍ਰਮੁਖ ਹੋ ਗਏ, ਤੋਂ ਹਮਾਰੀ ਬਿਸਾਤ ਕਿਧੁਕਾ ਹੋਗੀ। ਉਨਕੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜਾਨਨਾ ਮੇਰੇ ਲਿਏ ਏਕ ਜਿਝਾਸਾ ਕਾ ਵਿ਷ਯ ਹੈ। ਉਨਕੇ ਸਾਂਪੂਰ੍ਣ ਜੀਵਨ ਕੋ ਇਸ ਲੇਖ ਮੈਂ ਉਤਾਰਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ ਕਾ ਜਨਮ 28 ਸਿਤਾਮਾਰ, 1929 ਕੋ ਇੰਦੌਰ (ਮਧਧਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਮੈਂ ਹੁਆ ਥਾ। ਉਨਕੇ ਪਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਦੀਨਾਨਾਥ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ ਏਕ ਕੁਸ਼ਲ ਰੰਗਮੰਚੀਯ ਗਾਧਕ ਥੇ। ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ ਨੇ ਪੱਚ ਵਰ්਷ ਕੀ ਆਧੂ ਸੇ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਸੀਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਯਾ। ਉਨਕੇ ਸਾਥ ਉਨਕੀ ਬਹਨੇ ਭੀ ਸੰਗੀਤ ਸੀਖਾ ਕਰਤੀ ਥੀ। ਪੱਚ ਵਰ්਷ ਕੀ ਆਧੂ ਮੈਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹੋਂ ਨਾਟਕ ਮੈਂ ਅਭਿਨਿਧ ਕਾ ਅਵਸਰ ਭੀ ਮਿਲਾ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਭਲੇ ਹੀ ਅਭਿਨਿਧ ਦੇ ਹੁਈ ਹੋ ਪਰਨ੍ਹੁ

ਇਨਕੀ ਰੁਚਿ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਮੌਹਿ ਥੀ। ਲਤਾ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨੀ ਸੁਰ ਸਾਧਨਾ ਸੇ ਛੋਟੀ ਸੀ ਉਮਰ ਮੌਹਿ ਹੀ ਮਹਾਰਾਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੀ ਥੀ। ਹਿੰਦੀ ਸੰਗੀਤ ਕੋ ਇਨਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਹਿ ਏਕ ਨਿਆਪਨ ਮਿਲਾ। ਏਕ ਓਰ ਲੋਗ ਉਨਕੀ ਸਾਦਗੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਵਹੀਂ ਉਨਕੇ ਸ਼ਵਭਾਵ ਕੋ ਲੇਕਰ ਭੀ ਚੱਚਾਏਂ ਹੁਆ ਕਰਤੀ ਥੀ। ਉਨਕੀ ਦੋ ਚੋਟਿਆਂ ਔਰ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਕੀ ਸਾਡੀ ਸਾਦਗੀ ਕਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਨ ਗੱਈ। ਲੋਗ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਸਰਖਤੀ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਹਿ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ। ਇਤਨੀ ਬਡੀ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਣੇ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਵੇਂ ਅਭਿਮਾਨ ਸੇ ਦੂਰ ਥੀ। 1999 ਮੌਹਿ ਜਬ ਭਾਰਤ ਰਾਨ ਸਮਾਨ ਉਨਕੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਪਿੰਡਿਤ ਰਵਿਸ਼ਾਂਕਰ ਕੋ ਦਿਯਾ ਗਿਆ, ਤੋਂ ਉਨਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਵਿਰੋਧ ਔਰ ਰੋ਷ ਵਿਕਤ ਕਰਨੇ ਲਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਲਤਾ ਜੀ ਕੇ ਮਨ ਮੌਹਿ ਐਸਾ ਕੁਛ ਨ ਥਾ। ਉਨਕਾ ਮਾਨਨਾ ਥਾ, ਕਿ ਪਿੰਡਿਤ ਰਵਿਸ਼ਾਂਕਰ ਬਹੁਤ ਬਡੇ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈਂ। ਉਨਕੇ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਮੌਹਿ ਜਬ ਫਿਲਮ ਅਨੁਰਾਧਾ ਕੀ ਗਿਆ ਗਾ ਰਹੀ ਥੀ, ਤਥਾ ਵਹ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਈ ਹੁਈ ਥੀ। ਬਾਰ—ਬਾਰ ਯਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਤੀ ਰਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤਰਹ ਗਾ ਸਕੂਂ ਜਿਸ ਤਰਹ ਪਿੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਾ ਹੈ। ਯਹ ਸਮਾਨ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਪਹਲੇ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹਿਏ।

ਪਿਤਾ ਕੀ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਕੇ ਬਾਦ ਨਵਹੁਗ ਚਿਤ੍ਰਪਟ ਕਾਂਪਨੀ ਕੇ ਮਾਲਿਕ ਔਰ ਉਨਕੇ ਪਿਤਾ ਕੇ ਕਰੀਬੀ ਮਿਤਰ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਨੇ ਲਤਾ ਮਂਗੇਸ਼ਕਰ ਕੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀ ਔਰ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕਹਿਏ ਮੈਂ ਆਗੇ ਬਢਨੇ ਮੌਹਿ ਮਦਦ ਕੀ। ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਮਾਰਾਠੀ ਫਿਲਮ 'ਪਹਿਲੀ ਮੰਗਲਾ ਗੌਰ' ਮੌਹਿ ਏਕ ਛੋਟੀ—ਸੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੀ ਜਿਸਮੌਹਿ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਏਕ ਗੀਤ ਗਿਆ। ਵਰਗ 1945 ਮੌਹਿ ਵਿਨਾਇਕ ਜੀ ਕੀ ਕਾਂਪਨੀ ਕੇ ਮੁੰਬਈ ਸਥਾਨਾਂ ਹੋਣੇ ਕੇ ਬਾਦ ਵਹ ਭੀ ਮੁੰਬਈ ਰਵਾਨਾ ਹੁਈ। ਵਹਾਂ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਸ਼ਿਕਾ ਲੇਨੀ ਆਰੰਭ ਕੀ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਵਸਤ ਜੋਗਲੇਕਰ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਫਿਲਮ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਗੀਤ ਗਿਆ। ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਕੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ 'ਬਡੀ ਮਾਂ' ਮੌਹਿ ਲਤਾ ਮਂਗੇਸ਼ਕਰ ਔਰ ਉਨਕੀ ਛੋਟੀ ਬਨ ਆਸਾ ਨੇ ਛੋਟੀ ਭੂਮਿਕਾਏਂ ਨਿਭਾਈ। ਉਸ ਫਿਲਮ ਮੌਹਿ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਏਕ ਭਜਨ ਭੀ ਗਿਆ। ਵਰਗ 1948 ਮੌਹਿ ਵਿਨਾਇਕ ਦਾਮੋਦਰ ਕੀ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਕੇ ਬਾਦ, ਸੰਗੀਤ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਕ ਗੁਲਾਮ ਹੈਂਦਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਏਕ ਗਾਇਕਾ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਹਿ ਤੈਯਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਯਾ। ਗੁਲਾਮ ਹੈਂਦਰ ਨੇ ਵਰਗ 1948 ਮੌਹਿ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਸ਼ਸ਼ਧਰ ਮੁਖਰੀ ਸੇ ਮਿਲਵਾਯਾ ਜੋ ਉਸ ਸਮਾਨ ਫਿਲਮ ਸ਼ਹੀਦ ਪਰ

ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ। ਲੇਕਿਨ ਸ਼ਸ਼ਧਰ ਮੁਖਰੀ ਨੇ ਉਨਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਤਲੀ ਕਹਕਰ ਖਾਰਿਜ ਕਰ ਦਿਯਾ। ਗੁਲਾਮ ਹੈਂਦਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਅਪਨਾ ਪਹਲਾ ਬ੍ਰੇਕ ਫਿਲਮ ਮਜ਼ਬੂਰ ਵਰਗ 1948 ਮੌਹਿ "ਦਿਲ ਮੇਡਾ ਤੋਡਾ, ਮੁੜ੍ਹੇ ਕਹੀਂ ਕਾ ਨ ਛੋਡਾ" ਗਾਨੇ ਕੇ ਸਾਥ ਦਿਯਾ ਜੋ ਉਨਕੀ ਸਬਸੇ ਬਡੀ ਸਫਲਤਾ ਬਨੀ। ਅਪਨੇ 84 ਵੇਂ ਜਨਮਦਿਨ ਪਰ ਏਕ ਸਾਕਾਤਕਾਰ ਮੌਹਿ, ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕਹਾ ਕਿ "ਗੁਲਾਮ ਹੈਂਦਰ ਵਾਸਤਵ ਮੌਹਿ ਮੈਂ ਮੈਂ ਗੱਦਫਾਦਰ ਹਾਂ। ਵਹ ਪਹਲੇ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਕ ਥੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂਨੇ ਮੈਰੀ ਪ੍ਰਤਿਆ ਪਰ ਪੂਰ੍ਣ ਵਿਵਾਸ ਦਿਖਾਯਾ।" ਅਪਨੀ ਪਹਲੀ ਮੁਖਾਂ ਫਿਲਮ 'ਮਹਲ' (1949) ਜਿਸੇ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਮਚੰਦ੍ਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਸੰਗੀਤਬੜ੍ਹ ਕਿਯਾ ਔਰ ਜਿਸੇ ਅਭਿਨੇਤੀ ਮਧੁਬਾਲਾ ਪਰ ਫਿਲਮਾਯਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੰਦ੍ਹ ਹੁਆ। ਯਹ ਉਨਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਨਿਰਣਾਈਕ ਕਿਣ ਥਾ। ਪਹਲੇ ਪਾਖਰਗਾਯਕ ਪਰਦੇ ਕੇ ਪੀਛੇ ਛਿਧੇ ਔਰ ਬਿਨਾ ਸ਼ੈਥ ਕੇ ਬਨੇ ਰਹਤੇ ਥੇ। ਯਹ ਗਾਨਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਸਿੰਦ੍ਹ ਹੁਆ ਕਿ ਰੇਡਿਓ ਗੋਵਾ ਨੇ ਉਨਕੀ ਪਹਚਾਨ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦੀ ਔਰ ਵਹ ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੌਹਿ ਸਿਤਾਰਾ ਬਨ ਗੱਈ। ਫਿਲਮ 'ਮਹਲ' ਮੌਹਿ ਉਨਕਾ ਗਿਆ ਗਿਆ ਗਿਆ 'ਆਏਗਾ ਆਨੇ ਵਾਲਾ' ਕੇ ਫੌਰਨ ਬਾਦ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਜਗਤ ਨੇ ਮਾਨ ਲਿਯਾ ਕੀ ਯਹ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤਕ ਜਾਏਗੀ। ਯਹ ਵਹ ਜਮਾਨਾ ਥਾ ਜਬ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮੀ ਸੰਗੀਤ ਪਰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਬੇਗਮ, ਨੂਰਜਹਾਂ ਔਰ ਜੋਹਰਾਬਾਈ ਅੰਬਾਲੇਵਾਲੀ ਜੈਸੀ ਵਜਨਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਗਾਇਕਾਓਂ ਕਾ ਰਾਜ ਚਲਤਾ ਥਾ। ਇਸ ਗੀਤ ਕੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਕੇ ਬਾਦ ਲਤਾ ਮਂਗੇਸ਼ਕਰ ਨੇ ਪੀਛੇ ਮੁੜਕਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ। 1950 ਸੇ 1970 ਕਾ ਦੌਰ ਭਾਰਤੀਯ ਫਿਲਮ ਸੰਗੀਤ ਕਾ ਬੇਹਤਰੀਨ ਦੌਰ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਏਕ ਸੇ ਬਢਕਰ ਏਕ ਗਾਇਕ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਗੀਤਕਾਰ ਔਰ ਫਿਲਮਕਾਰ ਥੇ ਉਸ ਸਮਾਨੇ ਸਿਲਕਰ ਬੇਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮੇ ਔਰ ਸੰਗੀਤ ਰਚਾ ਔਰ ਲਤਾ ਮਂਗੇਸ਼ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਵਰੋਂ ਮੌਹਿ ਢਲ ਕਰ ਏਕ ਸੇ ਬਢਕਰ ਏਕ ਗੀਤ ਸੁਨਨੇ ਕੋ ਮਿਲੇ। ਵੋ ਏਕ ਐਸਾ ਦੌਰ ਬਨ ਗਿਆ ਜਬ ਫਿਲਮੇ ਮਹਜ ਇਸਲਿਏ ਸਫਲ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਮੌਹਿ ਲਤਾ ਜੀ ਕੇ ਗਾਏ ਹੁਏ ਗੀਤ ਥੇ। ਹਰ ਗਾਨੇ ਕੋ ਲਤਾ ਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਨਾ ਦੇਤੀ ਥੀ। ਚਾਹੇ ਵੋ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਗਾਨੇ ਹੋ, ਰਾਗ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋ, ਭਜਨ ਯਾ ਦੇਸ਼ਭਰਿਤ ਹੋ। ਉਨਕੇ ਗਾਏ ਗੀਤ ਅੱਖੀ ਸੇ ਨਥੇ ਕੇ ਦਸ਼ਕ ਮੌਹਿ ਭੀ ਗ੍ਰੰਜਤੇ ਥੇ। ਮਧੁਬਾਲਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਮਾਧੁਰੀ ਦੀਕਥਿਤ ਤਕ ਜੈਸੀ ਤਮਾਸ ਅਭਿਨੇਤੀਆਂ ਕੋ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਔਰ ਉਨਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਸੀ ਪਰ ਭੀ ਬੇਸੇਲ ਮਹਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਥੀ।

ਲਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਠਾਨਾ, ਉਸੇ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਨਿਭਾਯਾ ਥੀ। ਬਾਤ ਉਨ ਦਿਨਾਂ ਕੀ ਹੈ, ਜਬ ਲਤਾ ਫਿਲਮੋਂ ਮੌਹਿ ਗਾਨੋਂ ਕੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰ ਰਹੀ ਥੀ। ਜਬ ਗੁਲਾਮ ਹੈਂਦਰ ਨੇ ਉਨਕਾ ਪਰਿਚਿ ਦਿਲੀਪ ਕੁਮਾਰ ਸੇ ਕਰਵਾਯਾ ਗਿਆ। ਤਥਾ ਦਿਲੀਪ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਉਨਕਾ ਨਾਮ ਸੁਨਤੇ ਹੀ ਕਹਾ, ਮਾਰਾਠੀ ਲੋਗ ਤੁਦੂ ਕਹਾਂ ਬੋਲ ਪਾਏਂਗੇ। ਬਾਤ ਲਤਾ ਜੀ ਕੇ ਦਿਲ ਮੌਹਿ ਘਰ ਕਰ ਗੱਈ। ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਉਸੀ ਸਮਾਨ ਤੁਦੂ ਸੀਖਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦੀ। ਉਨਕੀ ਗਾਈ ਗਜਲਾਂ ਔਰ ਨਾਤ ਕਿਸ ਕਦਰ ਮਥਹੂਰ ਹੁਏ ਯੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੌਹਿ ਕਰਿਸਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਲਤਾ ਜੀ ਨੇ ਠਾਨਾ ਕੀ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਰੱਧਾਲੀ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹਿਏ। ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਮੋਹਮਦ ਰਫੀ

ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਰਾਜ ਕਪੂਰ ਸੇ ਭੀ ਟਕਰਾਵ ਹੁਆ। ਤਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਕਪੂਰ ਜੀ ਕੇ ਲਿਏ ਗਾਨੇ ਸੇ ਇੰਕਾਰ ਕਰ ਦਿਯਾ। ਆਖਿਰਕਾਰ ਬੱਬੀ ਫਿਲਮ ਕੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਖੁਦ ਆਕਰ ਲਤਾਜੀ ਕੋ ਮਾਨਨਾ ਪੜਾ, ਚਲੋ ਤੁਸੁ ਗਾਓ ਮੈਂ ਰੱਧਲਟੀ ਦੁਗਾ। ਇਸੀ ਤਰਫ਼ ਲਤਾ ਜੀ ਕੀ ਮਾਂਗ ਥੀ ਕਿ ਅਗਰ ਕਿਸੀ ਗਾਨੇ ਕੇ ਅਲਫਾਜ ਮੈਂ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਆਈ ਯਾ ਗਾਨੇ ਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਤੁ਷ਟਿ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤੋਂ ਵਹ ਨਹੀਂ ਗਾਏਂਗੀ।

ਸਾਤ ਦਸ਼ਕਾਂ ਕੀ ਉਨਕੀ ਸ਼ਵਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਮੈਂ ਉਨਕੀ ਵਕਤਿਗਤ ਖਾਤਿ ਸ਼ਿਖਰ ਪਰ ਥੀ। ਲਤਾ ਜੀ ਕੀ ਏਕ ਖਾਸਿਧਤ ਯਹ ਥੀ ਕਿ ਉਨਕਾ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰ ਥਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਭਗ 20 ਸੇ ਜਧਾਦਾ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਮੈਂ ਤੀਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸੇ ਜਧਾਦਾ ਫਿਲਮੀ, ਗੈਰ ਫਿਲਮੀ ਗੀਤ ਔਰ ਭਜਨ ਭੀ ਗਾਏ। ਲੋਕਿਨ ਉਨਕੀ ਪਹਚਾਨ ਭਾਰੀਤੀ ਸਿਨੇਮਾ ਮੈਂ ਏਕ ਪਾਖੰਗਾਧਕ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਰਹੀ। ਸਨ 1974 ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਵ ਮੈਂ ਸ਼ਬਦੇ ਅਧਿਕ ਗੀਤ ਗਾਨੇ ਕਾ 'ਗਿਨੀਜ ਬੁਕ ਰਿਕਾਰਡ' ਇਨਕੇ ਨਾਮ ਪਰ ਦਰਜ ਹੈ। ਲਤਾ ਜੀ ਮਹਿਜ ਏਕ ਦਿਨ ਕੇ ਲਿਏ ਸ਼ਕੂਲ ਗੁਰੂ ਥੀ। ਇਸਕੀ ਵਜਹ ਯਹ ਰਹੀ ਕਿ ਜਥੁਂ

ਵਹ ਪਹਲੇ ਦਿਨ ਅਪਨੀ ਛੋਟੀ ਬਹਨ ਆਸਾ ਕੋ ਸ਼ਕੂਲ ਲੇਕਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਆਸਾ ਕੋ ਯਹ ਕਹਕਰ ਸ਼ਕੂਲ ਸੇ ਨਿਕਾਲ ਦਿਯਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਸ਼ਕੂਲ ਮੈਂ ਫੀਸ ਦੇਨੀ ਹੋਗੀ। ਬਾਦ ਮੈਂ ਲਤਾ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਿ ਕਿਯਾ ਕਿ ਵਹ ਕਿਸੀ ਸ਼ਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਏਂਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਦ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨ੍ਯੂਯਾਰਕ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਸਹਿਤ ਛਹ ਵਿਸ਼ਵਿਦਿਆਲਿਆਂ ਮੈਂ ਮਾਨਕ ਉਪਾਧਿ ਸੇ ਨਵਾਜਾ ਗਿਆ। ਵੇਂ ਫਿਲਮ ਜਗਤ ਕੀ ਪਹਲੀ ਮਹਿਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗ 2001 ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਰਾਤ ਔਰ ਵਰਗ 1989 ਮੈਂ ਦਾਦਾ ਸਾਹਬ ਫਾਲਕੇ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਸਨ 1974 ਮੈਂ ਲਾਂਦਨ ਕੇ ਰੱਧਲ ਅਲਾਰਟ ਹੋਲ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਲੀ ਭਾਰੀਤੀ ਗਾਇਕਾ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਗਾਨੇ ਕਾ ਅਵਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਕਰਸ਼ਣ ਕੇ ਸਮਾਂ ਪੱਡਿਤ ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੇ ਅਸਾਰ ਗੀਤ 'ਏ ਮੇਰੇ ਵਹਨ ਕੇ ਲੋਗਾਂ' ਗੀਤ ਗਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਦਿਲੀ ਕੇ ਨੇਸ਼ਨਲ ਸਟੇਡਿਅਮ ਮੈਂ ਬੁਲਾਯਾ ਗਿਆ। ਗੀਤ ਕੋ ਸੁਨਕਰ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਪੂਰ੍ਬ ਪ੍ਰਧਾਨਮੰਤ੍ਰੀ ਪੱਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇਹਰੂ ਸਮੇਤ ਸਟੇਡਿਅਮ ਮੈਂ ਮੌਜੂਦ ਤਮਾਸ ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਆਂਖਾਂ ਨਮ ਹੋ ਗੁਰੂ ਥੀ। ਪੱਡਿਤ ਨੇਹਰੂ ਨੇ ਇਸਕੇ ਬਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਸ਼ਵਰ ਕੋਕਿਲਾ' ਕੀ ਉਪਾਧਿ ਸੇ ਨਵਾਜਾ। 'ਸ਼ਵਰ ਕੋਕਿਲਾ' ਲਤਾ ਮਂਗੇਸ਼ਕਰ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਨਕਰ ਕਿਸੀ ਕਿਸੀ ਕੀ ਆਂਖਾਂ ਮੈਂ ਆਂਸੂ ਆਏ, ਤੋਂ ਕਿਸੀ ਸੀਮਾ ਪਰ ਖੜੇ ਜਵਾਨਾਂ ਕਾ ਹੈਸਲਾ ਬੁਲਾਂਦ ਹੁਆ। ਕੋਵਿਡ ਜਟਿਲਤਾਓਂ ਸੇ ਜੂਝਾਤੇ ਹੁਏ 92 ਵਰਗ ਕੀ ਆਧੂ ਮੈਂ 6 ਫਰਵਰੀ, 2022 ਮੈਂ ਯੇ ਬ੍ਰਮਹਾਂਡ ਮੈਂ ਵਿਲੀਨ ਹੋ ਗੁਰੂ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਦਿਨ ਕੇ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀਯ ਸ਼ੋਕ ਕੀ ਘੋ਷ਣਾ ਕੀ ਔਰ ਉਨਕੇ ਸਮਾਨ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਮੈਂ 6 ਔਰ 7 ਫਰਵਰੀ ਕੋ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀਯ ਝੰਡਾ ਝੁਕਾ ਰਹਾ। ਗਾਇਕੀ ਕੇ ਕ੍਷ੇਤ੍ਰ ਮੈਂ ਇਨਕਾ ਸਥਾਨ ਕਿਸੀ ਨਹੀਂ ਭਰਾ ਜਾ ਸਕਤਾ। ਅਤ ਮੈਂ ਯਹ ਕਹਨਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਇਨਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੀ ਪਹਚਾਨ ਹੈ...।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਧਾਲਿਆ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਰਚਨਾਕਾਰੋਂ ਦੇ ਨਿਵੇਦਨ

ਰਚਨਾਕਾਰੋਂ ਦੇ ਨਿਵੇਦਨ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਕ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਧਾਲਿਆ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਤਿਮਾਹੀ ਹਿੰਦੀ ਗ੍ਰੂ-ਪਟ੍ਰਿਕਾ "ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਕੂਲ" ਮੈਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੈਤੁ ਲੇਖ ਮੇਜ਼ਤੇ ਸਮਾਂ ਲੇਖ ਕੇ ਅਤ ਮੈਂ ਅਪਨਾ ਨਾਮ, ਸ਼ਾਖਾ / ਕਾਰਧਾਲਿਆ ਕੀ ਨਾਮ ਵ ਪਤਾ, ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਤਥਾਂ ਅਪਨਾ ਬੈਂਕ ਖਾਤਾ ਸੰਖਾ ਵ ਆਈਐਫ਼ਏਸਸੀ ਕੋਡ ਅਵਸਥ ਲਿਖੋਂ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਲੇਖ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਮੌਲਿਕਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪਤਰ ਔਰ ਅਪਨਾ ਫੋਟੋ ਭੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਏ। ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਸਟਾਫ ਸਦਰਥ ਉਪਰੋਕਤ ਕੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕਾ ਪਤਾ ਤਥਾਂ ਸਥਾਨੀ ਖਾਤਾ ਸੰਖਾ (ਪੈਨ ਨੰਬਰ) ਕੀ ਭੀ ਤੁਲਾਂਖ ਕਰੋ।

—ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕੇਵਲ ਨਾਹਿਂ ਹੀ ਜਾਨਤੀ ਹੈ। — ਮੋਣਾਸਾ

प्रधान कार्यालय का राजभाषाई नियंत्रण

वित्तीय सेवाएं विभाग, वित्त मंत्रालय द्वारा दिनांक 15.03.2022 को बैंक के प्रधान कार्यालय में राजभाषा संबंधी कार्यों का निरीक्षण किया गया। इस दौरान वित्तीय सेवाएं विभाग की ओर से निरीक्षण हेतु श्री भीम सिंह, उप निदेशक (राजभाषा) ने बैंक में हो रहे राजभाषा कार्यान्वयन का जायज़ा लिया। उन्होंने महाप्रबंधक सह मुख्य राजभाषा अधिकारी श्री कामेश सेठी के साथ बैंक में राजभाषा कार्यान्वयन के लिए नवोन्मेषी कार्यों, उपायों पर चर्चा की।

विभाष कुमार

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ

प्रथम चरण

बैंकिंग व्यवस्था का प्रथम चरण अद्वारहर्वीं शताब्दी के मध्य में माना जा सकता है जब कलकत्ता, मद्रास और मुंबई जैसे बड़े शहरों में निजी प्रयासों से बैंकों की स्थापना हुई थी परंतु इसकी पहुँच और विस्तार कुछ लोगों तक ही सीमित रही। देश में बैंकों की स्थापना और वास्तविक विस्तार उन्नीसवीं सदी के प्रारंभ में शुरू हुआ। आज हम देश में आर्थिक तंत्र की रीढ़ कहने वाले सार्वजनिक क्षेत्र के बैंकों को देखते हैं उसमें से अधिकांश बैंकों की स्थापना उन्नीसवीं सदी के प्रारंभ में ही हुई। वर्तमान में हम अपने देश में सशक्त एवं सुदृढ़ बैंकिंग व्यवस्था देखते हैं उसकी नींव आजादी के बाद पहले 1949 में बैंकों के नियामक संस्था भारतीय रिजर्व बैंक और बाद में क्रमशः 1969 और 1980 में बैंकों का राष्ट्रीयकरण के बाद हम देख सकते हैं।

द्वितीय चरण

उदारीकरण के बाद भारतीय अर्थव्यवस्था के साथ—साथ बैंकिंग क्षेत्र में आमूलचूल परिवर्तन आया है। बैंकिंग क्षेत्र पर शोध करने वाले विद्यार्थी उदारीकरण के बाद एवं पूर्व की बैंकिंग का अध्ययन कर सकते हैं। उदारीकरण जहाँ हमारी अर्थव्यवस्था को खोलकर वैश्विक अर्थव्यवस्था बनने की दिशा में एक उल्लेखनीय कदम बढ़ाया है कुछ उसी तरह बैंकिंग क्षेत्र में भी काफी बदलाव किए गए। बैंकिंग कारोबार में भी निजी और विदेशी क्षेत्र के बैंकों के द्वारा खोले गए। बैंकों के बीच एक स्वस्थ प्रतिस्पर्धा विकसित हुई। भारतीय बैंकिंग क्षेत्र भी वैश्विक होने के लिए अपना कदम बढ़ाना शुरू कर दिया ।

तृतीय चरण

संचार क्रांति के उपरान्त पिछले एक दशक में देश ने कई महत्वपूर्ण बदलाव देखें हैं। बैंकिंग जगत भी इस बदलाव में भागीदार रहा है।

हम डिजिटल बैंकिंग की तरह काफी तेजी से बढ़ रहे हैं। डिजिटल माध्यम से लेनदेन के मामले में आज हम दुनिया में नंबर एक पर पहुँच गए हैं। डिजिटल बैंकिंग का अगला चरण डिजिटल लैंडिंग है।

चतुर्थ चरण

हम आज डिजिटल बैंकिंग के नए कालखंड में जी रहे हैं। जहाँ डिजिटल भुगतान आज की वैश्विक अर्थव्यवस्था की जीवनदायिनी है। डिजिटल भुगतान को सशक्त करते हुए आज जारीकर्ता बैंक, वित्तीय संस्थाएं नेटवर्क, भुगतान संसाधक और मर्चेंट आदि भुगतान प्रणाली को प्रतिस्पर्धा में तैयार रहने के लिए भारी निवेश कर रहे हैं। ग्राहकों की प्राथमिकताओं और क्षेत्र-विशिष्ट व्यावसायिक

ਆਵਸ਼ਕਤਾਓਂ ਕੇ ਸਾਥ ਬੇਹਤਰ ਤਾਲਮੇਲ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਤਰਫ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਬੈਂਕ ਔਰ ਵਿਤੀਯ ਸੇਵਾਏਂ ਦੇ ਜੁਡੀ ਸੱਥਾ ਇਸਕਾ ਲਾਭ ਭੀ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਨੇ ਭੀ ਪੀਏਸਬੀ ਯੂਨਿਕ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਇਸ ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੈਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਦਮ ਬਢਾਯਾ ਹੈ।

ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਮੈਂ ਆਰਥਿਕ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪਰ ਅਸ਼ਰ ਪਢਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਔਰ ਤਵਾਰ ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੈਂ ਕਾਰਘ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਇਸਕਾ ਸਬਸੇ ਜਾਵਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਢਾ ਹੈ। ਰਿਟੈਲ, ਏਸਏਮਈ ਕ੍ਸੇਤਰ ਦੇ ਜੁਡੇ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੇ ਅਪਨੇ ਵਾਡਿਆਵਾਂ ਦੇ ਚਾਲੂ ਰਖਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਸੰਕਟ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਧਨ ਜੁਟਾਨੇ ਦੀ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪਢ ਰਹਾ ਹੈ। ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੇ ਰਿਟੈਲ, ਏਸਏਮਈ ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੈਂ ਕਈ ਅਵਸਰ ਮਿਲਨੇ ਦੀ ਤਹਿਤ ਹੈ। ਇਸੀ ਦੇ ਮਹੱਨਜ਼ਰ ਕੋਵਿਡ ਕਾਲਖਾਂਡ ਮੈਂ ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਔਰ ਪੂਰ੍ਵ ਦੇ ਚਲ ਰਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀਆਂ ਦੇ ਪੋਰਟਫੋਲਿਓ ਬਢਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਿਏ, ਕੋਵਿਡ ਕਾਲ ਖਾਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਮੈਂ ਅਪ੍ਰੈਲ 2020 ਮੈਂ ਇੰਡੀਆਲੈਂਡਸ (IndiaLends) ਨੇ ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ 2.0 ਲੱਗਨ ਕਿਯਾ, ਜਿਸਮੈਂ ਋ਣ, ਬੀਮਾ ਔਰ ਋ਣ ਹੇਤੁ ਟਚਲੇਸ ਔਰ ਸੰਪਰਕ ਰਹਿਤ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੁਂਖਲਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਚਰਣ ਦੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਕ੍ਸੇਤਰ ਦੇ ਬੈਂਕ ਦੀ ਪੀਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਰੋਨਾ ਕਾਲ ਦੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਕ੍ਸੇਤਰ ਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਸੰਵਰਧਨ ਮੈਂ 'ਬੈਂਕ ਑ਫ ਬੱਡੀਵਾਈ' ਨੇ ਋ਣ ਆਬਾਂਟਨ ਹੇਤੁ ਡਿਜਿਟਲ ਫਲੈਟਫਾਰਮ ਬਨਾਕਰ ਑ਨਲਾਇਨ ਋ਣ ਆਬਾਂਟਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ 'ਬੈਂਕ ਑ਫ ਇੰਡੀਆ' ਨੇ ਭੀ ਅਪਨਾ ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਲੱਗਨ ਕਿਯਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਏਕਸੈਸ ਔਰ ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਉਪਭੋਕਤਾਵਾਦ ਦੀ ਓਰ ਬਦਲਾਵ ਨੇ ਡਿਜਿਟਲ ਋ਣ ਦੇਣੇ ਵਾਲੇ ਤਾਲਮੋਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬੱਡਾਵਾ ਦਿਇਆ। ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਝ ਮੈਂ ਲਾਗਭਗ 1100 ਑ਨਲਾਇਨ ਋ਣ ਦੇਣੇ ਵਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ / ਵਿਤੀਯ ਸੰਖਾਪਨ ਸਕਿਅਤ ਹੈਂ ਜੋ ਇੱਕ ਸਹਜ ਪ੍ਰਕਿਅਤ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਋ਣਦਾਤਾ ਔਰ ਲੇਨਦਾਰ ਦੇ ਬੀਚ ਦੇ ਅੰਤਰ ਦੇ ਕਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਏਕ ਵੈਖਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਵੈਖਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਭੀ ਡਿਜਿਟਲ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਲੈਂਡਿੰਗ ਇੱਕ ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੈ। ਡਿਜਿਟਲ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੈਖਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਿਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਿਏ, ਸਿਤਾਬਹ 2020 ਮੈਂ, ਥਾਰਡਾਈਲੈਂਡ ਦੇ ਕੇਂਦ੍ਰੀਅ ਬੈਂਕ ਨੇ ਬੱਡੇ ਡਿਜਿਟਲ ਵਾਡਿਆਵਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਨਾਲ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਏ। ਇਸਨੇ ਯਹ ਭੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਕਿ ਋ਣ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਪਹਿਲਾਨ ਪ੍ਰਕਿਅਤਾਓਂ ਜੈਂਦੇ ਕਿ ਋ਣ ਦੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼, ਋ਣ ਚੁਕਾਉਣੀ ਔਰ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਕਟੀਕਰਣ, ਜੈਂਦੇ ਵਾਡਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਾਲੇ ਲਾਗੂ ਕਰੋ।

ਚੀਨ ਦੇ ਑ਨਲਾਇਨ ਋ਣ ਕ੍ਸੇਤਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਛ ਵਾਰੋਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਋ਣ ਆਬਾਂਟਨ ਮੈਂ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਅਧਿਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਋ਣ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਇਕਾਇਆਂ ਦੇ ਸੰਖਧਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, 2015 ਮੈਂ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਦੇ ਪਹਲੇ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਜਦੋਂ 900,000 ਨਿਵੇਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਸਬਸੇ ਬੱਡੇ ਋ਣਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੇ ਇੱਕ 'ਏਜੁਬਾਓ' ਦੇ ਧੋਖਾਧਡੀ ਦੇ ਲੇਨਦੇਨ ਦੇ ਲਿਏ ਪਕੜਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਜਿਸਦੇ ਬਾਅਦ ਚੀਨ ਦੇ ਨਿਯਾਮਕਾਂ ਨੇ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸੜਕ ਨੀਤਿਆਂ / ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਇਆ। ਜਿਸਮੈਂ ਇੱਕ ਸੰਕੱਤਕ ਬੈਂਕ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਥੀ। ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਪਰ ਪੂਰ੍ਣ ਪ੍ਰਕਟੀਕਰਣ ਔਰ ਅਧਿਕਤਮ ਉਧਾਰ ਰਾਸ਼ ਪਰ ਕੈਪ ਜੋ ਵਾਡਿਆਵਾਂ (ਸੀਏਨਵਾਈ 1 ਮਿਲਿਯਨ) ਔਰ ਕਾਨੂੰਨੀਆਂ (ਸੀਏਨਵਾਈ 5 ਮਿਲਿਯਨ) ਤਕ ਬਢਾਈ ਜਾ ਸਕਤੀ ਹੈ।

ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਜਾਪਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕੈਸ਼ਲੇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਾਰਘਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 2025 ਤਕ ਕੈਸ਼ਲੇਸ ਭੁਗਤਾਨ ਦੇ 40% ਤਕ ਬੱਡਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਇੱਕ ਪਹਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀ। 1 ਅਕਟੂਬਰ, 2019 ਦੇ ਉਪਭੋਗ ਦੇ ਕੋ 8% ਦੇ ਬੱਡਾਕਰ 10% ਕਰਨੇ ਦੇ ਸਾਥ, ਕਈ ਛੂਟ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕੈਸ਼ਲੇਸ ਭੁਗਤਾਨ ਟਰਮਿਨਲਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਇਸਦੇ ਯਾ ਫ੍ਰੈਂਚਾਈਜ਼ੀ ਸਟੋਰ ਦੇ ਖਰੀਦਾਰੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਸਮਝ ਵਾਡਿਆਵਾਂ ਔਰ ਉਪਭੋਕਤਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿਏ 2% ਦੀ ਛੂਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਹਨ।

ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰੁਜ਼ਾਨ

'ਡਿਜਿਟਲ ਵਿਵਹਾਰ' ਦੇ ਸਾਥ ਸੰਭਾਵਿਤ ਋ਣ ਖਰੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਧਾ ਧੀਰੇ-ਧੀਰੇ ਬੱਡਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਤੀਯ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨਾਂ ਦੇ ਅਗ੍ਰਣੀ ਵੈਖਿਕ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਫਿਲਾਰ, ਇੱਕ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ 'ਉਮੀਦਾਂ' ਔਰ ਉਪਭੋਕਤਾ ਅਨੁਭਵ ਰੁਜ਼ਾਨ' ਦੇ ਸੰਵੰਧਨ ਮੈਂ ਕਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਵਾਰੋਂ ਦੇ ਋ਣ ਦੇ ਲਿਏ ਆਵੇਦਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਲਾਗਭਗ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਲੋਗ ਆਂਸ਼ਿਕ ਰੂਪ ਦੇ ਯਾ ਪੂਰੀ ਤਰਫ ਦੇ ਅਨਲਾਇਨ ਐਸਾ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਵਰ਷ 2018 ਦੇ ਇਸਦੇ ਉਲੱਖਨੀਅ ਵੱਡੇ ਦਰਜ ਦੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਡੇ ਦੇ ਇੱਕ ਬੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਸਮਾਰਟਫੋਨ ਔਰ ਟੈਬਲੇਟ ਦੇ ਬੱਡਾਤੇ ਦੇ ਵਾਲੇ ਤਕ ਕਰਨੇ ਦੇ ਉਨਕੇ ਉਪਯੋਗ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਐਸੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਜਿਨਕੇ ਪਾਸ ਕੁਛ ਵਰ਷ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰ੍ਯ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਕ੍ਰੇਡਿਟ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੈਂਥੇ ਸਿਥਤਿ ਮੈਂ ਹਮ ਪਾਤੇ ਹੋਣੇ ਕਿ ਉਨਕੇ ਋ਣ ਯਾ ਤੋਂ ਸ਼ੀਕੂਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਯਾ ਤੱਚ ਬਾਜ਼ ਦਰੋਂ ਪਰ ਮਿਲਣੇ ਹੈਂ। ਇਸਕੇ ਅਲਾਵਾ, ਪਾਰਾਂਪਰਿਕ ਬੈਂਕਾਂ ਮੈਂ, ਛੋਟੇ ਵਾਹਿਗੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰ੍ਪੋਰੇਟ ਉਧਾਰ ਔਸਤ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ 'ਨਿਰਣ ਲੇਨੇ ਕਾ ਸਮਝ' ਤੀਨ ਸੇ ਪੱਚ ਸਪਾਹਾਂ ਦੀ ਬੀਚ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਔਸਤ '਋ਣ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸਮਝ' ਲਗਭਗ ਤੀਨ ਮਹੀਨੇ ਹੈ। ਐਸੀ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਉਨ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਦੀ 'ਡਿਜਿਟਲ ਵਿਵਹਾਰ' ਦੇ ਤਰਫ ਲੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਡਿਜਿਟਲ ਉਧਾਰ ਅਨੁਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਅੱਨਲਾਈਨ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਓਹ ਰੁਖ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਧ੍ਯਯਨ ਕਿਏ ਗਏ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਉਪਮੋਕਤਾ ਅਪੇਕ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਬਢਾਨੇ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਕ ਬੈਂਕਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਤੀਧੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਡਿਜਿਟਲੀਕਰਣ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਏ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਕਾਰਣ ਬਦਲਤੀ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਵਿਵਿਧ ਪ੍ਰਾਤਿਸ਼੍ਵਰੀਆਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਣੇ ਹੈਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਿਗ ਋ਣ ਦੇ ਲੇਕਰ ਰਿਟੈਲ, ਏਸਏਸਐਈ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਋ਣ ਸਹਿਤ ਕਿਉਂ ਅਨ੍ਯ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਋ਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਕਤਾ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ।

ਇਸਕੇ ਅਲਾਵਾ, ਕਿਉਂ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦੇ ਅਪਨਾਨੇ ਜੈਂਦੇ ਹੋ ਸਿਖਾਉਣਾ ਕਾਰ੍ਡ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੇ ਕਿਉਂ ਏਂਡ-ਯੂਜਰ ਵਰਟਿਕਲ ਮੈਂ ਡਿਜਿਟਲ ਬੈਂਕਿੰਗ ਦੇ ਅਪਨਾਨੇ ਮੈਂ ਵੁੱਦਿ ਕੀ ਹੈ। ਸਾਥ ਹੀ, ਆਰਟਿਫਿਸ਼ਿਯਲ ਇੰਟੇਲਿਜੈਂਸ, ਮਸ਼ੀਨ ਲੰਗਿੰਗ ਅਤੇ ਕਲਾਉਡ ਕਾਰ੍ਬਿਨਿੰਗ ਜੈਂਦੀ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿਥੋਂਕਿ ਵੇਖ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬਡੀ ਮਾਤਰਾ ਮੈਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਸਕਣੇ ਹੈਂ। ਇਸਕੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਡੇਟਾ ਅਤੇ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਉਨ ਉਪਯੁਕਤ ਸੇਵਾਵਾਂ/ਸਮਾਧਾਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਰਿਣਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗ੍ਰਾਹਕ ਚਾਹੇਂ ਹੋਣੇ, ਜਿਸਨੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਨਿਵਾਰੀ ਰੂਪ ਦੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀ ਹੈ।

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਮਾਰਕੋਟ ਅਮੀਂ ਸ਼ੈਸ਼ਵਾਵਚਥਾ ਮੈਂ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੂਲਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਦੇਖੋ ਤੋਂ ਧਾਰਾ 2020 ਮੈਂ ਯੂ਎ਸਡੀ 311.06 ਬਿਲਿਯਨ ਥਾ ਅਤੇ ਵਰ਷ 2026 ਤਕ ਯੂ਎ਸਡੀ 587.27 ਬਿਲਿਯਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਨੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਨੁਮਾਨ ਅਧਿਕ (ਵਰ਷ 2021–2026) ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲਗਭਗ 11.9% ਦੀ ਸੀਏਜੀਆਰ ਦਰਜ ਕਰਨੇ ਦੀ ਤਮਿਦ ਹੈ। ਬੀਏਫਾਈਸਾਈ ਉਦਯੋਗ ਮੈਂ ਡਿਜਿਟਲੀਕਰਣ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਅਪਨਾਨੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਧਾਰ ਪਾਰਿਦ੍ਰਸ਼ਾ ਪਿਛਲੇ ਕੁਛ ਵਰ਷ੀਆਂ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਧਾਰ ਦੇਨੇ ਦੀ ਪਾਰਾਂਪਰਿਕ ਰੂਪ ਅਮੀਂ ਮੁਨਿਆ ਦੇ ਕਿਉਂ ਹਿੱਸਾਵਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਡਿਜਿਟਲ ਸਮਾਧਾਨ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਏ ਗਏ ਲਾਭ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਉਦਯੋਗ ਮੈਂ ਡਿਜਿਟਲ ਋ਣ ਦੇ ਅਪਨਾਨੇ ਦੀ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਸ਼ਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਕਤਾ ਕਿਥੋਂ ?

ਦਰअਸਲ, ਕੁਛ ਲੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਮਦਨੀ ਕਮ ਹੋਣੇ ਯਾ ਕਿਉਂ ਬਾਰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣੇ ਦੇ ਨ ਤੋਂ ਬੈਂਕ, ਨ ਹੀ ਋ਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਪਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਅਨ੍ਯ ਵਿਤੀਧੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਦੇ ਉਤਸਾਹ ਦਿਖਾਉਣੀ ਹੈ।

ਇੱਥੋਂ ਕਿਉਂ ਕਿਉਂ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਦੀ ਤੈਤਾਰ ਮੀਂ ਹੋ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਰੇਫਰੇਂਸ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਜੋਡ ਦੇਤਾ ਹੈ ਜਿਸੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਤਥਾ ਉਪਮੋਕਤਾ ਦੇ ਬਾਸ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਹਿ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੋਬਾਈਲ ਏਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਕਾਰ੍ਬਿਨਿਆਂ ਪੈਨ ਕਾਰਡ, ਆਧਾਰ ਕਾਰਡ ਜੈਂਦੇ ਬੇਸਿਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਰੇਫਰੇਂਸ ਲੇਕਰ ਕੁਛ ਘਾਂਟੇ ਮੈਂ ਋ਣ ਮਜ਼ਜੂਰ ਕਰ ਖਾਤੇ ਮੈਂ ਪੈਸੇ ਭੇਜ ਦੇਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਲਾਨੇ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਅਧਿਕਤਮ ਆਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿਉਂ ਨਵਾਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਧੀ ਪਾਰਿਦ੍ਰਸ਼ਾ

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਮਾਰਕੋਟ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਧੀ ਪਾਰਿਦ੍ਰਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਸਮਾਧਾਨ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਪਣਿਥਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਮੀਂ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਸਹਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸਕੇ ਕਾਰਣ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਕਿਉਂ ਮੋਬਾਈਲ ਏਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਕਾਰ੍ਬਿਨਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਕੋਈ ਅਧਿਕ ਸੰਖਾਏਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿਜੀ ਅਤੇ ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਕੋਈ ਅਧਿਕ ਸੰਖਾਏਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਲਾਨੇ ਅਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਅਧਿਕਤਮ ਆਕਾਰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿਉਂ ਨਵਾਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਡਿਜਿਟਲ ਮੁਗਤਾਨ ਆਜ ਦੀ ਵੈਖਿਕ ਅਰਥਵਚਥਾ ਦੀ ਜੀਵਨਦਾਇਨੀ ਹੈ। ਜਾਰੀਕਤਾ, ਨੇਟਵਰਕ, ਮੁਗਤਾਨ ਸੰਸਾਧਕ ਅਤੇ ਮਰੰਟ ਏਕਵਾਯਰਸ ਅਪਨੀ ਮੁਗਤਾਨ ਪ੍ਰਾਣਾਲੀ ਦੇ ਸਾਰਵਸੁਲਭ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਭਾਰੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੈਖਿਕ ਆਵਾਜ਼ਕਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਬੇਹਤਰ ਤਾਲਮੇਲ ਦੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਡਿਜਿਟਲ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦੀ ਲਾਭ ਤਠ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਸੋਬਾਈਲ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਦੇ ਲਿਏ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕੋਈ ਜਿਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਬਦਲਾਵ ਆਏ ਹਨ ਤੋਂ ਉਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸ਼ਾਯਦ ਹੀ ਕਮੀ ਆਏ ਹਨ। ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਡਿਜਿਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ, ਰੂਪੇ ਕਾਰਡ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਡਿਜਿਟਲ ਮੁਗਤਾਨ ਅਗ੍ਰਤਾਵਿਤ ਵੁੱਦਿ ਦੇਖਨੇ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੁਗਤਾਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਨਵਾਚਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸਕੇ ਕਾਰਣ ਇਸੇ ਅਤੇ ਅਧਿਕ ਸੁਲਭ ਅਤੇ ਸੁਰਕਿਤ ਬਨਾਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੀਯਲ-ਟਾਈਮ ਮੁਗਤਾਨ, ਜੋ ਪਹਲੇ ਦੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਭੌਗੋਲਿਕ ਕੋਈ ਆਸ ਬਾਤ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਜੀਂ ਜੋ ਪਕਡ ਰਹਾ ਹੈ।

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਕਾ ਭਵਿ਷ਾ

ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਹਾਨਗਰ ਏਵਂ ਬਡੇ ਸ਼ਹਰਾਂ ਮੈਂ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਗ ਅਪਨੀ ਦੈਨਿਕ ਆਵਥਕਤਾਓਂ ਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੇਠੁ ਡਿਜਿਟਲ ਕੱਮਰਸ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਹਮ ਅਪਨੇ ਖਰ੍ਚ ਕਾ ਏਕ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਏਕ ਲੰਬੇ ਸਮਾਂ ਦੇ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਜਿਸੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੇਜ਼ ਹੁਆ ਹੈ। ਜਿਸਕੇ ਕਾਰਣ ਨਕਦੀ ਕੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਦ ਤਕ ਵਿਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਡਿਜਿਟਲ ਭੁਗਤਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਲੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ਷ਜ਼ਵਾਨ ਬਤਾਤੇ ਹੈ ਕਿ ਡਿਜਿਟਲੀਕਰਣ ਦੀ ਗਤਿ ਬਢਨੇ ਦੇ ਸਾਥ, ਬੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿਏ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਖੁਦਰਾ ਔਰਾਂ ਅਤੇ ਏਮਏਸਏਮੰਈ ਋ਣਾਂ ਦੀ ਲਗਭਗ 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸੇ ਤੀਨ ਵਰ੍਷ਾਂ ਮੈਂ ਡਿਜਿਟਲ ਋ਣ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਪੰਨੇ ਸਥਾਨਾਂਤਰਿਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਡੇਟਾ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਸਹਯੋਗ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਿਉਂ ਪਾਰਿਸਥਿਤਕ ਤੰਤਰ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਡਿਜਿਟਲ ਋ਣ ਆਬਾਂਟਨ ਬੈਂਕਿੰਗ ਪਾਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਬਡੀ ਪੈਮਾਨੇ ਪਰ ਬਦਲ ਰਹਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਰਾ ਔਰਾਂ ਅਤੇ ਏਮਏਸਏਮੰਈ ਋ਣ ਸੇਗਮੈਂਟ ਦੇ ਤਹਤ ਕਮ ਦੇ ਕਮ 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਋ਣ ਦੋ ਸੇ ਤੀਨ ਵਰ੍਷ਾਂ ਮੈਂ ਸੋਸਿਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਲੇਖਨ ਸ਼ੀਰਘ ਤਕ, ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਪੰਨੇ ਚਲੇ ਜਾਏਂਗੇ। ਑ਨਲਾਈਨ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਏਪ ਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਦੀ ਸਹਿਤ ਡਿਜਿਟਲ ਋ਣ ਦੇਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇਜ਼ ਹੋਗੀ।

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਲਾਭ

ਇਸਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਘਰ ਬੈਠੇ ਋ਣ ਉਪਲਬਧ ਹੋਤਾ ਹੈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਏਕ ਕਹਾਵਤ ਹਮ ਸਭੀ ਜਾਨਤੇ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੋਟ੍ਸ-ਕਟ

ਦੇ ਚਕਕਰ ਮੈਂ ਧੋਖਾ ਖਾਨੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜਧਾਦਾ ਰਹਤੀ ਹੈ। ਡਿਜਿਟਲ ਮਾਧਿਮ (ਪੋਰਟਲ/ਏਪ) ਋ਣ ਲੇਨੇ ਵਾਲੇ ਗਾਹਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 36 ਫੀਸਦੀ ਤਕ ਵਾਡਾ ਵਸੂਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਯੁਗਮਨੇ ਮੈਂ ਭੀ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਋ਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਸ਼ੁਲਕ ਦੇ ਤੌਰ ਪੰਨੇ ਮੈਂ ਭੀ ਅੱਚਾਂ ਖਾਸੀ ਰਕਮ ਕਾਟ ਲੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਸਾਥ ਹੀ ਇਸ ਸਥਾਨੇ ਅੱਚਾਂ 18 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਦਰ ਦੇ ਜੀਏਸਟੀ ਵਸੂਲ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਇਸਾ ਦੇਖਨੇ ਮੈਂ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਡਿਜਿਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਨਹੀਂ ਬਤਾਤੇ ਕਿ ਵੇਂ ਕਿਸ ਲੰਡਰ ਦੇ ਲਿਏ ਏਜੇਂਟ ਦੇ ਤੌਰ ਪੰਨੇ ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਮੈਂ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਹਾਂ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੀਸ਼ ਮੈਂ ਭਾਰਤੀ ਰਿਜਰਵ ਬੈਂਕ ਨੇ ਬੈਂਕਾਂ ਅਤੇ ਏਨਬੀਏਫਸੀਓਂ ਦੀ ਕਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਡਿਜਿਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਋ਣ ਬਾਂਟੇ ਯਾ ਫਿਰ ਫਿਜਿਕਲ ਫਾਰਮ ਮੈਂ ਫੇਵਰ ਪ੍ਰੈਕਿਟਸ ਕੋਡ ਅਤੇ ਆਉਟ ਸੋਸਿੰਗ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਪੰਨੇ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਬਾਤ ਦੇ ਮਦੇਨਜ਼ਰ ਬੈਂਕ ਏਵਂ ਵਿਤੀਅ ਸੰਸਥਾਓਂ ਦੇ ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਜੁਡੇ ਏਪ ਅਤੇ ਪੋਰਟਲ ਦੇ ਅਪਨੀ ਸਾਜ਼ੇਦਾਰੀ ਦੇ ਤੁਲਾਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਿਜਿਟਲ ਲੈਂਡਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਲਾਭ

਋ਣ ਆਬਾਂਟਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਡਿਜਿਟਲੀਕਰਣ ਹੋਨੇ ਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲਾਭ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਬੇਹਤਰ ਨਿਰਧਾਰ, ਬੇਹਤਰ ਗਾਹਕ ਅਤੁਭਵ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ ਸਹਿਜੀ ਲਾਗਤ ਏਵਂ ਸਮਾਂ ਮੈਂ ਬਚਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਸੁਦੂਰ ਕੇਨ੍ਦਰ ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਏਵਂ ਮੁੜੌਲੇ ਉਪਭੋਕਤਾ ਏਵਂ ਵਿਵਸਾਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਲਪਾਵਧਿ ਏਵਂ ਤਤਕਾਲ ਋ਣ ਦੀ ਆਵਥਕਤਾ ਹੈ ਵੈਸੇ ਗਾਹਕ ਦੀ ਬੈਂਕ ਤੱਤ ਵਿਚ ਵਾਡਾ ਦੇ ਤੌਰ ਪੰਨੇ ਋ਣ ਦੇਕਰ ਅਪਨਾ ਋ਣ ਪੋਰਟਫੋਲਿਓ ਭੀ ਬੜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸਾਥ ਹੀ ਲਾਭ ਭੀ ਅੰਜਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਲਿਏ ਵੈਸੇ ਤੋਂ ਯਹ ਏਕ

ਜਟਿਲ ਅਤੇ ਚੁਨੌਤੀਪੂਰਨ ਕਾਰ੍ਯ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਮਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਇਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀਕੀਅਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋਗਾ। ਡਿਜਿਟਲ ਮਾਧਿਮ ਦੇ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੀ ਸਕਿਧਿ ਸੰਸਥਾਓਂ ਅਤੇ ਉਪਭੋਕਤਾ ਦੀ ਸੰਰਕਾਣ ਹੇਠੁ ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਸਮਾਂ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬਦਲਾਵ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਖਨੇ ਦੀ ਸਹਿਜੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ। ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਸਮਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੀਸ਼ ਦੀ ਨਿਯਮਕ ਸੰਸਥਾਏ ਗਾਹਕ ਏਵਂ ਵਿਤੀਅ ਸੰਸਥਾਓਂ ਦੀ ਹਿਤ ਦੀ ਧਾਨ ਮੈਂ ਰਖਨੇ ਹੁਏ ਸੁਹਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਲਾਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਉਪਭੋਕਤਾ ਏਵਂ ਋ਣ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਦੀਆਂ ਲਾਭਾਨੁਚਿਤ ਹੋਣੇ।

ਸਟਾਫ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਿਆਂ, ਰੋਹਿਣੀ

ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਬਹੇਲੀ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਬਠਿੰਡਾ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਭੋਪਾਲ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਦਿੱਲੀ-1

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਚੌਨੰਈ

ਕਾਰਧਿਆਲਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਧਿਆਲ ਫਰੀਦਕੋਟ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਧਿਆਲ ਮੁੰਬਈ

ਲਟਾਫ ਪ੍ਰਦਿਕਾਣ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਾਯ, ਰੋਹਿਣੀ

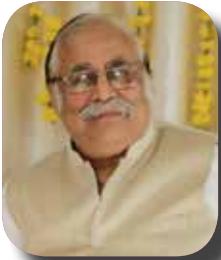
ਅੰਚਲ ਕਾਰਧਿਆਲ ਨੋਏਡਾ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਧਿਆਲ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਧਿਆਲ ਪਟਿਆਲਾ

ਰੀ. ਐਸ. ਮਿਸ਼ਾ

ਮਿਯਾਦੀ ਮਾਰਚ

ਮਾਰਚ ਕਾ ਮਹੀਨਾ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੌਕਾ ਮਾਧਨੇ ਰਖਤਾ ਹੈ। ਸਮਸਤ ਨਾਗਰਿਕ ਇਸ ਮਾਰਚ ਕਾ ਰੋਨਾ ਰੋਤੇ ਰਹਤੇ ਹਨ। ਵਹ ਭੀ ਜਿਨ ਪਰ ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ ਔਰ ਵਹ ਭੀ ਜੋ ਅਮੀ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਹੈ ਔਰ ਵਹ ਭੀ ਜਿਨਕਾ ਕਿਸੀ ਕਾਮ—ਧੰਧੇ ਸੇ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਥ ਮਾਰਚ ਕੇ ਭਾਗਮ—ਭਾਗ ਮੈਂ ਵਾਸਤ। ਆਪਨੇ ਕਿਸੀ ਸੇ ਅਪਨਾ ਉਧਾਰ ਵਾਪਸ ਲੇਨਾ ਚਾਹਾ ਔਰ ਭਾਈ ਨੇ ਮਾਰਚ ਕਾ ਰੋਨਾ ਲਗਾ ਦਿਯਾ। ਮਾਰਚ ਕੀ ਲਗਾਈ—ਬੁਝਾਈ ਸੇ ਤੋ ਉਧਾਰ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਭੀ ਤੁਸਤ ਹੈ। ਜੋ ਕਿਸੀ ਕਾਰਧਾਲਿਯ ਮੈਂ ਸੇਵਾਰਤ ਹੈ ਵਹੋਂ ਤੋ ਵੇਤਨ ਕੇ ਲਾਲੇ ਪੜ ਜਾਤੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਟੀਡੀਐਸ ਕੇ ਲਿਏ ਤੱਤਰਦਾਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਲਿਏ ਅਪਨੀ ਜਾਨ ਬਚਾਨੇ ਕਾ ਯਹੀ ਨਿਰਾਪਦ ਮਾਰਗ ਹੈ ਤਾਕਿ ਫੁਰਸਤ ਸੇ ਗਣਨਾ ਕਰਕੇ ਕਰ ਵਸੂਲਾ ਜਾਏਗਾ। ਕਿਵਲਾ ਮਾਰਚ ਕਾ ਭੂਤ ਇਨ ਸੇਵਾਰਤ ਕਰਮਚਾਰਿਯਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਅਗ੍ਰੈਲ ਮੈਂ ਭੀ ਸਕਣ ਕਾਰਕ ਰਹੇਗਾ ਔਰ ਜੈਸਾ ਵੇਤਨ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਜੈਸੀ ਮਹਾਂਗਾਈ ਹੈ, ਤੋ ਮਾਰਚ ਕਾ ਯਹ ਸਕਣ ਅਗਸਤ ਤਕ ਅਪਨੇ ਅਸਰ ਦਿਖਾਤਾ ਰਹਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵਾਵਸਥਾ ਦੇਖਿਏ, ਅਗ੍ਰੈਲ ਮੈਂ ਹੀ ਬਚ੍ਚਿਆਂ ਕੀ ਫੀਸ, ਕਪਡੇ, ਕਿਤਾਬ ਕਾ ਖਰ੍ਚ। ਮਾਰਚ ਕਾ ਏਕ ਔਰ ਪਕ਼ਥ ਭੀ ਹੈ। ਇਸੇ 'ਮਾਰਚ ਲੂਟ' ਕਹਤੇ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਉਚਚ ਅਧਿਕਾਰਿਯਾਂ, ਜੋ ਦੁਧਾਰੂ ਵਿਭਾਗਿਆਂ ਮੈਂ ਜਮੇ ਹੋਤੇ ਹੈ, ਕੇ ਪੌ—ਬਾਰਾਹ ਕਾ ਸਮਯ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਫ਼ ਕੀ ਵਾਵਸਥਾ ਕੋ 'ਬਹੁਤੀ ਗੱਗਾ' ਬਤਾਯਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਤੋ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਤਿ ਹੈ ਕਿ 'ਪਦਮ ਗੱਗ ਕੀ ਛਾਡਿ ਦੁਰਮਤਿ ਕੂਪ ਖਨਾਰੇ' ਤੋ ਦੁਰਮਤਿ ਹੋਨਾ ਕਿਸੇ ਪਸੰਦ ਹੋਗਾ?

ਮਾਰਚ ਕਾ ਮਹੀਨਾ ਵਿਗਤ ਵਿਤੀਅ ਵਰ਷ ਕੇ ਅੰਤ ਕੀ ਘੋ਷ਣਾ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋਤਾ ਹੈ ਪਰਤੁ ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਯਹ ਮਹੀਨਾ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਕੀ ਭੀ ਲੇਕੇ ਆਤਾ ਹੈ। ਆਸ ਵਿਦਾਰਥਿਆਂ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਕਾ ਭੂਤ ਲੇਕੇ ਆਤਾ ਹੈ ਔਰ ਸਾਰੇ ਚੈਨ ਚੁਕਾ ਕਰ ਲੇ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਵੈਖੇ ਤੋ ਯਹ ਬਸਤਾ ਕਾ ਮਹੀਨਾ ਕਹਲਾਤਾ ਹੈ, ਇਸਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੈਂ ਗਰਮੀ, ਪਾਵਸ ਔਰ ਸ਼ੀਤ ਕੀ ਭੀ ਅਨੁਭਵ ਮਿਲੇ ਹੋਤੇ ਹਨ। ਸਭੀ ਵਿਤੀਅ ਕਾਰਧਾਲਿਯ, ਬੈਂਕ, ਬੀਮਾ ਆਦਿ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਚਚਾਧਿਕਾਰੀ, ਸ਼ਾਖਾ ਨਿਯੰਤਰਕ ਕੇ ਲਿਏ

ਪਸੀਨੇ ਬਹਾਨੇ ਕਾ ਸਮਯ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਪੇਸ਼ਾਨੀ ਪਰ ਬਲ, ਚੇਹਰਾ ਬਦਹਵਾਸ, ਬਾਤ—ਬਾਤ ਮੈਂ ਖੀਜ ਕਾ ਪ੍ਰਕਟਨ ਮਾਰਚ ਕੇ ਆਗਮਨ ਕੀ ਘੋ਷ਣਾ ਕਰ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਜਿਨ ਬਚ੍ਚਿਆਂ ਕੀ ਦਸਵੀਂ, ਬਾਰਹਵੀਂ ਕੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਦੇਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਤਨਕੇ ਲਿਏ ਮਾਰਚ ਏਕ ਸੰਵਾਦ ਅਹਸਾਸ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਏਕ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਵਰਗ ਬਡਾ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਭੁਧ ਨਾ ਮਾਨੀ ਹੋਲੀ ਹੈ' ਕੀ ਛਾਇਆ ਮੈਂ ਤਨਕੇ ਮਕਸਦ ਸ਼ਾਯਦ ਪੂਰੇ ਹੋ ਸਕੇ।

ਮਜਾ ਦੇਖਿਏ ਕਿ ਕੋਵਿਡ ਜੈਸੀ ਮਹਾਮਾਰੀ ਨੇ ਭੀ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੇ ਲਿਏ ਮਾਰਚ ਕੇ ਮਹੀਨੇ ਕੀ ਹੀ ਚੁਨਾ। ਯਹ ਅਨਾਵਾਸ ਭੀ ਨਹੀਂ ਥਾ ਕਿਉਂਕਿ 2020 ਯਾ 2021 ਮਾਰਚ ਮੈਂ ਕੋਵਿਡ ਹੀ ਜਲਵਾ ਬਿਖੇਰਨੇ ਆਇਆ। ਤਉ ਭੀ ਪਤਾ ਹੋਗਾ ਕਿ ਅਧਿਕਤਮ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਮਹੀਨਾ 'ਮਰਣ' ਕੇ ਲਿਏ ਹੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋ ਸ਼ਾਯਦ ਕੋਵਿਡ ਅਪਨੀ ਨ੃ਂਖਣਸਤਾ ਕੇ ਅਪਰਾਧ ਬੋਧ ਸੇ ਕਮ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋਗਾ। ਵਿਧਾਨ ਦੇਖਿਏ ਇਸ ਮਾਰਚ ਕੀ ਜਗਤ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਪਟਕਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਇਸਕਾ ਪੂਰਵਰੰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਪਨੇ ਆਪਕੋ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲੇਤਾ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾਕਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਮਹੀਨੇ ਕਾ ਅਰਥਸਾਤ੍ਰ, ਸਮਾਜ ਸਾਤ੍ਰ, ਵਾਣਿਜਿਆ ਪਰ ਤੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਤਾ ਹੈ ਪਰ ਯਹ ਸਥਾਕੋ ਵਾਸਤ, ਤੁਸਤ, ਧਵਸਤ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਭੀ ਸਕ਼ਸਮ ਹੈ।

ਮਾਰ੍ਚ ਦੇ ਬਖੇਡੇ ਪਰ 'ਚਾਲੀਸਾ' ਅਥਵਾ 'ਪਚਾਸਾ' ਲਿਖਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਪਰਿਨ੍ਤੁ ਇਸਕਾ ਜੋ ਆਮ ਜਨਮਾਨਸ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਹਿੱਮਤ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦੇਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਹੀਂ ਮਾਰ੍ਚ ਅਪਨੇ 'ਅ਷ਟਪਦ' ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਿਆ ਪਦ ਜੋਡਕਰ ਅਪਨੀ ਤੀਕਣਤਾ ਕੋ ਨਿਆ ਆਧਾਮ ਨ ਦੇ ਦੇ ਲੇਕਿਨ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਇੱਕ ਉਜ਼ਜ਼ਲ ਪਕ਼ਾ ਭੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਮਾਰ੍ਚ ਕਾ ਭੀ ਹੈ। ਘਰ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਅਨਿਯਮਿਤ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਕੇ ਲਿਏ ਗ੃ਹਿਣੀ ਕੇ ਕੋਪ ਸੇ ਬਚਨੇ ਮੈਂ ਮਾਰ੍ਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਦੱਸਤਰ ਸੇ ਲੌਟਨੇ ਮੈਂ ਵਿਲੰਬ ਹੁਆ, ਦੋਸਤਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਗਪਬਾਜੀ ਯਾ ਫਿਰ ਨਸ਼ਾਬਾਜੀ ਮੈਂ ਵਿਲੰਬ ਹੁਆ ਹੋਗਾ ਤੋਂ ਭੀ ਗ੃ਹਿਣੀ ਕੋ ਯਹੀ ਬਤਾਅ ਜਾਯੇਗਾ ਕਿ ਮਾਰ੍ਚ ਹੈ ਨ, ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਰ ਰਹਤਾ ਹੈ, ਦੇਰੀ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੀ ਮਹਤਵਪੂਰ੍ਣ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸੇ ਲਾਨੇ ਕੀ ਹਿਦਾਯਤ ਹੈ ਔਰ ਮਹਾਸ਼ਾਯ ਭੂਲ ਗਏ ਤੋਂ ਯਹ ਭੂਲਨਾ ਭੀ ਮਾਰ੍ਚ ਕੇ ਮਤ੍ਥੇ ਗਿਆ।

ਏਕ ਸਜ਼ਜਨ ਥੇ, ਮਾਰ੍ਚ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋ ਜਾਤੇ ਥੇ ਪਰ ਘਰ ਕੀ ਚਹਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਤਕ, ਬਾਹਰ ਸਥਤ। ਵਜ਼ਹ, ਗ੃ਹਿਣੀ ਕੇ ਗੈਰਜ਼ਰੂਰੀ ਇੱਛਾ ਕੋ ਨਾ ਸੁਨਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮਾਰ੍ਚ ਕਾ ਰੋਨਾ ਬੜਾ ਸੁਫੀਦ ਸਾਬਿਤ ਹੋਤਾ ਥਾ ਔਰ ਉਧਰ ਦੱਸਤਰ ਮੈਂ ਮਾਰ੍ਚ ਕੇ ਕਾਮ ਕੇ ਬਹਾਨੇ ਅਧਿਕ ਦੇਰ ਰੁਕ ਕਰ ਸਹਕਰਮਿਯਾਂ ਕੇ ਸਾਥ 'ਕਵਾਲਿਟੀ ਟਾਈਮ' ਬਿਤਾਨੇ ਕਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲ ਜਾਤਾ ਥਾ ਇਸੀਲਿਏ ਵਹ ਯੇ ਚਾਹਤੇ ਥੇ ਕਿ ਪ੍ਰਤ੍ਯੇਕ ਮਹੀਨਾ ਮਾਰ੍ਚ ਜੈਸਾ ਹੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿਧੋਕਿ ਏਸੇ ਪੁਰਖਾਰ੍ਥੀ ਮਾਨ ਕਰ ਚਲਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਜਬ ਵਰ਷ ਭਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਉਖਾਡਾ ਤੋਂ ਆਖਰੀ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਕੌਨ—ਸਾ ਤੀਰ ਮਾਰ ਲੋਂਗੇ। ਉਨਕੇ ਲਿਏ ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਔਰ ਚਿੰਤਾ ਕੇ ਵੱਡਿਕੋਣ ਸੇ ਮਾਰ੍ਚ ਮਹਤਵਪੂਰ੍ਣ ਨਹੀਂ ਥਾ। ਉਨ੍ਹੋਂ ਤੋਂ ਮਾਰ੍ਚ ਕੇ ਕੋਲਾਹਲ ਮੈਂ ਪਤਨੀ ਕੇ ਸ਼ੋਖਣ ਕਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਗ੃ਹਿਣੀ ਭੀ ਇਸ ਅਸਤਤ੍ਵ ਕੋ ਵੀਰੇਚਿਤ ਭਾਵਨਾ ਸੇ ਸੀਕਾਰ ਕਰ ਲੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿਧੋਕਿ ਏਕ ਮਹੀਨੇ ਕੇ ਅਪਵਾਦ ਕੇ ਬਾਦ ਗ਼ਾਰਹ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਉਨਕੀ ਮੁੜੀ ਮੈਂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਬ ਏਸੀ ਗਲਤਿਆਂ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਤਾਡਿਤ ਕਰਨੇ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੁਰਕਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਏਕ ਜੀਵਤ ਕਥਾ ਕਾ ਸਹਾਰਾ ਲੇਕਰ ਕਿਸੀ ਭੁਕਭੋਗੀ ਕੀ ਵਧਾ ਬਤਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਚਾਰਾ ਪਾਨ—ਗੁਟਖੇ ਕਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਥਾ ਔਰ ਦੱਸਤਰ ਸੇ ਲਗੇ ਦੁਕਾਨ ਮੈਂ ਖਾਤਾ ਚਲਤਾ ਥਾ। ਏਕ ਦਿਨ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮਾਰ੍ਚ ਕਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਤੇ ਹੁਏ, ਉਧਾਰ ਨਾ ਦੇਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰ ਦੀ। ਯਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਤਨਾ ਆਹਤ ਹੁਆ ਕਿ ਸ਼ੁਨ੍ਕਿ ਲੇ ਲਿਆ ਕਿ ਏਸੀ ਚੀਜ਼ ਨ ਖਾਨੀ ਹੈ ਔਰ ਨ ਏਕ ਅਦੇਨੇ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਕੀ ਸੁਨਨੀ ਹੈ। ਆਪ ਇਸ ਸ਼ੁਨ੍ਕਿ ਕੀ ਮਿਥਾਦ ਮਾਰ੍ਚ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਮਾਨਿਏ ਕਿਧੋਕਿ ਸ਼ੁਨ੍ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਥੋਧਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਸੇ ਬਗਲ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਪਰ ਖਾਤਾ ਖੁਲਵਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਪ੍ਰਤੀਕਾ ਰਹਤੀ ਹੈ ਅਗਲੇ ਮਾਰ੍ਚ ਤਕ ਜਬ ਫਿਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਨ੍ਕਿ ਕੇ ਲਿਏ ਮਾਰ੍ਚ ਆਏਗਾ ਔਰ ਅਗਲਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਮਾਹੌਲ ਬਨਾਏਗਾ। ਵਿਦਾਲਿਆਂ ਮੈਂ ਵਾਰਿਕ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਕਾ ਆਧੋਜਨ ਅਕਸਰ ਮਾਰ੍ਚ ਮੈਂ ਹੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਵਾਰਿਕ ਪਰੀਕਸ਼ਾਫਲ ਆਪਕੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਕੀ ਇਕਾਤਮਾਨ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਯਹ ਏਕ ਉਤਸਵ ਕੀ ਤਰਹ ਹੀ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿਧੋਕਿ ਅਭਿਆਵਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਏ ਗਏ ਵਿਨਿਧੋਗ ਕੀ ਵਸੂਲੀ ਇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਵਾਕਾਵਾਇਕ ਸੰਸਥਾਨ ਭੀ ਅਪਨੀ ਮੇਹਨਤ ਕੇ

ਫਲਿਤ ਯਾ ਅਫਲਿਤ ਹੋਤੇ ਹੁਏ ਇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਕੇ ਅੰਤ ਮੈਂ ਦੇਖਤੇ ਹੈ ਔਰ ਤਦਨੁਸਾਰ ਉਨਕਾ ਭਵਿ਷ਾ ਭੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਤੋ ਭਾਈ, ਮਾਰ੍ਚ ਕੇ ਇਸ ਬਹੁਰੰਗੀ ਸ਼ਵਰੂਪ ਕੋ ਯਹ ਅਕਿੰਚਨ ਕਹੋਂ ਸਮੇਟ ਪਾਏਗਾ ਪਰ ਜਿਨ੍ਦਗੀ ਕੇ ਆਂਕਲਨ ਕੇ ਲਿਏ ਭੀ ਵਰ਷ ਕਾ ਕੋਈ ਭੀ ਮਹੀਨਾ ਮਾਰ੍ਚਵਤ ਹੋਨਾ ਹੀ ਚਾਹਿਏ। ਆਪਨੇ ਵਿਗਤ ਵਰ਷ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਲਿਏ, ਪਰਿਵਾਰ ਕੇ ਲਿਏ, ਸਮਾਜ ਕੇ ਲਿਏ, ਦੇਸ਼ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿਤਨਾ ਕੁਛ ਕਿਯਾ ਹੋਗਾ ਪਰ ਉਸਕੇ ਆਂਕਲਨ ਕੇ ਲਿਏ ਨ ਤੋ ਲੇਖਾ ਗਣਿਤ ਕੀ ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ ਔਰ ਨ ਕਿਸੀ ਸਮੀਕਾਕ ਕੀ। ਆਪ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੋਤੇ ਹੈ ਔਰ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਣਾਕ। ਸ਼ੰਤੋਸ਼ ਭੀ ਆਪਕਾ, ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਭੀ ਆਪਕਾ। ਈਖਵਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰਹ ਕੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ 'ਮਾਰ੍ਚ' ਨਹੀਂ ਬਤਾਇਆ ਹੈ। ਯਹ ਵਾਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋ ਹੀ ਤਥ ਕਰਨਾ ਹੋਗਾ।

ਮਾਰ੍ਚ ਕੀ ਅਨੇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮੈਂ ਏਕ ਯਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਮਾਨ੍ਯਤ: ਹੋਲੀ ਇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਪਡਤਾ ਹੈ ਔਰ ਹੋਲੀ ਕਾ ਅਰ੍ਥ ਹੈ ਉਤਸਾਹਪੂਰ੍ਣ ਮਾਹੌਲ। ਚਾਹੇ ਕਿਤਨੀ ਵਿਵਸਤਾ ਹੋ, ਕੈਸੀ ਭੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋ ਹੋਲੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਨਾਯਾ ਜਾਏਗਾ ਔਰ ਯਹੀ ਵਹ ਦਿਨ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਬ ਆਪ ਸਥ ਕੁਛ ਭੂਲ ਕਰ ਜੀਵਨ ਮੈਂ ਉਤਸਵ, ਉਤਸਾਹ ਕਾ ਲੁਟਕ ਤਠਾਤੇ ਹੈ। ਯਹ ਈਖਵਰੀਧ ਵਿਧਾਨ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਂਗਦਿਲ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਹੋਲੀ ਕਾ ਯਹ ਤਾਂਹਾਰ ਆਸਾ ਕਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਪੁਰਖਾਰ੍ਥ ਕਾ ਆਵਹਾਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਮਾਰ੍ਚ ਸੇ ਲੋਹਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਥਾਨੇ ਬੜੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਜੈਸਾ ਭੀ ਬੀਤੇ, ਮਾਰ੍ਚ ਕਾ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਚਾਹੇ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਉਥਲ—ਪੁਥਲ ਭਰਾ ਹੋ, ਇਸਕੀ ਪਰਿਣਤਿ ਏਕ—ਦੂਜੇ ਕੋ ਬਧਾਈ ਦੇਕਰ ਹੀ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਸੁਖਾਨਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਕੀ ਤਰਹ। ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਉਤਾਰ—ਚੜਾਵ ਰਹੇ ਹੋ, ਅੰਤ ਸੰਵਦਾ ਸਥਾਨੇ ਲਿਏ ਸੁਖਦ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਯਹ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰ੍ਚ ਯਾ ਇਸਕਾ ਸ਼ਕ ਸਮਾਨਾਰ੍ਥੀ ਫਾਲਗੁਨ ਯਾ ਚੈਤ੍ਰ ਜੋ ਭੀ ਮਹੀਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕੋ ਇਤਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀ। ਚੂਂਕਿ ਭਾਰਤ ਮੈਂ ਸਭੀ ਪਰਾਂਪਰਾ ਯਾ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰਹ ਕੀ ਪਰਾਂਪਰਾ ਕੋ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਅੰਗ੍ਰੇਜ ਹੀ ਉਤਤਰਦਾਵੀ ਥੇ ਤੋ ਇਸ ਬਵਾਲ ਕੀ ਪੁਛਭੂਮਿ ਮੈਂ ਭੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਕੀ ਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੋਗੀ ਔਰ ਹਮਾਰੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ ਟਿਕਾ ਗਏ, ਉਸਕੇ ਸਮਾਪਤ ਕੈਂਸੇ ਕਰੋਂ? ਕਹੀਂ ਯਹ ਦਕਿਆਨੂੰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਾਨ ਲੀ ਜਾਏਗੀ। ਅਥ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕੀ ਤਰਹ ਮਾਰ੍ਚ ਮਹੀਨੇ ਕਾ ਭੀ ਅੰਤ ਆਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸਕੀ ਸਮਾਪਤ ਕੀ ਸਾਥ ਹੀ ਇਸਕੀ ਆਹੂਤਿ ਮੈਂ ਭਾਗ ਲੇਨੇ ਵਾਲਾ ਹਰ ਵੀਰ ਮਾਨ ਲੇਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਕਾ ਧੋਗਦਾਨ ਸ਼੍ਰੇ਷਼ਟ ਰਹਾ ਹੈ। ਆਤਮ—ਮੁਖਧਤਾ ਕੀ ਇਸੀ ਮਾਹੌਲ ਮੈਂ ਨਵਵਰ਷ ਕੀ ਆਰਥ ਸੇ ਹੀ ਪਿਛਲੀ ਗਲਤਿਆਂ ਕੋ ਭੁਲਾਕਰ ਨਾਲ ਲਕਧ ਬਨਾ ਲਿਏ ਜਾਤੇ ਹੈ ਯਾ ਫਿਰ ਥੋਪ ਦਿਏ ਜਾਤੇ ਹੈ ਤਾਕਿ ਫਿਰ ਪ੍ਰਯਾਣ ਹੋ ਸਕੇ ਆਗਮੀ ਮਾਰ੍ਚ ਤਕ।

ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਵਰਿ਷਼ਟ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਵਲਿਯ ਮੈਂ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ 2022

ਨਾਰੀ ਕੇ ਆਂਸੂ ਅਪਣੇ ਏਕ-ਏਕ ਬੁੱਦ ਮੌਂ ਏਕ-ਏਕ ਬਾਢ ਲਿਏ ਹੋਤੇ ਹੋਣੇ। – ਜਯਸ਼ੰਕਰ ਪ੍ਰਸਾਦ

ਅਮਿਤ ਮੋਹਨ ਅਣਥਾਨਾ

ਮੈਸੂਰ ਯਾਤਰਾ

ਬੈਂਕ ਑ਫ ਬੱਡੀਵਾਲਾ ਦੌਰਾ 7 ਮਾਰਚ 2022 ਕੇ ਉੱਤ ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਮੈਸੂਰ ਮੈਂ ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀਧ ਸੇਮੀਨਾਰ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਮੈਸੂਰ ਦਕਿਣ ਭਾਰਤ ਕੀ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕੇ ਰੂਪ ਮੈਂ ਭੀ ਜਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਮੈਸੂਰ ਕਾ ਨਾਮ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕੀ ਸਥਿ ਸੇ ਬਨਾ ਹੈ, ਮੇਸ+ਉਰ। ਉਲ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗੱਵ ਔਰ ਮੇਸ ਸ਼ਬਦ ਮਹਿਸਾਸੁਰ ਸੇ ਨਿਕਲਾ ਹੈ, ਮੈਸੂਰ ਕਾ ਅਰਥ ਹੁਆ ਮਹਿਸਾਸੁਰ ਕਾ ਗੱਵ। ਅਤੇ: ਮੈਸੂਰ ਭਾਰਤ ਵਰਧ ਮੈਂ ਐਤਿਹਾਸਿਕ ਨਗਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਗਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕਾ ਅਵਸਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਖਦ ਰਹਾ।

ਬੈਂਕ ਑ਫ ਬੱਡੀਵਾਲਾ ਦੌਰਾ ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ, ਏਸਟੀਸੀ ਦਿਲ੍ਲੀ ਸੇ ਭੇਜੀ ਗਈ ਪ੍ਰਵਿਧਿ ਕੋ ਭੀ ਚਧਨੀਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਵ ਇਸਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕੇ ਲਿਏ ਏਸਟੀਸੀ ਸੇ ਸੁਝੇ ਸਹਭਾਗਿਤਾ ਕਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਾ। ਸੇਮੀਨਾਰ ਮੈਂ ਰਿਜਰਵ ਬੈਂਕ, ਪੁਲਿਸ ਵ ਮੰਤਰਾਲਾਵ ਸੇ ਭੀ ਉਚਚ ਅਧਿਕਾਰਿਯਾਂ ਦੌਰਾ ਸਹਭਾਗਿਤਾ ਕੀ ਗਈ ਵ ਵਿਚਾਰ ਰਖੇ ਗਏ। ਅਖਿਲ ਭਾਰਤੀਧ ਸਤਰ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਬੈਂਕਾਂ ਸੇ ਆਏ ਵਕਤਾਓਂ ਨੇ ਭੀ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰ ਰਖੇ। ਮੁਖਤਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਲਿਖਿਤ ਬਿੰਦੂ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ:

ਸਾਥੀ ਵਕਤਾਓਂ ਨੇ ਮਾਨਾ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ ਜੋ ਸੰਚਾਰ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਕਾ ਦੌਰ ਹੈ ਵ ਆਜ ਵਿਸ਼ਵ ਕਾ ਸ਼ਾਯਦ ਹੀ ਕੋਈ ਇੰਸਾਨ ਹੋਗਾ ਜਿਨਕਾ ਇਸ ਸਾਇਬਰ ਸਪੇਸ ਕੋਈ ਅਪਨੀ ਪਹਚਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ। ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਆਜ ਹਮ ਸਾਥੀ ਇਸ ਸਾਇਬਰ ਵਰਲਡ ਕਾ ਹਿੱਸਾ ਬਨ ਚੁਕੇ ਹੈ ਵ ਹਮਾਰੀ ਵਕ਼ਿਗਤ, ਆਰਥਿਕ, ਗੋਪਨੀਧ ਜਾਨਕਾਰੀ ਸਾਇਬਰ ਸਪੇਸ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਰੂਪ ਮੈਂ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ ਸਾਇਬਰ ਸਪੇਸ ਮੈਂ ਹਮੇਂ ਫੁੱਕ—ਫੁੱਕਕਰ ਕਦਮ ਰਖਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਸਾਇਬਰ ਦੁਨਿਆ ਆਭਾਸੀ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸਮੇਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਆਭਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਹ ਭੀ ਮਾਨਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਇਬਰ ਸੁਰਕਾ ਕੇ ਤਕਨੀਕੀ ਵ ਮਨੋਵੈਜਾਨਿਕ ਪਹਲੂ ਪਰ ਧਾਨ ਦੇਨੇ ਕੀ ਆਵਖਕਤਾ ਹੈ। ਸਾਇਬਰ ਸਪੇਸ ਮੈਂ ਉਪਸਥਿਤੀ ਏਕ ਕਲਾ ਔਰ ਵਿਜਾਨ ਦੋਨੋਂ ਹੈ। ਤਕਨੀਕ ਕਾ

ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਜਾਨ ਔਰ ਵ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪਰ ਨਿਧਾਨ ਏਕ ਕਲਾ ਹੈ। 'ਮਨੁ਷' ਕਿਸੀ ਭੀ ਸੁਰਕਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੀ ਸਬਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਡੀ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੌਰ ਬਨਾਤਾ ਹੈ। ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਸਾਇਬਰ ਹਮਲਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਪ੍ਰਯੁਕਤ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਟੂਲ ਹੈ।

ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਅਟੈਕ: ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਏਕ ਸਾਇਬਰ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ਜੋ ਵੈਧ ਦਿਖਨੇ ਵਾਲੇ ਈਮੇਲ, ਕੱਲ ਯਾ ਟੇਕਸਟ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਉਪਮੋਕਾਤਾਓਂ ਕੋ ਅਪਨਾ ਵਕ਼ਿਗਤ ਡੇਟਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਸੂਰ੍ਖ ਬਨਾਨੇ ਕੀ ਤਹਿੀਦ ਮੈਂ ਕੱਨ ਕਲਾਕਾਰ ਵੈਧ ਵੇਬਸਾਇਟਾਂ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਕੋ ਫਿਰ ਸੇ ਬਨਾਤੇ ਹਨ।

ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਕੇ ਕੁਛ ਰੂਪ 'ਵਿਸ਼ਿੰਗ' (ਵੋਯਸ ਫਿਸ਼ਿੰਗ), 'ਸਿਸ਼ਿੰਗ' (ਏਸਏਮਏਸ ਫਿਸ਼ਿੰਗ) ਹੈਂ, ਔਰ ਸਾਇਬਰ ਅਪਰਾਧੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਈ ਨਈ ਤਕਨੀਕਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਆਤੇ ਹੈਂ। ਸੰਪਤੀ ਵਿਸ਼ਿੰਗ ਅਟੈਕ ਲਕਘ ਪਰ ਸ਼ੋਧ ਕੇ ਬਾਦ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸਮੇਂ ਏਕ ਵਿਸ਼ਿੰਗ ਵਕ਼ਿਗਤ ਘਟਕ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਿਸੇ ਲਕਘ ਕੋ ਅਪਨੇ ਹਿਤ ਕੇ ਵਿਰੁਦ਼ ਕੁਛ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਡਿਜਾਇਨ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਗੋਪਨੀਧ ਕੱਪੋਰੇਟ ਡੇਟਾ ਕੋ ਕੈਚਵਰ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤੰਤ੍ਰ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ।

ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਦੇ ਬਚਾਵ: ਵੇਬਸਾਇਟ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਪੂਰੇ ਯੂਆਰਾਲ ਕੋ ਪੈਡਲੋਕ ਚੇਕ ਕੇ ਸਾਥ ਜਾਂਚਨਾ ਸਬਸੇ ਅਚਾ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੋ ਕਿ, ਆਪ ਵਾਸਤਵਿਕ ਡੋਮੇਨ ਨਾਮ ਕੇ ਸਾਥ

ਵਾਸਤਵਿਕ ਯੂਆਰੇਲ ਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਮੇਸ਼ਾ, ਕਿਲਕ ਕਰਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਸੋਚੋਂ: ਧਾਰਮਿਕ ਈਮੇਲ ਯਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਮੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਲਿੰਕ ਪਰ ਕਿਲਕ ਕਰਨਾ ਏਕ ਅਚ਼ਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਦਿ ਆਪਕੋ ਕਿਸੀ ਮੇਲ ਯਾ ਲਿੰਕ ਕੀ ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕਤਾ ਪਰ ਸੰਦੇਹ ਕਰਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਨਕੀ ਜਾਂਚ ਅਵਸਥਾ ਕਰੋ। ਵਿਤੀਧ ਜਾਨਕਾਰੀ ਅੱਨਲਾਇਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤਰਕ ਔਰ ਥੋੜਾ ਸਤਰਕ ਰਹੋ।

ਅਪਨੇ ਅੱਨਲਾਇਨ ਖਾਤੋਂ ਕੀ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਦੇ ਸਤਾਧਿਤ ਕਰੋ: ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਦੇ ਅਪਨੇ ਅੱਨਲਾਇਨ ਖਾਤੋਂ ਪਰ ਜਾਨੇ ਕੀ ਆਦਤ ਡਾਲੋ। ਅਪਨੇ ਵਿਤੀਧ ਖਾਤੋਂ ਕੀ ਮਾਸਿਕ ਵਿਵਰਣਾਂ ਕੀ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਦੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬੈਂਕ ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਔਰ ਕ੍ਰੇਡਿਟ ਕਾਰਡ ਫਿਸ਼ਿੰਗ ਘੋਟਾਲਾਂ ਕੀ ਰੋਕਨੇ ਮੋਂ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਯਹ ਮੈਂ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕੀ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮੀ ਧੋਖਾਧਡੀ ਲੇਨਦੇਨ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਸਵਰਡ ਸਥਚਿਤਤ ਕੀ ਅਚ਼ੇ ਸਤਰ ਕੀ ਬਨਾਏ ਰਖੋ। ਏਕ ਦੇ ਅਧਿਕ ਖਾਤੋਂ ਕੀ ਲਿਏ ਏਕ ਹੀ ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਉਪਯੋਗ ਨ ਕਰੋ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਤੀਧ ਖਾਤੋਂ ਕੀ ਲਿਏ। ਘਰ ਯਾ ਸਥਾਨ ਯਾ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਯਾ ਕੰਪਨੀ ਕੀ ਨਾਮ, ਫੋਨ ਯਾ ਵਾਹਨ ਨੰਬਰ, ਐਸੇ ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਆਸਾਨੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਮਜਬੂਤ ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ ਜੋ ਅਂਕੋ, ਅਪਰਕੇਸ, ਲੋਅਰਕੇਸ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਣਾਂ ਕੀ ਏਕ ਸੰਧੋਜਨ ਹੈ। ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਲੰਬਾਈ 8–25 ਵਰਣਾਂ ਤਕ ਕੀ ਸਮਰਥਨ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਵਰਣਾਂ ਕੀ ਸੱਖਧ ਜਿਤਨੀ ਅਧਿਕ ਹੋਗੀ, ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੋਗਾ। ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਮੋਂ ਕਿਸੀ ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੇ ਬਚੋ। ਏਡਿਕੇਸ਼ਨ ਵਾਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਏ ਗਏ ਡਿਫੋਲਟ ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਚੋ। ਪਹਲੇ ਲੱਗਿਨ ਕੀ ਬਾਦ ਬਦਲੋ। ਅਪਨਾ ਪਾਸਵਰਡ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਦੇ ਬਦਲੋ, ਜੈਸੇ ਹਰ 30–45 ਦਿਨਾਂ ਮੋਂ।

ਨਕਲੀ ਵੈਬਸਾਇਟ ਵਾਂ ਕਪਟਪੂਰਣ ਚੈਰਿਟੀ

ਨਕਲੀ ਵੈਬਸਾਇਟ ਔਰ ਏਡਿਕੇਸ਼ਨ ਜੋ ਕੋਵਿਡ-19 ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਾਨਕਾਰੀ ਸਾਜ਼ਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਦਾਵਾ ਕਰਤੇ ਹਨ, ਵਾਸਤਵ ਮੋਂ ਮੈਲਵੇਯਰ ਇੰਸਟੋਲ ਕਰੋਗੇ, ਆਪਕੀ ਵਕਤਿਗਤ ਜਾਨਕਾਰੀ ਚੁਕਾਏਂਗੇ, ਯਾ ਅਨ੍ਯ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਂਗੇ ਸਾਥ ਹੀ ਫਰਜ਼ੀ ਯਾ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦ ਧਰਮਾਰ्थ ਸੰਗਠਨਾਂ ਕੀ ਲਿਏ ਦਾਨ ਮਾਂਗਨੇ ਵਾਲੀ ਵੈਬਸਾਇਟਾਂ ਮੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਆਈ ਹੈ। ਨਕਲੀ ਚੈਰਿਟੀ ਔਰ ਡੋਨੇਸ਼ਨ ਵੈਬਸਾਇਟ ਕਿਸੀ ਕੀ ਨੇਕ ਇਚ਼ਾ ਕੀ ਫਾਯਦਾ ਉਠਾਨੇ ਕੀ ਕੋਝਿਸ਼ ਕਰੋਗੇ।

ਨੀਚੇ ਦੀ ਗਈ ਸਾਵਧਾਨਿਯਾਂ ਕੀ ਅਪਨਾਕਰ, ਆਪ ਇਨ ਖਤਰਾਂ ਦੇ ਬੇਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਅਪਨੀ ਰਖ਼ਾ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹਨ:

1. ਅਗਲੀ ਯਾ ਅਸਾਮਾਨ੍ਯ ਈਮੇਲ, ਟੋਕਸਟ ਸੰਦੇਸ਼ ਔਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡਿਆ ਪੋਸਟ ਮੋਂ ਲਿੰਕ ਔਰ ਅਟੈਚਮੈਂਟ ਪਰ ਕਿਲਕ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਚੋ।
2. ਮਹਾਮਾਰੀ ਕੀ ਸਿਥਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਟੀਕ ਔਰ ਤਥਾ-ਆਧਾਰਿਤ

ਜਾਨਕਾਰੀ ਕੀ ਲਿਏ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਧ ਸ਼ੋਤੋਂ, ਜੈਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵੈਬਸਾਇਟਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਕਰੋ।

3. ਕਿਸੀ ਮੀ ਫੋਨ ਯਾ ਈਮੇਲ ਪਰ ਅਪਨੀ ਵਕਤਿਗਤ ਜਾਨਕਾਰੀ, ਬੈਂਕਿੰਗ ਜਾਨਕਾਰੀ ਯਾ ਅਨ੍ਯ ਵਕਤਿਗਤ ਰੂਪ ਦੇ ਪਹਚਾਨ ਯੋਗ ਜਾਨਕਾਰੀ ਸਹਿਤ ਨ ਦੋਂ।
4. ਦਾਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਪਹਲੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਿਸੀ ਚੌਰਿਟੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਪੁ਷ਟਿ ਕਰੋ।
5. ਅਵਿਸ਼ਵਸਨੀਧ/ਅਜ਼ਾਤ ਸ਼ੋਤੋਂ ਦੇ ਏਡਿਕੇਸ਼ਨ ਡਾਊਨਲੋਡ ਯਾ ਇੰਸਟੋਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਚੋ।
6. ਏਕ ਅਧਿਕ ਖਾਤੋਂ ਕੀ ਲਿਏ ਏਕ ਹੀ ਪਾਸਵਰਡ ਕੀ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨੇ ਦੇ ਬਚੋ।
7. ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਵਾਈਫਾਈ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਕਰਤੇ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਵਿਤੀਧ ਵਿਵਰਣ ਦਰਜ ਨ ਕਰੋ।

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਕੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤਿ ਮੋਂ ਤੱਤ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਾਥ ਯਹ ਮੀ ਬਤਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਸਭੀ ਬੈਂਕ ਵਰਤਮਾਨ ਮੋਂ ਰਣਨੀਤਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਉਚਚ ਤਕਨੀਕ ਕੀ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰਿਵਰਤੁ ਮਨੋਵੈਜਾਨਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਪਰ ਕੁਝ ਬਿੰਦੂਆਂ ਕੀ ਸਮਝ ਜਾਨਾ ਮੀ ਆਵਖਧਕ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਅਗਲੀ ਪੀਢੀ ਕੀ ਵਿਤ ਸਾਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਾਥ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਕਾਰਤਾ ਕੀ ਮੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਸਾਇਬਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਕੀ ਰੋਕਥਾਮ ਮੋਂ ਮਦਦ ਕਰੋਗੇ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਹਮੇਸ਼ੇ ਵਿਤੀਧ ਸਾਕਾਰਤਾ ਪਰ ਜ਼ੋਦ ਦੇਤੇ ਹੁਏ ਹਮੇਸ਼ੇ ਸਾਇਬਰ ਧੋਖਾਧਡੀ ਦੇ ਬਚਾਵ ਹੇਤੁ ਏਕ ਸ਼ਾਕਤ ਪੀਢੀ ਤੈਤਾਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਕਾਰਨਾਵਿਧਨ ਸਤਰ ਪਰ ਅਨੁਪਾਲਨ ਕੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸਤਰ ਪਰ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਕੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੋਗਾ।

ਤਕਨੀਕ ਕੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਖੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹਨ। ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਕਾਸ ਆਜ ਕੀ ਸਚਾਵਾਈ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ੇ ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਜੀਵਨ ਜੀਨੇ ਕੀ ਆਦਤ ਬਨਾਨੀ ਹੋਗੀ ਵ ਅਪਨੀ ਕਸ਼ਤਾ ਔਰ ਵਿਤੀਧ ਸਾਕਾਰਤਾ ਕੀ ਮੀ ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਬਢਾਨਾ ਹੋਗਾ।

ਏਸਟੀਸੀ ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ

ਚਲੋ, ਅਬ ਲੌਟ ਚਲੋ!

डॉ. कौशलेन्द्र कुमार

“पापा और कितना चलना है?—” प्रमोद के सात साल के बेटे राहुल ने अपने पापा से पूछा। प्रमोद को दिल्ली से चले आज तीन दिन हो चुके थे। प्रधानमंत्री के द्वारा लॉकडाउन लगाए जाने के बाद हजारों—लाखों लोग एक अजनबी शहर में रहने से बेहतर अपने गाँव लौट जाना चाहते थे। प्रमोद भी उनमें से एक था। अपनी पत्नी नीमा और एक बच्चे के साथ पैदल ही निकल पड़ा। आज तीन दिन हो चुके थे। कहीं कोई आटो मिल गई तो कहीं कोई प्राइवेट बस। जब कुछ न मिला तब घंटों पैदल ही चलना पड़ा। रास्ते में लोगों का हुजूम भी उनके साथ चल रहा था। सब एक दूसरे का ख्याल भी रख रहे थे। कभी किसी शहर में किसी के रिस्तेदार का घर आ जाता तो कुछ खाने का इंतजाम हो जाता। परिस्थितियां तो विपरीत थीं परंतु हौसले से कोई भी कमज़ोर न था। अपने घर वापस जाने और सही सलामत पहुंचने की जिद में सैकड़ों किलोमीटर की दूरियां भी कदमों से ही नापी जा रही थीं।

प्रमोद हर बार अपने बच्चे को यहीं बोल कर चुप कराता कि थोड़े दूर और चल लो फिर तो घर आ जाएगा। वहाँ चुन्नु और गुड्डु तुम्हारा इंतजार कर रहे हैं। राहुल जब चुन्नु और गुड्डु के नाम सुनता तो खुश हो जाता और फिर चलने लगता। ये दोनों राहुल के चरें भाई थे। तीन साल पहले जब राहुल छठ पूजा में गाँव आया था तो अपने भाइयों के साथ खूब खेला था। चाची के हाथ का खाना बहुत स्वादिष्ट लगा था। चाचा के कंधों पर खेत खलिहान धूमा था। प्रमोद भी अपने भाई-भाई भतीजे से मिलने को लेकर प्रसन्न था। रास्ते में आ रही परेशानी घर जाने की खुशी से कम हो रही थी। तीन साल पहले जब वह गाँव गया था तब सिर्फ 6 दिनों तक ही घर पर रहा था और वापस आते वक्त आँखों में आंसू थे।

भैया—भाभी भी दुखी थे। प्रमोद को रह रहकर वही दृश्य याद आ रहे थे जब गाँव से वापसी के बत्त बस स्टैंड तक पूरा गाँव उसे छोड़ने आया था। समय तो तब से बहुत बीत चुका था लेकिन प्रमोद का मन आज तक उसी बस स्टैंड पर कहीं रुका हुआ था। उसे लग रहा था कि आज फिर सब लोग उसका इंतजार उसी बस स्टैंड पर कर रहे होंगे। उसे लग रहा था कि जब वो गाँव पहुंचेगा तब पूरा गाँव उसे पलकों पर उठा लेगा। लेकिन नीमा...? नीमा प्रमोद के उत्साह में खलल नहीं डालना चाह रही थी परंतु भविष्य के प्रति बहुत उत्साही नहीं थी। शहर की तो वे अभी नई—नई ही हुई थी। पूरा बचपन और शादी के बाद के भी 4 साल उसका ग्रामीण परिवेश में ही बीता था। शहर के अविश्वासी माहौल ने उसे सतर्क रहना सीखलाया दिया था। वो जानती कि हर बार गाँव आने और इस बार गाँव आने में फर्क था। हर बार तो वापसी की टिकट लेकर ही वो गाँव आती थी, लेकिन इस बार.....! ऐसे ही ख्यालों में डूबते—उत्तरते और तीन दिन का सफर बीत गया। सुबह—सुबह तीनों अपने गाँव की दहलीज पर कदम रख रहे थे।

ਉਸਕੇ ਗੱਵ ਮੋਂ ਆਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹੀ, ਗੱਵ ਮੋਂ ਉਸਕੇ ਦਿੱਲੀ ਸੇ ਆਨੇ ਕੀ ਖੁਬਰ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕੀ ਥੀ। ਕੋਰੋਨਾ ਕਾ ਖੌਫ ਐਸਾ ਕਿ ਜੋ ਲੋਗ ਭੀ ਉਸੇ ਦੇਖਤੇ, ਏਕ ਬਾਰ ਤੋਂ ਠਹਰੀ ਨਿਗਾਹਾਂ ਸੇ ਦੇਖਤੇ ਔਰ ਐਸੇ ਮਾਵ ਦਿਖਲਾਤੇ ਕਿ ਕਿਧੋਂ ਆ ਗਏ? ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਜਬ ਕਿਸੀ ਕੋ ਦੇਖਕਰ ਰਾਹੁਲ ਸੇ ਪਰਿਚਿ ਕਰਵਾਤਾ ਤਬ ਵੋ ਦੂਰ ਸੇ ਹੀ ਦੁਆ ਸਲਾਮ ਕਰ ਚਲਾ ਜਾਤਾ। ਖੈਰ, ਇਸ ਤਰਹ ਸੇ ਆਧਾ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਚਲਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕਾ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਰਾਹੁਲ ਘਰ ਕੋ ਦੇਖਕਰ ਪਹਚਾਨ ਗਿਆ ਔਰ ਸ਼ੋਰ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਦੌੜ ਕਰ ਭੀਤਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇਤਨੇ ਮੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੇ ਮੈਡਾ—ਮਾਮੀ ਬਚ੍ਚੇ ਭੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ। ਸ਼ੁਰੂ ਮੋਂ ਥੋਡੀ ਹਿਚਕਿਹਾਟ ਕੇ ਬਾਦ ਮਾਹੌਲ ਪਹਲੇ ਕੀ ਹੀ ਤਰਹ ਹੋਣੇ ਲਗਾ। ਮੈਡਾ—ਮਾਮੀ ਕਾ ਵਿਵਹਾਰ ਉਸੀ ਤਰਹ ਥਾ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਨੇ ਸੋਚ ਰਖਾ ਥਾ। ਬਚ੍ਚੇ ਘੁਲ ਮਿਲ ਕਰ ਖੇਲਨੇ ਲਗੇ, ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਗੱਵ ਕੇ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਉਠਨੇ ਬੈਠਨੇ ਲਗਾ। ਸ਼ਹਰ ਕੀ ਬਾਤ ਅਕਸਰ ਹੀ ਗਾਵਾਂ ਮੋਂ ਖੂਬ ਚਾਵ ਕੇ ਸਾਥ ਸੁਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ—ਮੁੰਬੰਈ ਕੀ ਬਾਤ ਹੋ ਤੋਂ ਕਿਧਾ ਕਹਨੇ। ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਭੀ ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਅਪਨੇ ਰਹਨ ਸਹਨ, ਕਾਰਖਾਨੇ, ਬਾਜਾਰ, ਰਾਜਨੀਤਿ ਔਰ ਭੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਬਾਤਾਂ ਕੋ ਸਬਕੇ ਸਾਥ ਕਰਨੇ ਲਗਾ। ਤੀਨ ਸਾਲ ਕੇ ਬਾਦ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਗੱਵ ਆਇਆ ਥਾ। ਇਨ ਤੀਨ ਸਾਲਾਂ ਮੋਂ ਗੱਵ ਮੋਂ ਤਰਕਕੀ ਭੀ ਹੁੰਈ ਥੀ। ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਹਾਥ ਮੋਂ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਆ ਗਏ ਥੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਅਥ ਅਪਨੇ—ਅਪਨੇ ਫੋਨ ਮੋਂ ਹੀ ਜਿਆਦਾ ਵਾਤ ਰਹਿਆ ਥਾ। ਪਰਤੁ ਬੁਜੁਰਗ ਅਥ ਭੀ ਪਹਲੇ ਜੈਸੇ ਹੀ ਥੇ। ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਭੀ ਅਥ ਗੱਵ ਕੀ ਹਰ ਬਾਤ ਮੋਂ ਸਮਿਲਿਤ ਹੋਣੇ ਲਗਾ ਥਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਅਪਨੇ ਬੜੇ ਭਾਈ ਕੇ ਸਾਥ ਬੜੇ ਅਦਬ ਸੇ ਪੇਸ਼ ਆਂਦਾ ਥਾ। ਬਚਪਨ ਇਨ ਦੋਨੋਂ ਭਾਇਆਂ ਕੀ ਬੜਾ ਚੁਨੌਤੀਪੂਰ੍ਣ ਰਹਾ। ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਜਬ ਛੇ ਸਾਲ ਕੀ ਥਾ ਤਬ ਏਕ ਗੰਮੀਰ ਬੀਮਾਰੀ ਨੇ ਮੌਕੇ ਕੀ ਛਿਨ ਲਿਆ ਥਾ। ਪਿਤਾਜੀ ਨੇ ਜਬ ਆਖਿਰੀ ਸਾਂਸ ਲੀ ਥੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਥਾ। ਤਬ ਸੇ ਬੜੇ ਭਾਈ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੇ ਲਿਏ ਸਬਕੁਛ ਥੇ। ਗੱਵ ਆਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕਾ ਜਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਅਪਨੇ ਭਾਈ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਵਾਤਾਂ ਹੋ ਰਹਾ ਥਾ। ਗੱਵ ਮੋਂ ਭੀ ਦੋਨੋਂ ਭਾਇਆਂ ਕੀ ਜੋਡੀ ਖੂਬ ਪਸੰਦ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਥੀ। ਨੀਮਾ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਸੇ ਸੋਚ ਰਹੀ ਥੀ ਕਿ ਖੇਤ—ਖਲਿਹਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਭੀ ਕੁਛ ਬਾਤ ਹੋ ਤੋਂ

ਪਤਾ ਚਲੇ ਕਿ ਹਮਾਰਾ ਭੀ ਗੁਜਰ—ਬਸਰ ਯਹਾਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਯਾ ਨਹੀਂ। ਏਕ ਦੋ ਬਾਰ ਉਸਨੇ ਅਪਨੇ ਜੇਠਾਨੀ ਸੇ ਬਾਤ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕੋਝਿਆ ਭੀ ਕੀ ਤੋਂ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁਆ ਕਿ ਵੋ ਜਿਆਦਾ ਕੁਛ ਬਤਾਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹ ਰਹੀ ਥੀ। ਨੀਮਾ ਕੋ ਕਈ ਬਾਰ ਲਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੋ ਬੋਲੇ ਕਿ ਖੇਤ—ਖਲਿਹਾਨ—ਉਪਜ ਆਦਿ ਕੀ ਬਾਤ ਬੜੇ ਭਾਈ ਕੇ ਸਾਥ ਕਰੋਂ ਲੋਕਿਨ ਦੋਨੋਂ ਭਾਇਆਂ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖਕਰ ਵੋ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਧੀਰੇ—ਧੀਰੇ ਸਮਾਂ ਬੀਤਨੇ ਲਗਾ। ਦਿਨਾਂ ਕੇ ਬਾਦ ਸਾਪਾਹ ਭੀ ਬੀਤਨੇ ਲਗੇ। ਦੇਖਤੇ—ਦੇਖਤੇ ਏਕ ਮਹੀਨਾ ਬੀਤ ਗਿਆ।

ਇਧਰ ਨੀਮਾ ਨੇ ਕਈ ਬਾਰ ਮਹਸੂਸ ਕਿਯਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੇ ਭਾਈ ਕੋਰੋਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਸ ਹੋ ਜਾਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ਥੇ, ਖਾਸਕਰ ਦਿੱਲੀ ਕੋ ਲੋਕਿਨ। ਵੋ ਕਈ ਬਾਰ ਕਹ ਚੁਕੇ ਥੇ ਕਿ ਅਥ ਤੋਂ ਸਥ ਲੋਗ ਵਾਪਸ ਭੀ ਲੈਣੇ ਲਗੇ ਹਨ, ਕਿਤਨੇ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਭਲਾ ਕੋਈ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਛੋਡ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ! ਕਲ—ਕਾਰਖਾਨੇ ਭੀ ਅਥ ਖੂਲ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਨੀਮਾ ਕੋ ਯੇ ਬਾਤੋਂ ਚੁਭ ਜਾਂਦੀ। ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੋ ਯੇ ਸਥ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਮੋਂ ਆ ਰਹਾ ਥਾ ਲੋਕਿਨ ਉਸੇ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਡਾ ਉਸਕੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਤੇ ਹਨ ਇਸਲਿਏ ਉਸੇ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਰ਷ੀ ਪਹਲੇ ਦਿੱਲੀ ਭੀ ਤੋਂ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸੇ ਗਿਆ ਥਾ ਲੋਕਿਨ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਨੇ ਅਭੀ ਤਕ ਅਪਨੇ ਭਾਈ ਕੀ ਯਹ ਨਹੀਂ ਬਤਾਇਆ ਥਾ ਵੋ ਇਸ ਬਾਰ ਵੋ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਵਾਪਸ ਲੈਣੇ ਕੇ ਲਿਏ ਗੱਵ ਆਇਆ ਹੈ। ਘਰ ਪਰ ਭੀ ਮਾਹੌਲ ਕੁਛ ਬਦਲਨੇ ਸਾ ਲਗਾ ਥਾ। ਨੀਮਾ ਕੀ ਜੇਠਾਨੀ ਭੀ ਅਥ ਪਹਲੇ ਕੀ ਤਰਹ ਵਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਥੀ। ਰਾਹੁਲ ਸੇ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਬਾਤ ਭੀ ਕਰਨੀ ਬੰਦ ਕਰ ਥੀ। ਨੀਮਾ ਕੇ ਕਈ ਬਾਰ ਪ੍ਰੇਮਪੂਰਵਕ ਬੋਲਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਭੀ ਵੋ ਠੀਕ ਸੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਥੀ। ਕਈ ਬਾਰ ਤੋਂ ਵੋ ਨੀਮਾ ਪਰ ਝਲਕਾ ਭੀ ਚੁਕੀ ਥੀ। ਨੀਮਾ ਨੇ ਕਈ ਬਾਰ ਦੇਖਾ ਥਾ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੇ ਬੜੇ ਭਾਈ ਔਰ ਭਾਮੀ ਆਪਸੇ ਮੋਂ ਕੁਛ ਕਾਨਾਫੁੱਸੀ ਕਰਤੇ ਔਰ ਉਸਕੇ ਜਾਤੇ ਹੀ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਇਧਰ, ਧਾਨ ਰੋਪਨ ਕਾ ਸਮਾਂ ਭੀ ਆ ਚੁਕਾ ਥਾ ਲੋਕਿਨ ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਕੇ ਮੈਡਾ ਅਭੀ ਤਕ ਖੇਤਾਂ ਕੀ ਸੂਨਾ ਹੀ ਰਖ ਛੋਡੇ ਥੇ। ਮਾਨੋ ਵੋ ਕਿਸੀ ਬਾਤ ਕਾ ਇੱਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਨ ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੇ ਸਾਲਾਂ ਕੇ ਬਾਦ ਧਾਨ ਰੋਪਨ ਕੇ ਵਰਤ ਗੱਵ ਮੋਂ ਥਾ। ਪਹਲੇ ਕੀ ਬਾਤ ਧਾਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਵੋ ਰੋਮਾਂਚਿਤ ਹੋ ਰਹਾ ਥਾ। ਵੋ ਛੋਟਾ ਥਾ ਪਰਤੁ ਧਾਨ ਬੋਨੇ ਸੇ ਲੋਕਿਨ ਧਾਨ ਕੀ ਫਸਲ ਕਾਟਨੇ ਤਕ ਮੈਡਾ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਰਹਤਾ ਥਾ। ਪੂਰੇ ਗੱਵ ਮੋਂ ਏਕ ਉਤਸਵ ਕਾ ਮਾਹੌਲ ਹੋਤਾ ਥਾ। ਪ੍ਰਸ਼ੋਦ ਇਸ ਬਾਰ ਭੀ ਵੈਸਾ ਹੀ ਕੁਛ

होने की सोच रहा था परंतु इस बार अब तक प्रमोद के भैया ने न तो खेत में काम ही शुरू किया था और नहीं प्रमोद से ही कुछ करने के लिए कहा था। अब जैसे—जैसे समय बीतने लगा प्रमोद के घर में एक अनन्देखा—सा, अनजाना—सा तनाव शाम के अंधेरे की तरह गहन होते चला था। प्रमोद के भैया अब ज्यादातर चुप ही रहते थे। प्रमोद की बातचीत अपने भैया—भाभी के साथ अब नहीं के बराबर ही होती थी। प्रमोद को भैया—भाभी की चुप्पी अब खलने लगी थी। शुरू में उसे लगा कि शायद भैया—भाभी के बीच कुछ अनबन हुई होगी, इसलिए वो लोग थोड़े परेशान हैं। परंतु एक दिन...। वो सुबह—सुबह सैर करने निकला तो पास के महतो ने ने पूछा—क्यों भाई! इतनी भी क्या जाल्दी है दिल्ली जाने के लिए? अभी तो हालत इतने भी ठीक नहीं हुए हैं वहां पर। यह सुनकर प्रमोद हतप्रभ रह गया। उसने कहा—“मैं कहां जा रहा हूँ।” तुम्हारे भैया कह रहे थे कि तुम दिल्ली वापस जाने के लिए ज़िद कर रहे हो। प्रमोद को कुछ समझ नहीं आया, लेकिन यहां ज्यादा कुछ बोलना उचित नहीं समझा। अभी दो—चार कदम ही बढ़ा था कि एक और ने पूछ लिया— काहे

हो प्रमोद! तनिक और दिन रुक जाओं। तुम्हारे भैया कह रहे थे कि तुम वापस जाने के लिए परेशान हो रहे हो। इतने दिन पर तो गाँव आए हो, तनिक भैया—भाभी के साथ भी रह लो। काम—धंधा तो चलता रहेगा। प्रमोद को बात अब समझ में आने लगी थी। उसके भैया घर के भीतर उसे वापस जाने का दबाव बना रहे थे और घर के बाहर गाँव में ऐसा माहौल तैयार कर रहे थे कि प्रमोद के वापस लौटने को लोग प्रमोद की ही इच्छा मानें।

प्रमोद अब और आगे नहीं बढ़ना चाहता था। सुबह की सैर की ताजी हवा उसे बोझिल लग रही थी। कहां वो सोच रहा था कि इस बार भी वो भैया के साथ खेत-खलिहान में काम करेगा और इधर भैया उसे वापस दिल्ली भेजने की योजना बना रहे थे। बचपन के भाइयों के बीच की वो आत्मीयता आज के स्वार्थ की तपीश में कब की राख हो चुकी थी, बस प्रमोद को पता नहीं था। प्रेम जिस आतुरता और विश्वास के साथ वो गाँव वापस आया था, वो इतनी जल्द मंद पड़ जाएगा उसने सोचा न था। उसे लग रहा था कि नीमा को ये सब बात वो कैसे बताए। लेकिन नीमा बेहद सुलझी हुई महिला थी। उसे पता था कि प्रमोद को भी जल्द ही घर के वास्तविक हालात से सामना हो जाएगा और उसे दिख भी रहा था कि प्रमोद को अब समझ में आने भी लगा है। उसने प्रमोद की मनःस्थिति को भांपते हुए एक दिन मौका देखकर प्रमोद से कहा—“कल खबर आ रही थी कि हालात अब सुधरने लगे हैं और सभी कल-कारखाने भी सुधरने लगे हैं। गाँव में हम लोगों के करने के लिए भी कुछ नहीं है। राहुल की पढ़ाई भी यहां ठीक से नहीं हो पाएगी। हम क्यों न फिर से वापस चलें?” प्रमोद पत्नी की बात सुनकर चौंक गया। वो जानता था कि नीमा उसे बहुत अच्छी तरह से जानती है। नीमा अगर ऐसा बोल रही है कि तो उसकी चिंता वाजिब है। फिर भी वो एक क्षण रुककर नीमा से पूछता है—“कुछ हुआ है क्या?” प्रमोद को नीमा की एक बात अच्छे से पता थी कि नीमा जब कुछ बात छिपाकर बोलती थी तो वो प्रमोद को देखे बिना ही बोलती थी। प्रमोद ने नीमा की तरफ देखा। जवाब में नीमा ने आँखें बंदकर कहा— नहीं, होगा क्या! इस कोरोना महामारी में हमें अपनों का साथ मिला, भैया-भाभी का साथ मिला, राहुल भी गाँव को देख सका। अब हम अपने घर को लौट चले तो अच्छा ही होगा। प्रमोद समझ गया था कि जिस सपने को लेकर वो दिल्ली से पैदल ही चल पड़ा वो सच में सपना ही था क्योंकि यहां गाँव-घर की हकीकत तो कुछ और ही थी। प्रमोद सुबह चार बजे का अलार्म लगाकर सोने की कोशिश कर रहा था परंतु अपनों के लगाव की ही तरह नींद भी कहीं दूर जा चुकी थी।

अंचल कार्यालय दिल्ली-1

ग्राहक के मुख से

दयाराम पूनियाँ

वर्तमान युग में बिना बैंकिंग के जीवन की कल्पना तक संभव नहीं हैं। बैंकिंग हमारे जीवन का एक अभिन्न अंग बन चुका हैं। वैसे तो बैंकिंग बहुत पुराने समय से ही हमारे जीवन में आ चुकी थी किन्तु इस समय में बैंकिंग क्षेत्र में कई नए आयाम स्थापित हो चुके हैं। बैंकिंग क्षेत्र में बदलते तकनीकी प्रयोग की वजह से आम लोगों को बैंकों में जाने की जरूरत ही नहीं पड़ती हैं, सभी काम ऑनलाईन हो जाते हैं। एक वक्त था जब बैंक भी एक-दो ही हुआ करती थी और ग्राहक भी सीमित हुआ करते थे। उस दौर में लोग बैंक से भावनात्मक रूप से अपना जु़ड़ाव महसूस करते थे। कछ ऐसा ही मेरे साथ हआ।

मेरे व्यक्तिगत अनुभव के अनुसार ग्राहक सेवा की दृष्टि से पंजाब एण्ड सिंध बैंक, सेवा में देश का अग्रणी बैंक है। बैंक के प्रबंधन व कर्मचारियों द्वारा ग्राहकों की समस्याओं को गहराई से समझना और उनका निवारण करने का ही परिणाम है कि आज पूरे भारत वर्ष में पंजाब एण्ड सिंध बैंक की शाखाएं अपनी ग्राहक सेवा के लिए प्रसिद्ध हैं। मैंने वर्ष 1999 में अपनी कंपनियां मेसर्स पूनिया वाइंस, उज्ज्वल ग्रेनाईट्स प्रा. लि., एसोसिएट्स बिल्डहोम प्रा. लि., श्री बालाजी बिल्डर्स एण्ड डिवलपर्स के खाते पंजाब एण्ड सिंध बैंक की राजापार्क शाखा जयपुर में खुलवाएं और उसके बाद शाखा में आना-जाना हमेशा लगा ही रहता था। बैंक के तत्कालीन शाखा प्रबंधक श्री राकेश खुराना व स्टाफ सदस्यों के साथ रिश्ते भी मधुर स्थापित हुए जो आज तक शाखा के प्रत्येक कार्मिकों के साथ निभता चला आ रहा है। समय के साथ-साथ हमारा व्यवसाय भी गति पकड़ने लगा फिर हमने बैंक से कई तरह के ऋण लिए, बैंक गारंटीया बनवायी, आज बैंक की सेवा लेते हुए 22 वर्ष पूरे होने हैं लेकिन इन वर्षों में बैंक ने हमें किसी भी प्रकार की शिकायत का मौका नहीं दिया। बैंक की सेवाएं काबिले तारीफ हैं, ग्राहक सेवा को प्राथमिकता देने के कारण आज पंजाब एण्ड सिंध बैंक अपनी कसौटी पर पूरी तरह खरा उतरा हैं। ग्राहकों की हर समस्या का समाधान यहाँ शाखा स्तर पर ही हो जाता है। हम बैंक की सेवाओं के कायल हैं।

वर्तमान अंचल प्रबंधक श्री सुनील गेरा जी से भी मेरी मुलाकात हुई है। वो बहुत ही प्रभावशाली व्यक्तित्व के धनी इंसान हैं उनके मार्गदर्शन में बैंक का जयपुर अंचल व्यापार के नए आयाम स्थापित कर रहा है।

अभी कुछ दिन पहले ही मुझे ऋण की जरूरत थी कई बैंक ऑफर भी दे रहे थे लेकिन मन पंजाब एण्ड सिंध बैंक से ही लेने का था। बस फिर क्या था शाखा प्रबंधक महोदय को कहने की देर थी और मेरा ऋण प्रोजेक्ट अंचल कार्यालय भिजवा दिया। अंचल प्रबंधक महोदय ने भी तय वक्त पर सेंक्षण भिजवा कर अपनी व बैंक की "जहाँ सेवा ही जीवन ध्येय है" पंक्तियों को चरितार्थ कर दिखाया। मैं बैंक के उज्ज्वल भविष्य की कामना करता हूँ।

निदेशक
पूनियाँ वाइंस

ਕਾਵਿ-ਮੰਜੂਸ਼ਾ

ਡਾਕੀ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਹ

ਸਾਂਗ ਸੁਮਨ ਕੇ ਸ਼ੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਧਾਰ ਮੌਸਮ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਤੁਮਕੋ ਅਪਨਾ ਮਾਨ ਰਹਾ ਹੁੱਂ
ਕਿਆ ਯਹ ਮੇਰੀ ਭੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਪੁਰਖਾਂ ਕੀ ਧਾਰੇਂ ਬਾਕੀ ਹੈਂ
ਉਨ ਚਰਣਾਂ ਕੀ ਧੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਪੁਤ੍ਰ ਸੇ ਬਢ਼ਕਰ ਪੌਤ੍ਰ ਹੈ ਪਿਆਰਾ
ਸੂਦ ਸੇ ਪਿਆਰਾ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਨਦਿਆ 'ਸਾਗਰ' ਸੇ ਧੂੰ ਬੋਲੀ
ਮੇਰਾ ਭੀ ਅਬ ਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।।।

ਗਜ਼ਲੋਂ

ਮਤ ਜਗ ਕਾ ਆਕਰਣ ਦੇਖ
ਅਪਨੇ ਮਨ ਕਾ ਦਰਪਣ ਦੇਖ।
ਮਨ ਤੋ ਯੇ ਭੀ ਕਹਤਾ ਹੈ
ਰਾਮ ਕੋ ਤਜ ਕਰ ਰਾਵਣ ਦੇਖ।
ਚਾਹੇ ਬਰਸ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ
ਤੂ ਬਾਦਲ ਕਾ ਘਰਣ ਦੇਖ।
ਦੇ ਭਾਲਾ ਸਰਵਸਵ ਤੁੜੇ
ਹਮਨੇ ਕਿਯਾ ਸਮਰਪਣ ਦੇਖ।
ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਪੇ ਧੂੰ ਬੋਲੇ
ਜਾ, ਘਰ ਜਾਕਰ ਦਰਪਣ ਦੇਖ।।।

ਸਮਯ ਬਦਲਤਾ ਜਾਤਾ ਥਾ
ਮੁੜਕੋ ਛਲਤਾ ਜਾਤਾ ਥਾ।
ਰੇਤ ਝਰੇ, ਧੂੰ ਮੁਫ਼ਤੀ ਸੇ
ਸਮਯ ਨਿਕਲਤਾ ਜਾਤਾ ਥਾ।
ਵਹ ਧੌਵਨ ਧੀਰੇ—ਧੀਰੇ
ਚੌਂਦ—ਸਾ ਢਲਤਾ ਜਾਤਾ ਥਾ।
ਬਫ਼ ਕਹੀਂ ਪਿਘਲੇ ਜੈਸੇ
ਛਦਿ ਪਿਘਲਤਾ ਜਾਤਾ ਥਾ।
ਕੋ ਆਏ ਆਸਾਰ ਨ ਥੇ
ਵਕਤ ਭੀ ਟਲਤਾ ਜਾਤਾ ਥਾ।।।

ਕਿਣ ਭਰ ਕੋ ਤੁਲਲਾਸ ਨ ਆਯਾ
ਜੀਵਨ ਹਮਕੋ ਰਾਸ ਨ ਆਯਾ।
ਸੁਖ ਕੀ ਪਰਿਮਾਣਾ ਹੈ ਇਤਨੀ
ਉਪਵਨ ਮੌਸਮ ਨ ਆਯਾ।
ਦੂਰ ਸੇ ਦੇਖਾ, ਲੈਟ ਗਿਆ ਸੁਖ
ਪਲ ਭਰ ਕੋ ਭੀ ਪਾਸ ਨ ਆਯਾ।
ਔਰ ਤੋ ਸਥ ਕੁਛ ਸੀਖਾ ਹਮਨੇ
ਬਸ ਕਰਨਾ ਉਪਹਾਸ ਨ ਆਯਾ।
ਜਿਸਨੇ ਦੁਨਿਆ ਰਾਮ ਕੀ ਮਾਨੀ
ਫਿਰ ਕੋ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਨ ਆਯਾ।।।

ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਮੁਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਮਾਂਗ)

ਰੀਨਾ ਆਰਾ

ਅਨੁਜ ਕੁਮਾਰ ਸਿਸੋਦਿਆ

ਸਥਾਨਕ ਲੇਖੀ

ਪੁਰਖਾਂ ਕੇ ਕਿਸੀ ਭੀ ਰੂਪ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਲਿਏ ਰੋਤੀ ਸਤੀ,
ਤਿਰਸ਼ਕੁਤ, ਉਤਪੀਡਿਤ ਔਰ ਆੱਸੁਆਂ ਮੋਂ ਅਪਨੀ ਦੁਨਿਆ ਢੁਗੋਤੀ ਸਤੀ
ਇਸ ਵ੃ਸ਼ਤ ਮੋਂ ਅਥ ਬਦਲਾਵ ਲਾਨਾ ਹੋਗਾ,
ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਨੁਰੂਪ ਚਾਹਨੇ ਕੀ ਅਭਿਲਾ਷ਾ ਮੋਂ ਸੁਧਾਰ ਲਾਨਾ ਹੋਗਾ,

ਯਦਿ ਵੋ ਹਮਾਰੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਢਲਨਾ ਚਾਹਤੇ ਤੋ ਯੇ ਜਿਦ ਕੀ ਹੀ ਕਿਧੋ ਜਾਏ,
ਜੋ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ ਉਨਕੇ ਆਗੇ ਕੋਈ ਆਸ ਧਰੀ ਹੀ ਕਿਧੋ ਜਾਏ,
ਕਿਧੋ ਹਮ ਖੁਦ ਸੇ ਖੁਦ ਕੋ ਸਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,
ਕਿਧੋ ਖੁਦ ਹੀ ਖੁਦ ਕੋ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,

ਕਿਧੋ ਹਮ ਖੁਦ ਮੋਂ ਸਕ਼ਤਮ, ਸਥਾਨਕ ਹੈਂ, ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,
ਕਿਧੋ ਹਮ ਸਥਾਨ ਮੋਂ ਸਮਰਥ ਹੈਂ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,
ਕਿਧੋ ਦੂਸਰੋਂ ਸੇ ਤਸਵੀਕ ਚਾਹਿਏ ਅਪਨੇ ਹੀ ਹੁਨਰ ਕੀ ਹਮੋਂ,
ਕਿਧੋ ਹਮ ਖੁਦ ਕੋ ਸਮਪੂਰ੍ਣ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ,

ਜਬ ਤਕ ਦੂਸਰੋਂ ਕੀ ਓਰ ਦੇਖਤੇ ਰਹੋਂਗੇ ਦਿਨੀਂ ਬਨਕਰ,
ਬਸ ਤਬ ਤਕ ਹੀ ਹਮ ਉਨਕੇ ਆਖਿਤ ਹੈਂ,
ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਂਗੇ, ਹਮ ਹੀ ਸਵੰਧ ਹੈਂ,
ਜਿਸ ਦਿਨ ਖੁਦ ਪਰ ਵਿਖਾਸ ਕਰ ਲੋਂਗੇ,
ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਪਨੀ ਸ਼ਤਿ ਕਾ ਆਭਾਸ ਕਰ ਲੋਂਗੇ ਹਮ,
ਹੱਥੋਂ ਹਮ ਸਿਤ੍ਯਾਂ, ਪੁਰਖਾਂ ਸੇ ਪੂਰਣਤਾ ਆਯਾਦ ਹੈਂ,
ਹਮ ਖੁਦ ਹਮਾਰਾ ਆਨੇ ਵਾਲਾ ਕਲ, ਹਮ ਖੁਦ ਹੀ ਹਮਾਰਾ ਆਜ ਹੈਂ,

ਨਹੀਂ ਚਾਹਿਏ ਉਨਕੀ ਦਿਆ ਮੋਂ ਫੂੰਬੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ,
ਨਹੀਂ ਚਾਹਿਏ ਕਿਸੀ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਏ ਉਨਕੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾ,
ਨਹੀਂ ਚਾਹਿਏ ਉਨਕਾ ਦੇਹ ਤਕ ਸੀਮਿਤ ਪ੍ਰੇਮ,
ਨਹੀਂ ਸੌਂਗਤੇ ਹਮ ਵੋ ਨਿਤ ਪ੍ਰਾਂਤੇ ਹਮਾਰਾ ਕੁਸ਼ਲਕ੍ਸ਼ਮ,

ਸੁਨੋ ਆਪ ਸਥਾਨ, ਯਦਿ ਮੈਂ ਲਾਯਕ ਹੁੰਤੋ ਖੁਦ ਹੀ ਯੇ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਹੈ,
ਯਦਿ ਨਹੀਂ ਤੋ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਤੋ, ਚਲ ਰਹੀ ਹੁੰਤੋ ਅਨਵਰਤ ਰੁਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਤੋ ਮੈਂ,
ਮੈਂ ਖੁਦ ਕੋ ਕਾਬਿਲ ਕਰੁੰਗੀ, ਅਪਨੇ ਦਮ ਪਰ ਸਥਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰੁੰਗੀ,
ਇਸ ਤਰਹ ਭਿਖਾ ਮੋਂ ਮਿਲਾ ਪ੍ਰੇਮ ਯਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਾ, ਨਹੀਂ ਸ਼ੀਕਾਰ ਹੈ ਸੁਝ ਸਤੀ ਕੋ...

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਿਕੀ ਵਿਭਾਗ

ਮਾਵਨਾਈ

ਕੈਸੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ ਜਿਸੇ ਚਾਹਿਏ ਉਸੇ ਬਦਲ ਜਾਏ
ਇਸਲਿਏ ਭਾਵਨਾਓਂ ਕੋ ਸਮਝੋ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਸਮਝੋ
ਕਿਭੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ ਤੋ ਕਿਭੀ ਰੁਲਾਤੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ
ਇਸਲਿਏ ਅਪਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕੇ ਸਾਥ ਦੂਸਰੇ ਕਾ ਦੁਖ ਮੀ ਸਮਝੋ
ਪਾਰ ਬਢਾਤੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ ਅਪਨੇਪਨ ਕਾ ਏਹਸਾਸ ਦਿਲਾਤੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ
ਇਸਲਿਏ ਨਜ਼ਦੀਕਿਆਂ ਬਢਾਨੇ ਕੇ ਸਾਥ ਉਸਕੀ ਬਾਰੀਕਿਆਂ ਕੋ ਸਮਝੋ
ਸਪਨੇ ਦਿਖਾਤੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹੋਂ ਤੁਝਵਾਤੀ ਹੈ ਯੇ ਭਾਵਨਾਈ
ਇਸਲਿਏ ਸਪਨਾ ਸਥਾਨ ਕੈਂਸੇ ਬਨਾਯਾ ਜਾਏ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਕੋ ਸਮਝੋ
ਕਿਭੀ ਤਮੀਦਾਂ ਕਾ ਮਹਲ ਤੋ ਕਿਭੀ ਜਗਹ-ਜਗਹ ਕੀ ਖਾਕ ਦਿਖਵਾਤੀ ਹੈ ਭਾਵਨਾਈ
ਇਸਲਿਏ ਅਸਲੀ ਦੁਨਿਆ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਔਰ ਉਨਕੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਕੋ ਸਮਝੋ
ਕਿਭੀ ਸਹੀ ਤੋ ਕਿਭੀ ਗਲਤ ਕਾਮ ਕਰਾਤੀ ਹੈ ਭਾਵਨਾਈ
ਇਸਲਿਏ ਅਚੇ ਬੁਰੇ ਕੇ ਫਰਕ ਕੋ ਸਮਝੋ

ਰੇਲਵੇ ਰੋਡ, ਗਾਜ਼ਿਆਬਾਦ ਸ਼ਾਖਾ

ਮੀਨਾਕਾਈ ਮੁਟਰੇਜਾ

ਮੇਰੇ ਸਪਨੋਂ ਕਾ ਹਿੰਦੁਸ਼ਤਾਨ

ਸੋਚਤੀ ਹੁੰਤੋ, ਕੈਸਾ ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸ਼ਤਾਨ ਹੋ?
ਕੈਸਾ ਇਸਕਾ ਅਵਿਤਤਵ, ਕੈਸੀ ਪਹਚਾਨ ਹੋ?
ਚੈਨ ਔਰ ਸੁਕੂਨ ਰਹੇ ਯਹੱਥੋ ਹਮੇਸ਼ਾ,
ਆਤਕ ਕਾ ਨਾ ਨਾਮੋਨਿਸ਼ਾਨ ਹੋ।
ਸੁਰਕਿਤ ਰਹੋ ਬੇਹਨ ਬੇਟਿਆਂ ਹਮਾਰੀ,
ਦਹੇਜ ਨਾਮ ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ।
ਸੁਸਾਂਸ਼ਕੂਤ, ਸ਼ਿਕਿਤ ਹੋ ਆਜ ਕਾ ਯੁਵਾ,
ਇਸਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰਯਾਸ ਸੇ, ਦੇਸ਼ ਕਾ ਸਮਾਨ ਹੋ।
ਕੋਈ ਕਿਧੋ ਬਿਗਡੇਗਾ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਕਾ
ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਕਾ ਖੁਦਾ ਨਿਗਹਵਾਨ ਹੋ।

ਸਾਖਾ
ਸਿਵਾਈ ਏਨਕਲੇਬ,
ਦਿੱਲੀ

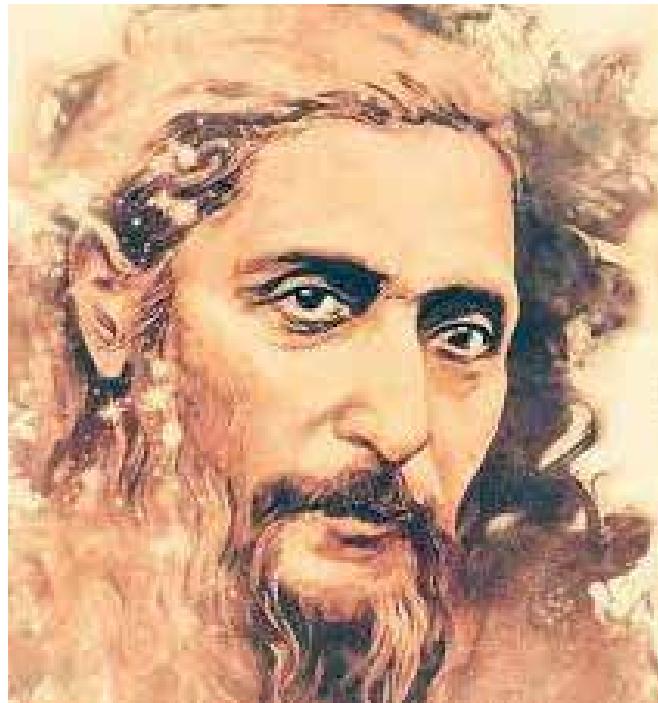

नैन्सी प्रसाद

मेरे प्रिय कवि “निराला”

हिंदी कविता के छायावादी युग के चार स्तंभों में से एक माने जाते हैं। वे जयशंकर प्रसाद, सुमित्रानन्दन पंत और महादेवी वर्मा के साथ हिंदी साहित्य में छायावाद के प्रमुख स्तंभ माने जाते हैं। उन्होंने कई कहानियां, उपन्यास और निबंध भी लिखे हैं किन्तु उनकी ख्याति विशेष रूप से कविता के कारण ही है। इनका जन्म बंगाल की महिषादल रियासत (जिला मेदिनीपुर) में हुआ था। उनके पिता पंडित रामसहाय तिवारी उन्नाव के रहने वाले थे और महिषादल में सिपाही की नौकरी करते थे। निराला की शिक्षा हाई स्कूल तक हुई। बाद में हिंदी और बांग्ला का स्वतंत्र अध्ययन किया। पिता की छोटी-सी नौकरी की असुविधाओं और मान-अपमान का परिचय निराला को आरंभ में ही प्राप्त हुआ। उन्होंने दलित-शोषित किसान के साथ हमदर्दी का संस्कार अपने अबोध मन से ही अर्जित किया। तीन वर्ष की अवस्था में माता का और बीस वर्ष की अवस्था में पिता का देहांत हो गया। अपने बच्चों को अलावा संयुक्त परिवार का बोझ इन पर पड़ा। पहले महायुद्ध के बाद जो महामारी फैली उसमें न सिर्फ पत्नी मनोहरा देवी का बल्कि चाचा, भाई, और भाई का भी देहांत हो गया। शेष कुनबे का बोझ उठाने में महिषादल की नौकरी अपर्याप्त थी। इसके बाद उनका सारा जीवन संघर्ष में बीता। निराला की जीवन की सबसे विशेष बात यह रही कि कठिन से कठिन परिस्थितियों में भी उन्होंने सिद्धांत त्यागकर समझौते का रास्ता नहीं अपनाया, संघर्ष का साहस नहीं गंवाया। जीवन का उत्तरार्द्ध इलाहाबाद में बीता।

सूर्यकांत त्रिपाठी 'निराला' की पहली नियुक्ति महिषादल राज्य में ही हुई। उन्होंने 1918 से 1922 तक यह नौकरी की। उसके बाद संपादन, स्वतंत्र लेखन और अनुवाद कार्य की ओर प्रवृत्त हुए। 1922 से 1923 के दौरान कोलकाता से प्रकाशित 'समन्वय' का संपादन किया, 1923 के अगस्त से मतवाला के संपादक मंडल में कार्य किया। इसके बाद लखनऊ में गंगा पुस्तक माला कार्यालय में उनकी नियुक्ति हुई जहां वे संस्था की मासिक पत्रिका सुधा से

1935 के मधी तक संबद्ध रहे। उनकी पहली कविता जन्मभूमि प्रभा नामक मासिक पत्र में जून 1920 में पहला कविता संग्रह 1923 में अनामिका नाम से तथा पहला निबंध बंगभाषा का उच्चारण अक्टूबर 1920 में मासिक पत्रिका सरस्वती पत्रिका में प्रकाशित हुआ।

अपने समकालीन अन्य कवियों से अलग उन्होंने कविता में कल्पना का सहारा बहुत कम लिया है और यथार्थ को प्रमुखता से विचित्रित किया है। वे हिंदी में मुक्तकछंद के प्रवर्तक भी माने जाते हैं। 1930 में प्रकाशित अपने काव्य संग्रह परिमल की भूमिका में उन्होंने लिखा है:

मनुष्यों की मुक्ति की तरह कविता की भी
मुक्ति होती है। मनुष्यों की मुक्ति कर्म के
बंधन से छुटकारा पाना है और कविता की मुक्ति
छंदों के शासन से अलग हो जाना है।

निराला ने 1920 ई. के आसपास से लेखन कार्य आरंभ किया। उनकी पहली रचना 'जन्मभूमि' पर लिखा गया। एक गीत था। लंबे समय तक निराला की प्रथम रचना के रूप में प्रसिद्ध 'जूही की कली' शीर्षक कविता, जिसका रचनात्मक निराला ने स्वयं 1923 ई. में पहली बार प्रकाशित हुई थी। कविता के अतिरिक्त कथा साहित्य तथा गद्य की अन्य विधाओं में भी निराला ने प्रभूत मात्रा में लिखा है। इनके द्वारा प्रकाशित कृतियों में अनामिका, परिमल, गीतिका, अनामिका-द्वितीय (इसी संग्रह में सरोज स्मृति और राम की शक्तिपूजा जैसी प्रसिद्ध कविताओं का संकलन है), तुलसीदास, कुकरमुत्ता आदि जैसे काव्यसंग्रह, अप्सरा, अलका, प्रभावती, निरुपमा, चोटी की पकड़ जैसे उपन्यास, लिली, सुखी, सुकुल की बीवी, चतुरी चमार जैसे कहानी संग्रह शामिल हैं।

जीवन में जब भी कभी हत्तोसाहित हुई तो निराला की 'ध्वनि' कविता मार्गदर्शित किया करती है जिसकी पक्षियां इस प्रकार हैं:

अभी न होगा मेदा अंत,
अभी-अभी ही तो आया है,
मेरे जीवन में मुद्दल वसन्त,
अभी न होगा मेदा अंत।

संपूर्ण भारत में अंधकार रूपी अज्ञानता हटाने एवं ज्ञान रूपी ज्योति फैलाने हेतु माँ सरस्वती से अपनी कविता 'वर दे वीणावादिनी वर दे' के माध्यम से यह आव्याहन करते हैं कि.....

”वर दे, वीणावादिनि वर दे!
 प्रिय स्वतंत्र-दर अमृत-मंत्र नव
 भारत में भर दे!
 काट अंध-उर के बंधन-स्तर
 बहा जननि, ज्योतिर्मय निर्झर,
 कलुष-भ्रेद तम हर प्रकाश भर
 जगमग जग कर दे!“
 वर दे, वीणावादिनि वर दे।

निराला की सबसे लम्बी कविता 'सरोज स्मृति' उनकी पुत्री के मृत्यु के पश्चात उन्होंने लिखा जिसकी पंक्तियां इस प्रकार हैं:

धन्ये, मैं पिता निर्दर्शक था,
कुछ भी तेरे हित न कर सका।
जाना तो अर्थागमोपाय,
पर रहा सदा संकचित् काय।

सूर्यकांत त्रिपाठी 'निराला' की काव्यकला की सबसे बड़ी विशेषता है चित्रण-कौशल। आंतरिक भाव हो या रंग और गंध, सजीव चित्रण-कौशल। आंतरिक भाव हो या बाह्य जगत के दृश्य रूप, संगीतात्मक ध्वनियां हो या रंग और गंध, सजीव चरित्र हों या प्राकृतिक दृश्य, सभी अलग-अलग लगने वाले तत्वों को घुला-मिलाकर निराला ऐसा जीवंत चित्र उपस्थित करते हैं कि पढ़ने वाला उन चित्रों के माध्यम से ही निराला के मर्म तक पहुँच सकता है। निराला के चित्रों में उनका भावबोध ही नहीं, उनका चिंतन भी समाहित रहता है। इसलिए उनकी बहुत-सी कविताओं में दार्शनिक गहराई उत्पन्न हो जाती है। इस नए चित्रण - कौशल और दार्शनिक गहराई के कारण अक्सर निराला की कविताएं कुछ जटिल हो जाती हैं, जिसे न समझने के नाते विचारक लोग उन पर दुरुहता आदि का आरोप लगाते हैं। उनके किसान-बोध ने ही उन्हें छायावाद की भूमि से आगे बढ़कर यथार्थवाद की नई भूमि निर्मित करने की प्रेरणा दी। विशेष स्थितियों, चरित्रों और दृश्यों को देखते हुए इनके मर्म को पहचाना और उन विशेष वस्तुओं को ही चित्रण का विषय बनाना, निराला के यथार्थवाद की एक उल्लेखनीय विशेषता है।

निराला पर अध्यात्मवाद और रहस्यवाद जैसी जीवन—विमुख प्रवृत्तियों का भी असर है। इस असर के चलते वे बहुत बार चमत्कारों से विजय प्राप्त करने और संघर्षों का अंत करने का सपना देखते हैं। निराला की शक्ति यह है कि वे चमत्कार के भरोसे अकर्मण्य नहीं बैठ जाते और संघर्ष की वास्तविक चुनौती से आंखे नहीं चुराते। कहीं—कहीं रहस्यवाद के फेर में निराला वास्तविक जीवन—अनुभवों के विपरीत चलते हैं। हर ओर प्रकाश फैला है, जीवन आलोकमय महासागर में झूब गया है, इत्यादि ऐसी ही बातें हैं। लेकिन यह रहस्यवाद निराला के भावबोध में स्थायी नहीं रहता, वह क्षणभंगुर ही साबित होता है। अनेक बार निराला शब्दों, ध्वनियों आदि को लेकर खिलवाड़ करते हैं। इन खिलवाड़ों को कला की संज्ञा देना कठिन काम है। लेकिन सामान्यतः वे इन खिलवाड़ों के माध्यम से बड़े चमत्कारपूर्ण कलात्मक प्रयोग करते हैं। इन प्रयोगों की विशेषता यह है कि वे विषय या भाव को अधिक प्रभावशाली रूप में व्यक्त करने में सहायक होते हैं। निराला के प्रयोगों में एक विशेष प्रकार के साहस और सजगता के दर्शन होते हैं। यह साहस और सहजता ही निराला को अपने यग के कवियों में अलग और विशिष्ट बनाती है।

अंचल कार्यालय भोपाल

यशपाल बंसल

ਪੀਏਸਬੀ - ਮੇਰੀ ਜੀਵਨ ਰੇਖਾ

संस्कारण

سال 1988 مें हिसार (हरियाणा) से अपनी पढ़ाई पूरी करके मैं आईआईएम अहमदाबाद में रिसर्च एसोसिएट लगा हुआ था। मेरी परीक्षा/साक्षात्कार सब हो चुके थे, अप्रैल 1988 में मुझे बीएसआरबी से पत्र आया कि मुझे पंजाब एण्ड सिंध बैंक में कृषि क्षेत्र अधिकारी के पद पर चयनित किया गया है। मुझे उत्तर प्रदेश के जिला शाहजहांपुर में मोहिद्दीनपुर, पंजाब एण्ड सिंध बैंक शाखा ज्वाइन करने के आदेश मिले। फिर मैंने आईआईएम की नौकरी छोड़ने का मन बनाया और बैंक में ज्वाइन करने के लिए चल पड़ा। उस वक्त मेरे पास कुल संपत्ति अपनी चार पैट-शर्ट और लगभग पाँच हजार रुपए नकद ही थे। बहुत ढूँढ़ने के बाद आखिरकार मुझे शाखा मिली। जब मैं ज्वाइन करने शाखा पहुंचा तो पता चला कि उससे एक दिन पहले ही शाखा प्रबंधक का बाइक एक्सीडेंट में देहांत हो गया है लेकिन मैंने बैंक में ज्वाइन कर लिया। जिस स्थान पर वह शाखा थी उस गाँव में महीने में एक या दो दिन और वो भी एक या दो घंटों के लिए ही बिजली आती थी। गाँव में रहने खाने के लिए न तो कोई कमरा और न ही कोई भोजनालय या ढाबा था। वहाँ से सात-आठ किलोमीटर दूर एक गाँव जैसा कस्बा बण्डा था जहाँ रहने के लिए एक कमरा मिल गया और खाने के लिए कुछ ढाबे भी थे।

बैंक में ज्वाइन करने के बाद शादी के बारे में सोचने लगा, उस जमाने में बैंक ऑफिसर की नौकरी आईएएस के बाद दूसरे नंबर पर आती थी। मुझे गर्व होता है कि आईएएस नहीं बना तो कोई बात नहीं, पर उसके बाद वाली नौकरी तो मिल ही गई। जहाँ मेरी ब्रांच थी वहाँ से बण्डा 8 किलोमीटर बस में जाना पड़ता और जहाँ बस छोड़ती, वहाँ से 2 किलोमीटर गरम रेत की कच्ची सड़क पर पैदल जाना पड़ता। उस गाँव में आना किसी के बस की बात नहीं थी। उस जगह कोई गेस्ट हाउस या होटल नहीं थे जहाँ किसी को ठहराया जा सके। वहाँ से शाहजहांपुर शहर 60 किलोमीटर दूर था और दिन में परिवहन की केवल 2-3 बसें और उसमें भी

કમ—સે—કમ તીન ઘંટે લગતે થે।

6 साल के बाद मेरा ट्रांसफर हरियाणा में हो गया। जिन्दगी में नौकरी आगे चलती गई। 1997 में मैंने बैंक से लोन लेकर मारुती-800 खरीदी, उस वक्त ये बैंक वालों का सपना हुआ करता था और वर्ष 1999 में मैंने बैंक से लोन लेकर हिसार में एक छोटा सा घर भी बना लिया। सन् 2012 में मुझे स्केल-III बनाकर भोपाल भेज दिया गया और सतर्कता अधिकारी के पद पर मुझे लगाया गया। इस दौरान मैंने मध्य प्रदेश और छत्तीसगढ़ को बारीकी से देखा, वहाँ घूमा और जीवन में अपार अनुभव लिए। वर्ष 2015 में गुडगाँव और जयपुर अंचल में ट्रांसफर हुआ तो पूरा राजस्थान, हरियाणा और उत्तर प्रदेश को देखने, समझने और घूमने का अवसर प्राप्त हुआ।

बैंक में रहते हुए और बैंक द्वारा दी जाने वाली सुविधाओं के सहयोग से मैंने दार्जिलिंग, मुंबई, गोवा, चेन्नई, कन्याकुमारी, मुन्नार और पेरियार घूमा। इन सबसे बढ़कर 2009 में बैंक ने मुझे एलएफसी पर विदेश यात्रा के लिए अनुमति दे दी और मुझे सिंगापुर और मलेशिया जैसे देशों में भी घूमने का अवसर प्राप्त हुआ।

वर्ष 2016 में मुझे मुख्य प्रबंधक बनाया गया पहले बठिंडा और कुछ

ਹੀ ਮਹੀਨੋਂ ਮੈਂ ਮੇਰਾ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਸਿਲਵਰ ਅਸਸ ਕਰ ਦਿਯਾ ਗਿਆ। ਸਿਲਵਰ ਅਸਸ ਮੈਂ ਰਹਤੇ ਹੁਏ ਮੁੜੇ ਔਰ ਮੈਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋ ਪੂਰਾ ਉਤਤਰ—ਪੂਰਵ ਜੈਂਸੇ ਮਿਜੋਰਮ, ਅਸਸ, ਮੇਘਾਲਿਆ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲਾਗਭਗ ਉਤਤਰ—ਪੂਰਵ ਕੇ ਸਾਮੀ ਰਾਜਯੋਂ ਕੋ ਕਰੀਬ ਸੇ ਦੇਖਨੇ ਔਰ ਜਾਨਨੇ ਕਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਏ, ਅਗਰ ਬੈਂਕ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਤੋ ਸ਼ਾਯਦ ਹੀ ਹਮ ਕਮੀ ਧੇ ਸਥ ਦੇਖ ਪਾਤੇ। ਆਜ ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਮੈਰੇ 33 ਬਸਤ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਅਪਨੇ ਪਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਾਥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਾਕਾਲ ਅੰਤਿਮ ਵਰ਷ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ।

ਜਥ ਭੀ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਕਾ ਪਾਰਿਚਿ—ਪਤਰ ਗਲੇ ਮੈਂ ਢਾਲਤਾ ਹਾਂ ਤੋ ਮੁੜੇ ਅਸੀਸ ਗਰੰ ਕੀ ਅਨੁਮੂਤਿ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਕਿਤਨਾ ਕੁਛ ਦਿਯਾ ਇਸ ਬੈਂਕ ਨੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਤਿ਷਼ਠਾ ਦਿਲਾਈ, ਇਕ ਅਚਾਨਕ ਜੀਵਨ ਔਰ ਸੁਨਦਰ ਭਵਿ਷ਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਮੈਰੇ ਕਾਰਧਾਲਿਆ ਆ ਪੱਛਾ ਔਰ ਕਾਰਧਾਲਿਆ ਮੈਂ ਉਸਨੇ ਦੇਖਾ ਕਿ ਮੈਰੇ ਸਾਮਨੇ ਇਕ ਕਸਟਮਰ ਲੋਨ, ਇਕ ਓਟੀਏਸ ਔਰ ਇਕ ਏਫਡੀਆਰ ਬਨਵਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਖੜ੍ਹੇ ਥੇ। ਯਹ ਦੇਖਕਰ ਉਸੇ ਲਗਾ ਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੇ ਪਾਸ ਕਿਤਨੇ ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਸਦਦ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਆਜ ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਔਰ ਬੇਟੀ

ਪ੍ਰਤਿ਷ਿਤ ਸੱਥਾਨਾਂ ਮੈਂ ਅਚਛੇ ਪਦਾਂ ਪਰ ਕਾਰਧਰਤ ਹੈ ਤੋ ਉਸਮੇ ਹਮਾਰੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਬਹੁਤ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਮੂਲਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਾਲੇ ਕਹਤੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਕੀ ਬੈਂਕ ਸੇ ਸ਼ਾਦੀ ਹੁੰਈ ਹੈ, ਰਵਿਵਾਰ ਕੋ ਭੀ ਬੈਂਕ ਕਾ ਕਾਮ ਔਰ ਰੋਜ਼ ਰਾਤ ਨੌ—ਦਸ ਬਜੇ ਤਕ ਬੈਂਕ ਕਾ ਕਾਮ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬੈਂਕ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁਛ ਦਿਯਾ ਹੈ ਉਸਕੇ ਲਿਏ ਜਿਤਨਾ ਭੀ ਕਵਤ ਦਿਯਾ ਜਾਏ ਕਮ ਹੈ, ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਇਤਵਾਰ ਆਏ—ਜਾਏ ਵੇ ਭੀ ਕਮ। ਕਹਾਂ ਏਸਾ ਸੌਕਾ ਮਿਲਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਕਿਸੀ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਕਾ ਭਲਾ ਅਪਨੇ ਪਦ ਪਰ ਆਸੀਨ ਰਹਤੇ ਹੁਏ ਕਰ ਪਾਏ, ਕਿਸੀ ਕੇ ਲੋਨ ਕੋ ਪਾਸ ਕਰਵਾਕਰ ਉਸਕੇ ਘਰ ਬਨਾਨੇ ਕਾ ਸਪਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰਵਾ ਪਾਏ। ਬੈਂਕ ਕੀ ਨ ਜਾਨੇ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਵੇਲਫੇਅਰ ਯੋਜਨਾਏਂ ਪਿਛਲੇ ਤੱਤੀਸ ਵਰ਷ਾਂ ਮੈਂ ਆਂਖਾਂ ਸੇ ਗੁਜਰੀ ਔਰ ਅਸਾਂਖਾ ਸਟਾਫ ਸਦਸ਼ਾਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹੋਂ ਪਹੁੰਚਾਯਾ। ਅਪਨੇ ਅੰਤਿਮ ਵਰ਷ ਮੈਂ ਭੀ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਸੇ ਲੋਗਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋਕਰ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਰਹੁੰਗਾ। ਕਿਤਨਾ ਲਿਖ੍ਯੂ ਹਜਾਰਾਂ ਪਨੇ ਭਰ ਜਾਏਂਗੇ। ਬੈਂਕ ਨੇ ਜੋ ਦਿਯਾ ਵਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੈਂ ਬਧਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ।

ਅੰਚਲ ਕਾਰਧਾਲਿਆ ਪਟਿਆਲਾ

ਜਦਾ ਸੋਚਿਏ... !!!

ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਾ ਸ਼ਾਲੀਨ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਦਿਯਾ ਜਾਏ ਤੋ ਭੀ ਵਹ ਕਾਰਧ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਕਰਮਕ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਦਿਏ ਗਏ ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਾ ਕੇ ਫਲਸ਼ਰੂਪ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਉਸ ਸਮਝ ਕੀ ਹੈ ਜਥ ਮੈਂ ਮੋਟਰ—ਸਾਇਕਿਲ ਸੀਖਨੇ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਅਵਸਥਾ ਮੈਂ ਥਾ। ਪ੍ਰਾਰੰਭਿਕ ਅਵਸਥਾ ਅਰਥਾਤ ਗਾਡੀ ਚਲਾਨੇ ਕੇ ਨਿਧਮ ਸੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਸੇ ਪਰਿਵਿਤ ਨ ਹੋਨਾ ਯਾ ਅਤੀ ਉਤਸਾਹ ਮੈਂ ਵਾਹਨ ਚਲਾਨਾ। ਫਿਰ ਭੀ ਦੋਸਤਾਂ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਯਾ ਧੂੰ ਕਹੇ ਥੋੜਾ ਰੋਬ ਦਿਖਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਬਾਜਾਰ ਮੈਂ ਦੁਪਹਿਧਾ

ਸੁਈਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਵੈਦ ਲੇਕਰ ਨਿਕਲ ਪਢਾ।

ਅਥ ਮੰਜਿਲ ਪਰ ਪਹੁੰਚਕਰ ਗਾਡੀ ਮੋਡਨੇ ਕੀ ਬਾਰੀ ਥੀ। ਸਡਕ ਕੇ ਬੀਚੋ—ਬੀਚ ਗਾਡੀ ਮੋਡਨੇ ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਯਾ। ਨਿਆ—ਨਿਆ ਤਮਾਂਗ ਥਾ ਨ ਆਗੇ ਦੇਖਾ ਨ ਪਿਛੇ। ਮੁਡਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਸਡਕ ਕੇ ਬੀਚ ਸੇ ਗਾਡੀ ਧੁਮਾਈ। ਸਾਮਨੇ ਸੇ ਇਕ ਭਾਈ ਸਹਾਬ ਅਪਨੀ ਮੋਟਰ—ਸਾਇਕਿਲ ਪਰ ਬਡੀ ਤੇਜ਼ ਗਤਿ ਸੇ ਆ ਰਹੇ ਥੇ। ਮੈਨੇ ਅਚਾਨਕ ਗਾਡੀ ਮੋਡੀ ਥੀ ਇਸਲਿਏ ਉਨ੍ਹੋਂ ਜੋਰ ਸੇ ਬ੍ਰੇਕ ਮਾਰਨਾ ਪਢਾ ਔਰ ਵੇ ਗਿਰਤੇ—ਗਿਰਤੇ ਬਚੇ, ਲੇ—ਦੇਕਰ ਕਿਸੀ ਤਰਹ ਉਨ੍ਹਾਨੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਗਾਡੀ ਸਹਿਤ ਸ਼ਾਮਲਾ। ਅਗਲ—ਬਗਲ ਮੈਂ ਨਿਗਮ ਕੇ ਬਨਾਏ ਹੁਏ ਬਡੇ—ਬਡੇ ਨਾਲੇ ਥੇ, ਯਦਿ ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਗਿਰਤੇ ਤੋ ਸ਼ਰੀਰ ਕੀ ਦੋ—ਚਾਰ ਹਡਿਂਗਾਂ ਸ਼ਵਾਹਾ ਹੋ ਜਾਤੀ। ਚੇਹਰਾ ਗੁਸ਼ੇ ਸੇ ਤਮਤਮਾਧਾ ਹੁਏ ਥਾ ਦੇਖਕਰ ਲਗਾ ਕਿ ਮੁੜੇ ਦੋ—ਚਾਰ ਹਾਥ ਥਮਾ ਦੇਂਗੇ।

ਭਾਈ ਸਹਾਬ ਅਪਨੀ ਦੁਪਹਿਧਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਕੇ ਮੈਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਔਰ ਬਜਾਏ ਇਸਕੇ ਕਿ ਅਪਸ਼ਬਦ ਕਹਕਰ ਤਸਾਚੇ ਲਗਾਤੇ, ਮੁੜੇ ਪ੍ਰੇਮਪੂਰਵਕ ਸਮਝਾਧਾ ਔਰ ਕਹਾ “ਮੋਟਰ—ਸਾਇਕਿਲ ਥੋੜਾ ਧਿਆਨ ਸੇ ਚਲਾਓ। ਤੁਮਹਾਰੇ ਸਾਥ ਸਡਕ ਪਰ ਆਏ ਭੀ ਲੋਗ ਹਨ ਕਹੀਂ ਤੁਮਹਾਰੇ ਕਾਰਣ ਉਨਕੋ ਨ ਚੋਟ ਲਗ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਤੋ ਅਕੇਲੇ ਹੀ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਲੋਗ ਅਪਨੇ ਬਚ੍ਚਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਹਨ। ਤੁਮਹਾਰੀ ਥੋੜੀ ਸੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੂਸਰੋਂ ਕੋ ਭਾਰੀ ਪਡ ਸਕਤੀ ਹੈ।” ਉਸ ਸਜ਼ਜ਼ਨ ਵਿਕਿ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਬਖੇਡਾ ਕਿਏ ਨ ਨਗਰਾਵੂਰਕ ਮੁੜੇ ਸਮਝਾਧਾ ਔਰ ਯਕੀਨ ਮਾਨਿਏ ਮੁੜੇ ਉਸਕੀ ਬਾਤੋਂ ਅਥ ਭੀ ਧਾਦ ਹੈ। ਯਦਿ ਵਹ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਮੁੜੇ ਅਪਸ਼ਬਦ ਕਹਕਰ ਯਾ ਹਾਥ ਚਲਾਕਰ ਭੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਾ ਦੇ ਸਕਤਾ ਥਾ ਔਰ ਵਹੁੰ ਮੌਜੂਦ ਲੋਗ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਪਰ ਉਸਦੇ ਸਹਮਤ ਹੋਣੇ ਲੇਕਿਨ ਉਸਨੇ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਕੇ ਬਾਦ ਮੈਨੇ ਭੀ ਸੋਚਾ ਲਿਯਾ ਹੈ ਕਿ ਯਦਿ ਕਿਸੀ ਵਿਕਿ ਜਿਸਨੇ ਜਾਨਬੂੜ ਕਰ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਕਡੇ, ਅਪਸ਼ਬਦ ਬੋਲਕਰ ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਾ ਦੇਨੇ ਯਾ ਉਸਦੇ ਬਦਲਾ ਲੇਨੇ ਕੇ ਬਜਾਯ ਉਸੇ ਪ੍ਰੇਮਪੂਰਵਕ ਸਮਝਾਇਸ਼ ਦੂੰਗਾ।

ਸ਼ਾਖਾ ਦਲਲੀ ਰਾਜਹਰਾ

ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਅੰਤਰਾ਷ਟੀਯ ਮਹਿਲਾ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਫਰੀਦਕੋਟ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਭੋਪਾਲ

ਸ਼ਾਖਾ ਕੋਲਕਾਤਾ

ਸ਼ਾਖਾ ਜੀਏਨਈ ਗਿਲ, ਲੁਧਿਆਨਾ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਨੋਏਡਾ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਲੁਧਿਆਨਾ

ਜਿਸ ਘਰ ਮੈਂ ਨਾਹੀਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿ਷਼ਾ ਹੈ ਉਸੀ ਮੌਦੇ ਵੇਖਤਾਓਂ ਕਾ ਵਾਸ ਹੈ। - ਮਨੁ

ਦਿਵਸ 2022 ਕਾ ਆਯੋਜਨ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਫਰੀਦਕੋਟ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਦੇਹਰਾਦੂਨ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਬਰੇਲੀ

ਅੰਚਲ ਕਾਰਾਲਿਆ ਕੋਲਕਾਤਾ

ਲੀਡ ਕਾ ਸਮਾਨ ਨ ਕਹਨਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਪੰਗਤਾ ਕਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। - ਅੜਾਤ

ਮੂਲ ਸੰਥਾਲੀ ਲੇਖ

“ପଦ୍ମପଦ୍ମ ପଦ୍ମକଣ୍ଠ”

यशोदा मर्म

“ପାଦବୀ”

ପାଠ.୧୮୨ ଉତ୍ସବରେ ପାଠୀଙ୍କ
କଥାବିଜ୍ଞାନ: ବାଦପାଦରୁ ଉତ୍ସବରେ ହୋଇଥାଏ

यशोदा मुर्मू

बाहा पर्व

मूल संथाली लेख का हिंदी अनुवाद

हम सब जानते हैं हमारा देश महान है यहाँ अनेकता में भी एकता है। यहाँ अलग-अलग राज्यों में अलग-अलग जाति-धर्म के लोग साथ में निवास करते हैं। सबकी अपनी वेश-भूषा, रहन-सहन, पर्व-त्यौहार विधि-विधान, नृत्य-गीत तथा भाषा-बोली विद्यमान है।

मैं, यहाँ संथाल समुदाय में मनाए जाने वाले बाहा पर्व के बारे में बताना चाहती हूँ। संथाल समुदाय के लोग भारतवर्ष में मूल रूप से झारखण्ड, उड़ीसा, पश्चिम बंगाल, बिहार, असम, त्रिपुरा और छत्तीसगढ़ में बसे हुए हैं। इसके अलावा अब जीविका की तलाश में लोग दूसरे राज्यों में भी निवास करने लगे हैं।

संथालों के देवी—देवता निराकार और अनंत है। प्रकृति को सर्वशक्तिमान, सर्वेश्वर, सर्वव्यापक सृष्टिकर्ता और न्यायकारी मानते हैं और प्रकृति पूजक है। जब पेड़—पौधों में नई पत्तियां आती हैं, तब माघ पर्व की यह माघ पूजा किसी निश्चित मैदान में मनाते हैं। इनका नया साल इसी “माघ माह” से ही शुरू होता है। इसके बाद आता है, फाल्गुन माह और इसी फाल्गुन माह में ही “बाहा पर्व” संपन्न

होता है। जब वन, पहाड़, मैदान में हरियाली छा जाती है और पूरा वातावरण सख्त फूल तथा महुआ फूलों से सुगंधित हो जाती है उस समय "बाहा पर्व" पर मनाने में मन हो जाते हैं। बाहा पर्व फाल्गुन माह के आरंभ से पूर्णिमा तक मनाते हैं। अलग—अलग गाँवों में अलग—अलग दिन तय किया जाता है। अधिकतर गाँव फाल्गुन पूर्णिमा के दिन को ही बाहा पर्व मनाते हैं। जब पूरा देश होली के रंग में रंगे होते हैं, तब संथाल समुदाय के लोग सुख्ता फूल "सारजोम बाहा" तथा महुआ फूल "भातकोम गेले" से अपने देवी—देवताओं की पूजा करते हुए लोक गीत और लोक नृत्य में मन रहते हैं। संथालों में रंगों से होली नहीं खेली जाती। बाहा पर्व मनाने का मूल उद्देश्य उनके सुखी, समृद्ध और मंगलमय भविष्य की कामना है।

बाहा पर्व का विधि-विधान तीन दिनों का होता है। यह पर्व "जाहेर थान" में "नायके बाबा" द्वारा संपन्न होता है। गाँव के सामूहिक पूजा स्थान को "जाहेर थान" कहते हैं और पुजारी "नायके बाबा" कहलाते हैं। जाहेर थान में जिन देवी देवताओं को पूजा जाता है उनमें प्रमुख हैं "माराहबुरु, जाहेर आयो, गोंसाय एरा, मोणे

को, तुरुय को तथा माझी हाड़ाम”। इन तीन दिनों में प्रथम दिन “नायके बाबा” के घर से आरंभ होता है। घर की साफ-सफाई के साथ-साथ नायके बाबा को नियमों में रहना पड़ता है। पूजा सामग्री के साथ-साथ जाहेर थान के पूजा स्थल का साफ-सफाई अपने हाथों से करनी होती है, इसी को उम-नाड़का कहा जाता है। शाम होते ही गाँव के सभी लोग नायके बाबा के घर एकत्रित हो जाते हैं। विधि-विधान के अनुसार पूजा सामग्री निरीक्षण किया जाता है। इसके बाद बाहा पर्व से संबंधित लोककथा, लोकगीत, धुन और लोकनृत्य आरंभ हो जाता है। इन लोककथा, लोकगीत और धुन सुनते ही कुछ लोगों में आध्यात्मिक शक्ति प्रकट हो जाती है और देवी-देवताओं का नाम बोलने लगते हैं इसी को “रुम बोंगा” कहा जाता है। जिन-जिन लोगों ने जिन-जिन देवी देवताओं का नाम लिया है, उन-उन लोगों को उन देवी-देवताओं का पूजा सामग्री दी जाती है। वे लोग अपने-अपने पूजा सामग्री को नायके बाबा के पूजा कक्ष में रख देते हैं। इसके बाद फिर से लोक कथा, लोक गीत और धुन के माध्यम से उनकी आध्यात्मिक शक्ति को समाप्त किया जाता है इसी को “रुम बोंगा सुमान” कहा जाता है। रात भर बाहा पर्व से संबंधित लोक कथा, लोक गीत, धुन और नृत्य नायके बाबा के आंगन में चलती है।

द्वितीय दिन मूल पूजा जाहेर धान में होती है, इसी दिन को "बाहा सारदी माहा" कहा जाता है। नायके बाबा की सहायता के लिए एक "कुड़ाम नायके" भी होते हैं। नायके बाबा, कुड़ाम नायके और पहली रात देवी देवताओं का रूप धारण किए हुए सभी लोग सूर्योदय के पहले नहा-धोकर नायके बाबा के घर आते हैं। यहां बताना उचित है कि "रुम्म बोंगा" में औरतें शामिल नहीं होतीं। सिर्फ लोकगीत और

लोकनृत्य में शामिल होती हैं। धीरे-धीरे गांव के लोग भी नायके बाबा के घर एकद्वा होने लगते हैं। इसके बाद नायके बाबा के घर में मूल पूर्व की लोककथा, लोकगीत, धुन और लोकनृत्य आरंभ होते हैं। लोककथा, लोकगीत, धुन और नृत्य आरंभ होते ही पहले दिन जिन-जिन लोगों पर देवी-देवताओं की आध्यात्मिक शक्ति उत्पन्न हुई थी, उन लोगों पर फिर से आध्यात्मिक शक्ति उत्पन्न होने लगती है और नायके बाबा के पूजा कक्ष से नायके बाबा के साथ अपनी-अपनी पूजा सामग्री लेकर आते हैं। नगाड़ों की धुन के साथ-साथ गाँव की औरतें बाहा पर्व से संबंधित लोकगीत और लोकनृत्य करते हुए नायके बाबा को जाहेर थान तक पहुंचा देते हैं। जाहेर थान पर पूजा स्थल के चारों ओर तीन चक्र नृत्य करते हुए औरतें नायके बाबा के घर वापस लौट आती हैं। पूजा के वक्त जाहेर थान में सिर्फ आदमी लोग रहते हैं। दोपहर तक पूजा संपन्न हो जाती है। दोपहर के बाद औरतें जाहेर थान जाने लगती हैं और पूजा स्थल पर नतमस्तक होने के बाद नायके बाबा से पूजा किए हुए “सरजोम बाबा”, “सख्युवा फूल” को साड़ी के आँचल में लेती हैं और अपना केश के जूड़े में लगाती हैं तथा आदमी लोग फूलों को दोनों हाथों से लेते हैं और अपने-अपने कान पर लगाते हैं। इसके बाद जाहेर थान के चारों तरफ बाहा पर्व के नृत्य और गीत होते हैं। सूर्यास्त के बाद नायके बाबा और साथ में गए सभी लोगों को नृत्य करते हुए उनके घर तक ले आते हैं। लौटने के वक्त औरतें अपने-अपने घर के सामने नायके बाबा के पैर धोती हैं और उनसे शगुन के फूल लेती हैं। नायके बाबा उनके सिर पर पानी छिड़काते हैं और फूल देते हैं। दूसरे टोलों की औरतें नायके बाबा के घर जाकर उनके पैर धोती हैं और फूल लेती हैं। यह रस्म देर रात तक चलती है।

अंतिम दिन को "आरू राडा" कहा जाता है, इसी दिन गांव के लोग नायके बाबा के घर इकट्ठा होते हैं और विधि-विधान के अनुसार लोक कथा और लोक गीतों के माध्यम से सुख, समृद्धि और मंगलमय होने की कामना करते हुए पूजा सामग्री को नायके बाबा के पूजा कक्ष में रखा जाता है।

इन तीन दिनों में बाहा पर्व से संबंधित अनगिनत लोकगीत गाये जाते हैं। सृष्टि के आरंभ से प्रगति एवं मानव के साथ संबंध, जीव-जंतु, प्रकृति और मानव का संबंध कितना गहरा है, लोक गीत की हर पंक्ति में सुनाई देती है। संथाल समुदाय प्रकृति पूजक हैं। प्रकृति की रक्षा उसका परम धर्म है।

मेरा विचार है कि भली औरतों का प्रभाव सश्यता को मापने के लिए पर्याप्त है। - राल्फ वाल्डो इमर्सन

प्राज्ञ से पीएच.डी. तक

संस्मरण

डॉ. नीरु पाठक

जब यह पत्रिका आपको मिलेगी तब तक मैं सेवानिवृत्त हो जाऊंगी और शायद यह पत्रिका मुझे भी डाक के माध्यम से ही प्राप्त होगी। बैंक में लगभग 36 वर्षों का सफर तो अपने आप में बहुत सी यादें समेटे हैं लेकिन बैंक में मेरा हिंदी भाषा का सफर और हिंदी वाली मैडम का संबोधन मेरे लिए बहुत मायने रखता है।

बात 1987 की है मेरी पोस्टिंग बैंक के केन्द्रीय अंचल कार्यालय में अनुशासनात्मक कार्रवाई कक्ष में हुई थी। मैंने दिल्ली विश्वविद्यालय के रामजस कॉलेज से अंग्रेजी माध्यम से बी.एस.सी. की थी और दिल्ली पॉलीटेक्निक से अंग्रेजी स्टेनोग्राफी का डिप्लोमा किया था। लेकिन मातृभाषा हिंदी थी तो हिंदी में कविता लिखने, गाने, और खाली समय में हिंदी पत्रिकाएं पढ़ने का शौक था। मैं सभी त्यौहार सभी के साथ मिलजुल कर मनाती थी। दिवाली के त्यौहार पर केन्द्रीय अंचल कार्यालय में राजभाषा अधिकारी श्री कंवर अशोक जी ने रंगारंग कार्यक्रम का आयोजन किया। जहाँ मैंने स्वरचित कविता सुनायी और मुझे पुरस्कार भी मिला। कार्यक्रम की समाप्ति पर अशोक जी ने मेरी शिक्षा के विषय में पूछा और जब मैंने उन्हे बताया कि मैंने तो केवल आठवीं कक्षा तक ही हिंदी बड़ी है तो उन्होंने मुझे प्राज्ञ करने के लिए कहा और यहाँ से बैंक में मेरा राजभाषा हिंदी से संबंध आरंभ हुआ। प्राज्ञ मैंने बहुत अच्छे अंकों से पास किया जिसके लिए मुझे मानदेय भी मिला। धीरे-धीरे मैंने बैंक की हिंदी दिवस पर होने वाली प्रतियोगिताओं में तथा दिल्ली बैंक नगर राजभाषा कार्यान्वयन समिति के तत्वावधान में होने वाली विभिन्न प्रतियोगिताओं में भाग लेना आरंभ किया।

मुझे सबसे पहले निबंध प्रतियोगिता में द्वितीय पुरस्कार मिला, जिसकी राशि थी 70 रुपए और मैंने उस राशि से खादी ग्रामोद्योग से माता सरस्वती की मूर्ति खरीदी। यह मानो सरस्वती माँ का ही आशीर्वाद था कि मेरे विभाग में उस समय अधिकारी

श्री जी.एस. सचदेवा ने जो बाद में मुख्य महाप्रबंधक के पद से सेवानिवृत्त हुए, हिमाचल विश्वविद्यालय से एम.ए. हिंदी में करने के लिए फॉर्म लाकर दिया और आगे पढ़ने के लिए कहा। मैं कैसे कर पाऊंगी, मुझे विश्वास नहीं हो रहा था। मेरे विभाग के सहकर्मियों ने मेरा मलोबल बढ़ाया और मैंने बैंक से परमिशन लेकर फॉर्म भर दिया। घर में भी सभी ने कहा कि करो हम सहयोग करेंगे जिनमें मेरे पति और मेरे श्वसुर प्रमुख थे और उन्हीं के मित्र जो भगत सिंह कॉलेज में हिंदी के प्रोफेसर थे उनके सहयोग से मैंने हिंदी में द्वितीय श्रेणी में एम.ए. किया। मुझे विश्वास ही नहीं होता था कि आठवीं कक्षा तक हिंदी पढ़ने के बाद कैसे स्नातकोत्तर परीक्षा पास की। जबकि मेरा हाल उस समय ऐसा था कि कठिन शब्दों को समझने के लिए सरल हिंदी शब्दों का सहारा लेना पड़ता था। यह ईश्वर की अनुकंपा ही थी हिंदी दिवस पर होने वाली सभी प्रतियोगिताओं में मुझे प्रथम पुरस्कार मिलता। एक बार तो मिलीभगत का आरोप भी झेलना पड़ा पर वाद-विवाद प्रतियोगिता में मेरी सहभागिता और प्रदर्शन ने तत्कालीन आँचलिक प्रबंधक श्री सुभाष वोहरा जी को प्रथम पुरस्कार देने के लिए न केवल बाध्य कर दिया बल्कि उन्होंने

ਅਪਨਾ ਵਕ਼ਿਗਤ ਪੇਨ ਮੁੜ੍ਹੇ ਦਿਯਾ ਔਰ ਕਹਾ ਕਿ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸੇ ਜੁੜੀ ਰਹੇ।

ਸਮਝ ਅਪਨੀ ਗਤਿ ਸੇ ਨਿਰਾਂਤਰ ਬਢਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ। ਮੇਰੇ ਦੋ ਪੁੜ੍ਹੇ ਥੇ ਘਰ ਕੀ ਜਿਸਦਾਰਿਆਂ ਕੁਛ ਇਸ ਤਰਹ ਥੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਨ ਪਾ ਰਹੀ ਥੀ। ਸਨ् 1995 ਮੌਕੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਪੋਸ਼ਟਿੰਗ ਹਮਾਰੇ ਕੇਨ੍ਦ੍ਰੀਯ ਅੰਚਲ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਮੇਂ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੇਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਓਰ ਰੁਝਾਨ ਦੇਖਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਮੁੜ੍ਹੇ ਆਗੇ ਪਢਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਿਯਾ। ਏਮ.ਏ. ਕੇ ਪੇਪਰਾਂ ਮੌਕੇ ਏਕ ਪੇਪਰ ਨਿਬੰਧ ਕਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤੋਂ ਉਸਮੈਂ ਨਕਾਰ ਕਮ ਆਤੇ ਹੈ ਲੋਕਿਨ ਕੁਛ ਐਸਾ ਸੰਧੋਗ ਰਹਾ ਕਿ ਮੈਨੇ ਭਕ਼ਿਕਾਲ — ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾ ਸਵਾਰਣ ਯੁਗ, ਵਿ਷ਯ ਪਰ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖਾ ਔਰ ਮੁੜ੍ਹੇ 100 ਮੌਕੇ 72 ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਏ। ਇਸਸੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨਿਕਰਾਂ ਪਰ ਪਹੁੱਚੀ ਯਦਿ ਮੁੜ੍ਹੇ ਆਗੇ ਪਢਨਾ ਹੈ ਤੋਂ ਵਿ਷ਯ ਭਕ਼ਿਕਾਲ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਮੈਂ ਇਸੀ ਕ੍਷ੇਤਰ ਮੌਕੇ ਲੇਖਨ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰ ਸਕਤੀ ਹੁੱਂ। ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਕੇ ਸੰਸਕਾਰ ਤਥਾ ਸਹਕਰੀਆਂ ਕਾ ਸਹਯੋਗ, ਮੇਰਾ ਭੀ ਯਹ ਸਵਾਰਣ ਕਾਲ ਥਾ ਜੋ ਮੁੜ੍ਹੇ ਡ੉. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਡ੉. ਕੇ. ਕੇ. ਸ਼ਾਰਮਾ ਜੈਸੇ ਸਹਕਰੀ ਮਿਲੇ ਜਿਨਕੇ ਸਹਯੋਗ ਸੇ ਮੁੜ੍ਹੇ ਚੌਥੀ ਚਰਣਸਿੰਹ ਵਿਸ਼ਵਿਦਾਲਾਦ, ਸੇਰਾਠ ਮੌਕੇ ਡ੉. ਵਿ਷ਣੁ ਸ਼ਾਰਣ ਸ਼ਾਰਮਾ ਜੀ ਕੇ ਦਿਸ਼ਾ—ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਮੌਕੇ ਪੀਏਚ.ਡੀ. ਮੌਕੇ ਦਾਖਿਲਾ ਮਿਲਾ। ਮੇਰਾ ਵਿ਷ਯ ਥਾ ਭਕ਼ਿਕਾਲੀਨ ਕ੃ਣ ਕਾਵਾਂ ਮੌਕੇ ਉਦਾਤ ਤਤਵ। ਮੁੜ੍ਹੇ ਸੇਰਾ ਮਨਚਾਹਾ ਵਿ਷ਯ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜੈਸੇ ਏਕ ਪਥ ਦੋ ਕਾਜ। ਅਧਿਆਤਮ ਏਵਾਂ ਸ਼ਿਕਾਅ ਦੋਨੋਂ ਏਕ ਸਾਥ, ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਸੁਨ ਲੀ ਥੀ। ਵੋ ਚਾਰ ਵਰ਷ ਜਬ ਮੈਨੇ ਡ੉. ਵਿ਷ਣੁ ਸ਼ਾਰਣ ਸ਼ਾਰਮਾ ਕੇ ਮਾਰਗ—ਦਰਸ਼ਨ ਮੌਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕਿਯਾ ਵੋ ਮੇਰੇ ਭੀ ਜੀਵਨ ਕਾ ਭੀ ਸਵਾਰਣ ਕਾਲ ਥਾ। ਸ਼ਾਯਦ ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਕਾਰ੍ਯ, ਤਨਕੀ ਮਰੀਂ ਸੇ, ਤਨਕੇ ਲਿਏ ਹੀ ਹੋ ਰਹਾ ਥਾ। ਐਸੇ ਭਕਤਿਆਂ, ਆਚਾਰਾਂ, ਪਥ ਪ੍ਰਸੁਖਾਂ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਾ, ਜਿਨਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਭੀ ਮੇਰੇ ਜੈਸੇ ਤੁਚ਼ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੇ ਲਿਏ ਅਸੰਭਵ ਥੇ।

ਧਿਆਨ ਕੇਵਲ ਏਕ ਡਿਗ੍ਰੀ ਮਿਲਨੇ ਕੀ ਯਾਤਰਾ ਨਹੀਂ ਥੀ ਬਲਕਿ ਮੇਰੀ ਸੋਚ, ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਔਰ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਲਕਾਂ ਕੇ ਨਿਰਾਂਤਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਭੀ ਯਾਤਰਾ ਥੀ। ਮੇਰੇ ਬੈਂਕ ਕੇ ਸਹਕਰੀ ਏਸੇ ਸਹਯੋਗ ਕਰਤੇ ਥੇ ਕਿ ਜੈਸੇ ਵੋ ਭੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਪਢਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਾ। ਲਾਧੁਬੇਣੀ ਸੇ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ ਲਾਨਾ, ਮੇਰੇ ਸ਼ਨਿਵਾਰ ਕੋ ਸੇਰਾਠ ਜਾਨੇ ਪਰ ਮੇਰੇ ਕਾਰ੍ਯ ਮੌਕੇ ਨ ਕੇਵਲ ਸਹਯੋਗ ਕਰਨਾ ਬਲਕਿ ਮੇਰੀ ਅਨੁਪਸਥਿਤੀ ਮੌਕੇ ਆਬਾਂਟਿਤ ਕਾਰ੍ਯ ਭੀ ਕਰ ਦੇਨਾ। ਅੰਚਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦ੍ਰਾਸਾ ਸਮਝ—ਸਮਝ ਪਰ ਪਢਾਈ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਔਰ ਮੇਰਾ ਮਨੋਬਲ ਬਢਾਨਾ। ਮੁੜ੍ਹਮੌਕੇ ਭੀ ਜੈਸੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਊਰਜਾ ਕਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਥਾ। ਘਰ ਔਰ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸਭੀ ਜਿਸਦੇਵਿਆਂ ਕੇ ਨਿਰਵਹਨ ਕਰਤੇ ਹੋਏ ਸੇਰਾਠ ਜਾਨਾ ਔਰ ਸਮਧਾਨੁਸਾਰ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਨਾ। ਮੇਰਾ ਕਾਰ੍ਯ ਤੀਵਰ ਗਤਿ ਸੇ ਆਗੇ ਬੁਝ੍ਹ ਰਹਾ ਥਾ। ਸਥ ਕੈਂਸੇ ਹੋ ਰਹਾ ਥਾ, ਮੁੜ੍ਹੇ ਆਜ ਭੀ ਜੈਸੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਐਸੇ ਮੁੜ੍ਹੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕੇ ਅਨੱਧ ਭਕਤ ਕਵਿ ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਜੀ ਕੀ ਚੌਪਾਈ ਧਾਰ ਆਤੀ:

ਜਾ ਪਰ ਕ੃ਪਾ ਰਾਮ ਕੀ ਹੋਈ, ਤਾ ਪਰ ਕ੃ਪਾ ਕਏ ਸਥ ਕੋਈ।

ਈਸ਼ਵਰ ਮੇਰੇ ਸਾਥ ਥੇ, ਮੁੜ੍ਹੇ ਐਸਾ ਲਗਤਾ ਕਿ ਜੈਸੇ ਸਭੀ ਮੇਰਾ ਸਹਯੋਗ ਕਰਨੇ ਕੋ ਤਤਪਰ ਹੈਂ। ਮਾਤਾ—ਪਿਤਾ ਔਰ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸੇ ਔਰ ਮੇਰਾ ਕਾਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਸਮਝ ਮੌਕੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਜ ਭੀ ਉਸ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੌਕੇ ਸੋਚਤੀ ਹੁੱਂ ਤੋਂ ਆੱਖਿਆਂ ਮੌਕੇ ਆ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਵਰਤੁਤ: ਵਹ ਮੇਰਾ ਕਾਮ ਥਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵੋ ਮੁੜ੍ਹੇ ਪਰ ਈਸ਼ਵਰ ਕੀ ਐਸੀ ਅਨੁਕੂਲਾ ਥੀ ਜੋ ਸਵਾਦਾਤੀਤ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਕੀ ਦਸ਼ਾ ਔਰ ਦਿਸ਼ਾ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਬਦਲ ਦੀਂ। ਸਨ् 1998 ਮੌਕੇ ਸੇਂਟ੍ਰਲ ਅੰਚਲ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਕਨਾਂਟ ਪਲੇਸ ਸੇ ਸਿਵਾਰਥ ਏਨਕਲੇਵ ਮੌਕੇ ਵਿਖੇ ਹੋ ਗਿਆ ਔਰ ਮੇਰਾ ਤਬਾਦਲਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੇ ਪਾਸ ਜਨਕਪੁਰੀ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਕੇ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਨ् 1998 ਸੇ 2008 ਤਕ ਮੈਨੇ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕੇ ਪਾਸ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਜਨਕਪੁਰੀ ਤਥਾ ਸ਼ਾਖਾ ਤਿਲਕ ਨਗਰ ਮੌਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕਿਯਾ। ਉਸਕੇ ਪਥਚਾਤ ਸਿਤਾਂਬਰ 2008 ਮੌਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਪਦ ਪਰ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ ਹੋਣੇ ਕੇ ਬਾਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਮੌਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਨੇ ਕੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਾ। ਜੀਵਨ ਕੀ ਦਿਸ਼ਾ ਫਿਰ ਬਦਲੀ। ਵਿਭਾਗ ਮੌਕੇ ਆਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਫਿਰ ਸੇ ਲੇਖਨ ਕਾਰ੍ਯ ਆਰਾਮ ਕਿਯਾ। ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਦਿ ਆਪਕਾ ਸ਼ੈਕਾ ਆਪਕਾ ਕਾਰ੍ਯ ਹੋ ਤੋਂ ਆਪ ਦੁਗੁਨੇ ਤੁਤਸਾਹ ਸੇ ਉਸ ਕਾਰ੍ਯ ਕੋ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ, ਵਹ ਆਪਕੇ ਕਭੀ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ। ਕੁਛ ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਕੇ ਅਨੱਧ ਵਿਭਾਗ ਮੌਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕਿਯਾ ਲੋਕਿਨ ਸਨ् 2014 ਮੌਕੇ ਮੈਨੇ ਮੈਨੀ ਕਾਰ੍ਯ ਸ਼ੈਲੀ ਕੋ ਦੇਖਤੇ ਹੋਏ ਬੈਂਕ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੇ ਮੁੜ੍ਹੇ ਫਿਰ ਸੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਮੌਕੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਯਾ ਔਰ ਉਸੀ ਵਰ਷ ਮੁੜ੍ਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕੇ ਪਦ ਪਰ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ ਮਿਲਾ। ਮੁੜ੍ਹੇ ਵਿਭਾਗ ਕੀ ਵਿਭਿੰਨ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਵਿਸ਼ੇ਷ਕਰ ਬੈਂਕ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਪਤਿਕਾ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰ੍ਯ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਔਰ ਮੁੜ੍ਹੇ ਯਹ ਕਹਤੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਨਾਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਵਰ਷ਾਂ ਮੌਕੇ ਪਤਿਕਾ ਸਦੈਵ ਭਾਰਤੀਯ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਤਥਾ ਦਿਲਲੀ ਬੈਂਕ ਨਰਾਕਾਸ ਸੇ ਪੁਰਸ਼ਕ੃ਤ ਹੋਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਨੇ ਕੀ ਗੈਰਵ ਭੀ ਮੁੜ੍ਹੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤਥਾ ਵਰ਷ 2021 ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਆਰਾਮ ਕੀ ਗੈਰਵ ਬੈਂਕ ਕੀ ਤਿਮਾਹੀ ਗ੍ਰਹ ਪਤਿਕਾ ਨਵੋਦਾਤ ਕਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਨੇ ਕੀ ਭੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਾ। ਕੁਲ ਮਿਲਾਕਰ ਮੈਨੇ ਅਪਨੇ ਕਾਰ੍ਯ ਕੋ ਕਭੀ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ ਬਲਕਿ ਸਭੀ ਕਾਰ੍ਯਾਂ ਕੀ ਨਿਰਵਹਨ ਆਨਾਂਦਪੂਰਵ ਕਿਯਾ ਸ਼ਾਯਦ ਇਸੀਲਿਏ ਸਮਝ ਕਿਤਨੀ ਤੇਜੀ ਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੋਏ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾ।

ਬੈਂਕ ਕੀ ਸੇਵਾਓਂ ਸੇ ਜੁਡੇ ਲਗਭਗ 37 ਵਰ਷ ਕਾਬੀਤ ਗਏ ਐਸਾ ਲਗਤਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕਲ ਕੀ ਹੀ ਬਾਤ ਹੋ। ਬੈਂਕ ਨੇ ਮੁੜ੍ਹੇ ਇਤਨਾ ਦਿਤਾ, ਜਿਸਦੇ ਉਤ੍ਰਣ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਹਵਾਦਾਰੀ ਸੇ ਇਚਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੇ ਜੁਡੇ, ਆਪਕੀ ਰਾਹ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਓਂ ਸਹਿਤ...

ਅੰਚਲ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦ ਦਿਲਲੀ—।।।

देवेंद्र कुमार

प्रणेता

(सच्ची घटना से प्रेरित कहानी)

चारू कुछ समय से घरेलू हिंसा का शिकार हो रही थी। वह तंग होकर अपने मायके आई थी। सांध्य बेला में पिता ने उससे पूछा बेटी क्या है? चारू ने रुआंसे से शब्दों में अपना सारा वृत्तांत कह सुनाया। वह कहने लगी मेरे ससुराल में पैसों की कोई कमी नहीं है। वहां सब लोग मुझे बहुत प्यार करते हैं, पर योगेश (चारू के पति) मुझे रोज शराब पीकर मेरे साथ मारपीट करते हैं। मैं इसी बात से दुखी हूँ। योगेश की मोबाइल पर मैंने किसी और औरत की आपत्तिजनक तरसीरें देखी हैं। ऐसा लगता है मानो उस कलमुही ने मेरे पति को जकड़ लिया है। पहले वह ऐसे नहीं थे। वह मेरा बहुत ख्याल रखते थे। पर अब ऐसा लगता है मानो मैं एक घर में नहीं, बल्कि किसी यातना स्थल में रह रही हूँ। वह मुझ पर बहुत अत्याचार करते हैं। मुझे मारते—पीटते हैं और घर से निकल जाने को कहते हैं। मैं इन दोनों बच्चों को लेकर कहां जाऊँ? मुझे अपना और इन बच्चों का भविष्य अंधकारमय दिख रहा है। आप ही मुझे बताएं कि मैं क्या करूँ?

चारू के पिता अवाक् उसको देख रहे थे। उनकी आँखों में आँसू थे। वह सोच रहे थे कि जिस फूल सी सुंदर बच्ची को उन्होंने बड़े लाड-चाव से पाला था उसका अब क्या होगा और वह रुआंसे आँखों से बोले— बेटी कुछ दिन तुम यहीं रह जाओ। मैं कुछ करता हूँ। चारू के पिता अपने एक दोस्त को साथ लेकर चारू के ससुराल चले गए। उन्होंने अपने समझि से बात की। चारू के ससुर जो एक प्रतिष्ठित उद्योगपति हैं बोले— शर्मा जी आप चिंता मत करो, मैं योगेश को समझाता हूँ। शाम को जब योगेश आया तो तीनों ने योगेश को समझाना शुरू किया पर योगेश ने उनकी एक न सुनी और कहा कि मुझे तलाक चाहिए। इस बात पर सब हैरान हो गए। सब ने कहा कि इन बच्चों की तरफ भी देखो। इनका भविष्य दांव पर लग जाएगा पर योगेश ने कहा मुझे सिर्फ और सिर्फ तलाक चाहिए। चारू के पिता ने सोचा कि अब क्या करें। वह वापस घर पर आकर वर्तमान स्थिति का आकलन करने लगे। तभी योगेश के पिता का फोन आया उन्होंने कहा— शर्मा जी, जब हम चारू को

अपने घर लाए थे तब मैंने उससे कहा था 'तुम भी मेरी बेटी हो' और आज मैं अपनी बेटी को ऐसी हालत में अकेला नहीं छोड़ सकता। आप चिंता ना करें मैं इस समस्या का समाधान निकाल लूँगा।

दो दिन बाद चारू के ससुर का दोबारा फोन आया। वह कहने लगे शर्मा जी आप चारू को यहां भेज दीजिए मैंने पुलिस में शिकायत कर दी है और अपनी सारी संपत्ति चारू के नाम कर दी है साथ ही योगेश को अपनी कंपनी से निकाल दिया है। अब देखते हैं वह कैसे लाइन पर नहीं आता। चारू अपने ससुराल आ गई। अब घरेलू हिंसा तो बंद हो गई थी पर एक नई समस्या शुरू हो गई थी, योगेश देर रात को आता और एक अलग कमरे में सोता। वह अपने बच्चों से भी नहीं बोलता था। सुबह उठकर चल देता।

कुछ दिन तक ऐसा ही चला। अचानक फिर एक दिन वह जल्दी घर में आया और चारू की गोद में सिर रखकर रोते हुए बोला— मुझे माफ कर दो जानू। मैंने तुम्हें धोखा दिया है और बदले में मुझे भी धोखा मिला है। वह आज मुझे धोखा देकर किसी और के साथ चली गई। मुझे आज पता चला कि वह सब यह मेरे पैसे पर ऐशो—आराम के लिए मुझे अपनी बातों में फंसा कर रखती थी। उसने मुझे ब्लैकमेल करना भी शुरू कर दिया था। अब जबकि मेरे सारे पैसे खर्च हो गए और मेरे पास कुछ नहीं बचा तो वह किसी और के साथ चली गई। मुझे माफ कर दो मैंने तुम्हारा बड़ा दिल दुखाया है। चारू अवाक सी अपने योगेश को देख रही थी। उसकी आंखों से आंसुओं की धार अपिरल बह रही थी, पर यह आंसू खुशी के थे। उसने योगेश को प्यार से गले लगाया और कहा— जो भूला शाम को घर आ जाए उसे भूला नहीं कहते। योगेश ने कहा— मैं अब फिर से मेहनत करूंगा और तुम्हें अब कभी अकेला नहीं छोड़ूंगा, न ही कभी धोखा दूंगा। अब कमरे में एक संतोष भाव के साथ शांति छाई हुई थी, मानो घने अंधकार भरे आसमान में सूरज निकल आया हो और शीतल हवा बह रही हो...।

अंचल कार्यालय गुरुग्राम

ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ 2022

ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਕੋ ਸਮਰਣੀਯ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਉਦੇਸ਼ ਸੇ ਇਸ ਵਰ්਷ ਬੈਂਕ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਲਿਯ ਮੈਂ 10 ਜਨਵਰੀ 2022 ਕੋ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਑ਨ—ਲਾਇਨ ਸਾਮਾਨਾ ਜਾਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਕੀ ਮਾਤ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਨ ਅਲਗ—ਅਲਗ ਸ਼੍ਰੇਣਿਆਂ ਅਰਥਾਤ 'ਕ' ਕ੍ਸੇਤਰ, 'ਖ' ਕ੍ਸੇਤਰ ਤਥਾ 'ਗ' ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੈਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀ ਗਈ ਜਿਸਮੈਂ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਕੋ ਉਨਕੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਕ੍ਸੇਤਰ ਕੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਪੁਰਸ਼ਕਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਵਿਜੇਤਾਓਂ ਕਾ ਉਤਸਾਹਵਰਧਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹੋਂ ਬੈਂਕ ਕੇ ਕਾਰਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਮਹੋਦਦ ਕੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਸੇ ਪੁਰਸ਼ਕਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ।

ੴ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

(ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਉਪਕ੍ਰਮ)

Punjab & Sind Bank
(A Govt. of India Undertaking)

ਜਹਾਂ ਸੇਵਾ ਹੀ ਜੀਵਨ - ਧ੍ਯੇਯ ਹੈ

ईਮਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲਾਖ

₹ 1519/-

7.20%*
ਬਿਆਜ ਦਰ

100%*
਑ਨ-ਰੋਡ
ਫਾਇਨੈਂਸ

ਸ਼ੁਨ्य
ਪੂਰ੍ਵ ਮੁਗਤਾਨ
ਸ਼ੁਲਕ

ਤ੍ਰਣ ਵਾਪਸੀ
ਕੀ ਅਵਧਿ
7 ਵਰੋਂ
ਤਕ

*ਨਿਯਮ ਏਂ ਥਾਂਤੇ ਲਾਗੂ। ਬਿਆਜ ਦਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ

1800 419 8300 (Toll Free)

ਹਮਾਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰੋ @PSBIndOfficial

